

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

**DÖVİZ KURU RİSKİNİN TEKSTİL
İHRACATINA ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

M.BÜŞRA ENGİN
2501040570

DANIŞMAN
PROF.DR. MİTHAT ZEKİ DİNÇER

İSTANBUL-2006

ÖZ

1980'lerden itibaren Türkiye' de uygulanan liberal politikaların ihracatı artırmasının yanında döviz kuru riskini şiddetlendirmesi hatta ekonomik krizlere yol açması, konuyu tartışmaların odak noktası haline getirmiştir.

Bu tezin ana kapsamı ihracatçı bir yapı sergileyen tekstil ve konfeksiyon sektörünün döviz kurlarından ve döviz kuru riskinden nasıl etkilendiğidir. Tekstil ve konfeksiyon sektörünün yapısı, gelişimi ile döviz kurlarının teoride ve uygulamada sektörü nasıl etkilediği ele alınmıştır. Bu etkiyi analiz edebilmek için döviz kurları ile sektörün üretimi arasındaki ilişki regresyon analizi ile test edilmiş, daha sonra tekstil sektöründeki on firmanın döviz kurlarından nasıl etkilendiği mali tablo ve Riske Maruz Değer analizleri ile ortaya konmuştur.

Yapılan araştırmaların sonucunda döviz kurlarının tekstil ve konfeksiyon sektörü üzerinde oldukça etkili olduğu ve özellikle maliyetleri yerli para cinsinden olan tekstil sektörü ihracatı ile arasındaki ters yönlü ilişkinin konfeksiyon sektörüne göre daha net olduğu ortaya konmuştur.

ABSTRACT

It is the focal point of arguments that liberal politics applied in Turkey from 1980 on, causes improve the external trade, and it also causes exchange rate risk and even economic crisis.

The main extent of this thesis to reveal how the textile and manufacture sector which is the leader export sector, to be affected by exchange rates and exchange rate risk. In this thesis we tried to explain that the character of this sector and exchange rate in teoretical and practical. The relationship among the exchange rate and textile and manufacture production is tested by the regression model and then, it is tried to explain how ten firms in the textile sector to be affected by exchange rate through the financial tables and the Analyse of the Value at Risc.

The conclusion of this study shows that the exchange rates is very effective on this sector especially in textile sector rather than manufacture sector.

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı, döviz kurları ile ihracat arasındaki ilişkiyi göstererek tekstil ve konfeksiyon sektörünün döviz kuru riskinden ne derecede etkilendiğini ortaya koyabilmektir. Bu amaç çerçevesinde birinci bölümde teorik olarak risk, döviz kurları ve döviz kuru riski kavramları açıklanmış ve bölüm içerisinde ihracat ile döviz kurları arasındaki ilişki ortaya konmuştur.

İkinci bölümde tekstil ve konfeksiyon sektörü ele alınarak, sektörün Dünyadaki gelişimi ve bazı ülkelerdeki durumu irdelenerek, sektörün Türkiye’ de ne gibi bir öneme sahip olduğu ve rekabet gücü ortaya konarak ihracatçı yapısı gözler önüne serilmiştir.

Tezin üçüncü bölümü tekstil sektörü ile döviz kurları arasındaki ilişki uygulamalı olarak ortaya konmuş, Türkiye’ de döviz kuru dalgalanmalarının sektöre etkileri regresyon, mali tablo ve Riske Maruz Değer analizleriyle test edilmiştir. Tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatının büyük bölümü Euro bölgesine gerçekleştirildiyse de tez kapsamında döviz kuru olarak ABD doları alınmıştır. Bunun temel sebepleri arasında doların, TL’ nin değerini ölçen bir parite olarak düşünülmesi, Euro para biriminin 2000 li yıllardan sonra oluşturulmuş olması ve doların döviz kurları hakkında bilgi veren iyi bir gösterge olması yer almaktadır.

Tezimde benden manevi desteğini hiç esirgemeyen ve bana inanan Danışman Hocam Prof.Dr. Mithat Zeki Dinçer’ e, beni yüreklendiren sayın Hocam Prof.Dr.Zafer Tunca’ ya, tezimdaki büyük emeği ve yardımlarından dolayı Prof.Dr. Targan Ünal’ a Üçüncü Bölüm’ de değerli katkılarından ötürü Yrd.Doç.Dr. Hakan Ongan’ a, Ekonometri Bölümü Araştırma Görevlisi Barış Altaylıgil’ e, tekstil sektöründeki bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım babam Yrd.Doç.Dr.Baki Engin’ e, anneme ve emeği geçen herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ (ABSTRACT).....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

1. RİSK KAVRAMI, DÖVİZ KURLARI VE DÖVİZ KURU RİSKİ

1.1. Risk Kavramı.....	3
1.1.1. Risk Tipleri.....	3
1.1.1.1. Sistemik Risk.....	3
1.1.1.2. Sistemik Olmayan Risk.....	4
1.1.2. Risk Çeşitleri.....	4
1.1.2.1. Kredi Riski.....	4
1.1.2.2. Ülke Riski.....	4
1.1.2.3. Faiz Oranı Riski.....	5
1.1.2.4. Politik Risk.....	5
1.1.2.5. Piyasa Riski.....	5
1.1.2.6. Operasyonel Risk.....	5
1.1.2.6. Döviz Kuru Riski.....	6
1.2. Döviz Kuru.....	6
1.2.1. Döviz Kurunun Tanımı.....	6
1.2.2. Döviz Kuru Çeşitleri.....	7
1.2.3. Döviz Kurunun Belirlenmesine Yönelik Teorik Yaklaşımlar.....	8
1.2.3.1. Klasik Parasal Yaklaşım(Satın Alma Gücü Paritesi).....	9
1.2.3.1. Mutlak Satın Alma Gücü Paritesi.....	9
1.2.3.2. Karşılaştırmalı Satın Alma gücü Paritesi.....	10
1.2.3.2.Erken Keynezyen Yaklaşım.....	11

1.2.3.2.1. Marshall-Lerner Esneklikler Yaklaşımı.....	11
1.2.3.2.2. Masetme Yaklaşımı.....	13
1.2.3.3. Parasalcı Yaklaşım.....	14
1.2.3.3.1. Frankel Modeli.....	15
1.2.3.3.2. Dornbusch Modeli.....	15
1.2.3.4. Yeni Keynezyen Yaklaşım.....	17
1.2.3.5. Para İkamesi Yaklaşımı.....	17
1.2.3.6. Portföy Dengesi Yaklaşımı.....	18
1.2.4. Döviz Kuru Hedeflemesi.....	19
1.2.4.1. Parasal Hedefleme.....	19
1.2.4.2. Enflasyon Hedeflemesi.....	20
1.2.4.3. Nominal Gelir Hedeflemesi.....	20
1.2.4.4. Döviz Kuru Hedeflemesi.....	21
1.2.5. Döviz Kuru Rejimleri.....	22
1.2.5.1. Sabit Kuru Rejimleri.....	23
1.2.5.1.1. Sürünen Band.....	23
1.2.5.1.2. Sürünen Kur.....	24
1.2.5.1.3. Ayarlanabilir Sabit Döviz Kuru.....	24
1.2.5.1.4. Para Kurulu.....	24
1.2.5.1.5. Dolarizasyon.....	25
1.2.5.2. Esnek Kur Rejimleri.....	25
1.2.5.2.1. Serbest Dalgalanma.....	25
1.2.5.2.2. Yönetimli Dalgalanma.....	26
1.2.5.2.3. Band İçerisinde Dalgalanma.....	26
1.2.5.2.4. Hareketli Band.....	26
1.2.5.3. Ara Kur Rejimleri.....	26
1.2.5.3.1. Geleneksel Sabit Çıpa.....	27
1.2.5.3.2. Yatay Şeritler.....	27
1.2.5.3.3. Sürünen Çapa.....	28
1.2.5.3.4. Sürünen Şerit.....	28
1.2.5.3.5. Sıkı Yönetimli Dalgalı Kur Rejimi.....	28
1.2.6. Döviz Kuru Rejimi Uygulama Seçimi Üzerine Tartışmalar.....	30

1.3. Döviz Kuru Riski.....	38
1.3.1. Döviz Kuru Riskinin Tanımı ve Nedenleri.....	38
1.3.2. Döviz Kuru Riskinin Oluşum Süreci.....	40
1.3.3. Döviz Kuru Riskinin Çeşitleri.....	41
1. 3.3.1. İşlem Riski.....	41
1. 3.3.2. Muhasebe ya da Çevirme Riski (Transaction).....	41
1.3.3.3. Ekonomik Risk.....	42
1.3.4. Döviz Kuru Riskinin Yönetimi.....	43
1.3.4.1. Spot (Peşin) İşlemler.....	43
1.3.4.2. Swap İşlemler.....	44
1.3.4.3. Forward İşlemler.....	44
1.3.4.4. Futures İşlemler.....	45
1.3.4.5. Döviz Opsiyonları.....	46
1.3.4.6. Diğer Yöntemler.....	46

2. TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN DÜNYADA VE TÜRKİYE' DEKİ GELİŞİMİ, TÜRK TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Dünya Tekstil Ve Konfeksiyon Sektörü.....	48
2.2. Tekstil Ve Konfeksiyon Sektörünün Avrupa Birliği' ndeki Durumu.....	57
2.3. Tekstil Ve Konfeksiyon Sektörünün Asya' daki Durumu.....	63
2.3.1.Çin Halk Cumhuriyeti.....	65
2.3.2. Hindistan.....	69
2.2.3. Diğer Asya Ülkeleri.....	71
2.4. Tekstil Ve Konfeksiyon Sektörünün Amerika ' daki Durumu.....	73
2.4.1. ABD.....	74
2.4.2. Meksika.....	77
2.4.3. Kanada.....	79
2.5. Tekstil Ve Konfeksiyon Sektörünün Türkiye' deki Durumu.....	81
2.5.1. Türk Tekstil Ve Konfeksiyon Sektörünün Tarihsel Gelişimi.....	82
2.5.2. Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün GZFT Analizi.....	89
2.5.2.3. Güçlü Yönler.....	89
2.7.3.2. Zayıf Yönler.....	90
2.7.3.3. Fırsatlar.....	90
2.7.3.4. Tehditler.....	91
2.5.3. Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Gücü.....	92

3. TÜRKİYE’DE UYGULANAN DÖVİZ KURU REJİMLERİNİN VE DÖVİZ KURU RİSKİNİN TÜRK TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ İHRACATINA ETKİSİ

3.1. Türkiye Ekonomisinde Uygulanan Döviz Kuru Rejimlerinin Etkileri.....	96
3.1.1. 1923-1980 Dönemi.....	96
3.1.1.1. 1923-1929 Dönemi	
(Serbest Değişken Döviz Kuru Rejimi).....	96
3.1.1.1.1. 1923-1929 Döneminde Uygulanan Serbest	
Değişken Kur Rejiminin Dış Ticarete Etkisi.....	99
3.1.1.1.2. 1923-1929 Döneminde Uygulanan Serbest	
Değişken Kur Rejiminin Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü İhracatına Etkisi....	100
3.1.1.2.1930-1980 Dönemi	
(Ayarlanabilir Sabit Kur Rejimi Dönemi).....	101
3.1.1.2.1. 1930-1980 Döneminde Uygulanan Ayarlanabilir Sabit	
Kur Rejiminin Dış Ticarete Etkisi.....	110
3.1.1.2.2. 1930-1980 Döneminde Uygulanan Ayarlanabilir Sabit	
Kur Rejiminin Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü İhracatına Etkisi.....	114
3.1.2. 1980-2006 Dönemi.....	115
3.1.2.1. 1980-1999 Dönemi (Esnek Döviz Kuru Rejimi).....	116
3.1.2.1.1. 1980-1999 Döneminde Uygulanan Esnek Kur Rejiminin	
Dış Ticaret Etkileri.....	121
3.1.2.1.1. 1980-1999 Döneminde Uygulanan Esnek Kur Rejiminin	
Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü İhracatına Etkisi.....	124
3.1.2.2. 2000 Yılı (Sürünen Çıpa Rejimi).....	126
3.1.2.3. 2001 Yılı ve Sonrası (Esnek Kur Rejimi).....	127
3.1.2.3.1. 2001 Yılı ve Sonrası Uygulanan Esnek Kur Rejiminin Dış	
Ticaret Etkileri.....	129
3.1.2.3.2. 2001 Yılı ve Sonrası Uygulanan Esnek Kur Rejiminin Tekstil ve	
Konfeksiyon Sektörü İhracatına Etkisi.....	130

3.2. Döviz Kuru Riskinin Tekstil ve Konfeksiyon Sektörüne Etkisi.....	131
3.2.1. Reel Döviz Kuru-Reel Tekstil ve Konfeksiyon	
Üretimi Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Olarak İncelenmesi.....	131
3.2.2. Döviz Kuru Riskinin Tekstil firmalarına Etkilerinin Mali	
Analiz ile Yorumu.....	139
3.2.3. Döviz Kuru Riskinin Tekstil Firmalarına Etkilerinin Riske Maruz	
Değer Testi ile Ölçülmesi.....	149
2.2.3.1. Riske Maruz Değer Kavramı	150
2.2.3.2. Riske Maruz Değerin Hesaplanması.....	151
SONUÇ.....	156
KAYNAKÇA.....	160
EKLER.....	169

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Döviz Kuru Rejimleri	29
Tablo 2: Dünya Ülkelerinde Kullanılan Döviz Kuru Rejimleri (2002).....	31
Tablo 3: Dünya Ülkelerinde Kullanılan Döviz Kuru Rejimleri (2002).....	32
Tablo 4: Döviz Kuru Seçimindeki Temel Göstergeler.....	35
Tablo 5: Dünya Pamuk ve Elyaf Üretimi (milyon ton).....	50
Tablo 6: Ükelere göre Pamuk Üretimi ve Tüketimi (milyar ton).....	51
Tablo 7: Dünyada İplik ihracatı (milyon ton).....	52
Tablo 8: Dünyada İplik İthalatı (milyon ton).....	52
Tablo 9: Dünyada Tekstil ve Konfeksiyon Ticareti.....	54
Tablo 10: AB Temel Ekonomik Göstergeler (2004).....	58
Tablo 11: AB’ de Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Durumu.....	60
Tablo 12:AB Tekstil ve Konfeksiyon Dış Ticareti ve Dış Ticaret Dengesi (milyon Euro)	61
Tablo 13: AB’ nin Tekstil ve Konfeksiyon Ticaretinde En Büyük On Ülke 2004)	62
Tablo 14: Başlıca Asya Ülkelerinin Tekstil ve Konfeksiyon İhracatında DTÖ Sonrasında Meydana Gelen Gelişmeler.....	64
Tablo 15: Çin Halk Cumhuriyeti Temel Ekonomik Göstergeler.....	65
Tablo 16: Çin Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri Dış Ticareti (1994-2003 milyar \$).....	66
Tablo 17: Çin Halk Cumhuriyetinin Maliyet Yapısı.....	69
Tablo 18: Hindistan’ ın Temel Ekonomik Göstergeleri.....	70
Tablo 19: Hindistan’ ın Temel Ekonomik Göstergeleri.....	70
Tablo 15: A.B.D. Temel Ekonomik Göstergeler.....	74
Tablo 20: Meksika’ nın Temel Ekonomik Göstergeleri.....	77
Tablo 21:Meksika’ nın Tekstil ve Konfeksiyon İhracatının Toplam ihracat İçindeki Payı	78
Tablo 22: Meksika’ nın ABD ve Kanada’ ya Tekstil ve Konfeksiyon İhracatı.....	79

Tablo 23: Kanada Temel Ekonomik Göstergeler.....	78
Tablo 24: Kanada' nın Ülkeler İtibariyle Tekstil İthalatı.....	80
Tablo 25: Türkiye Temel Ekonomik Göstergeler.....	81
Tablo 26: Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Tarihsel Gelişimi.....	83
Tablo 27: Türkiye' nin Dış Ticaretinin Sektörel Dağılımı.....	85
Tablo 28: Türkiye' nin Tekstil ve Konfeksiyon İhracatının Genel İhracat İçindeki Yeri	87
Tablo 29: Türkiye' nin Tekstil ve Konfeksiyon İhracatının Genel İhracat İçindeki Yeri	88
Tablo 30: Türkiye' nin Ülkeler İtibariyle Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü İhracatı.....	88
Tablo 31: Tekstil ve Konfeksiyonda Rekabet Edebilirlikle İlgili Parametreler.....	92
Tablo 32: Tekstil ve Konfeksiyon Sektörüne Tahsis Edilen Yatırım Teşvikleri.....	95

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 : Esneklikler Yaklaşımı.....	11
Şekil 2 : J Eğrisi Etkisi.....	13
Şekil 3 : Esneklik – Massetme Yaklaşımı ve Devalüasyon.....	14
Şekil 4 : Döviz Kurunun Hedefi Aşması.....	16
Şekil 5: Döviz Kuru Rejimleri.....	23
Şekil 6: Dünya Ekonomilerinde Gözlenen Başlıca Döviz Kuru Sistemleri	30
Şekil 7: Döviz Kuru Riskinin Oluşum Süreci.....	40
Şekil 8: Sektörde Dünya’da Başlıca İhracatçı Ülkeler.....	56
Şekil 9: Sektörde Dünya’da Başlıca İthalatçı Ülkeler.....	57
Şekil 10: 2003 yılı Çin İhracatında Başlıca Ülkeler.....	67
Şekil 11: 2003 yılı Çin İhracatında Başlıca Ülkeler.....	68
Şekil 12: 2000 Konfeksiyon İhracatı.....	71
Şekil 13: 2000 Tekstil İhracatı.....	71
Şekil 14 : 1994-2002 Yılları Arasında AB’ye Yapılan Tekstil ve Konfeksiyon İhracatı (milyar \$).....	87
Şekil 15 : Reel Döviz Kurları.....	134
Şekil 16 :Tekstil ve Konfeksiyon Üretimi.....	135
Şekil 17: Döviz Kuru Konfeksiyon Üretimi Arasındaki İlişki:.....	136
Şekil 18: Döviz Kuru Tekstil Üretimi Arasındaki İlişki:.....	137
Şekil 19: Ak- Al Kar / Özsermaye Oranı.....	145
Şekil 20: Akın Tekstil Kar / Özsermaye Oranı.....	145
Şekil 21: Aksu İplik Kar / Özsermaye Oranı	145
Şekil 22: Altınyıldız Kar / Özsermaye Oranı.....	145
Şekil 23: Arsan Kar / Net Aktif Oranı Kar / Özsermaye Oranı.....	145
Şekil 24 :Berdan Kar / Özsermaye Oranı.....	145
Şekil 25: Birlik Kar / Özsermaye Oranı.....	146
Şekil 26: Karsu Kar / Özsermaye Oranı.....	146
Şekil 27: Mensa Kar / Özsermaye Oranı.....	146

Şekil 28: Yünsa Kar / Özsermaye Oranı.....	146
Şekil 29: Ak – Al Kar / Net Aktif Oranı	147
Şekil 30: Akın Kar / Net Aktif Oranı.....	147
Şekil 31: Aksu Kar / Net Aktif Oranı.....	147
Şekil 32: Altınyıldız Kar / Net Aktif Oranı.....	147
Şekil 33: Arsan Kar / Net Aktif Oranı.....	148
Şekil 34 : Berdan Kar / Net Aktif Oranı.....	148
Şekil 35: Birlik Kar / Net Aktif Oranı.....	148
Şekil 36: Karsu Kar / Net Aktif Oranı.....	148
Şekil 37: Mensa Kar / Net Aktif Oranı.....	148
Şekil 38: Yünsa Kar / Net Aktif Oranı.....	148
Şekil 39: Yatırımın Değerinin %1 Olasılıkla q Değerine ve Altına Düşme Olasılığı.....	151
Şekil 40: Dövizkurları.....	152
Şekil 41: Jarjue Bera Testi	152

GİRİŞ

Döviz kuru riski ve bunun ihracata etkisi, özellikle son dönemde önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Serbest döviz kurunda, Türk Lirasının değerlenip kurun düşmesi, ihracatı olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye' nin dış ticaret açığı ve ihracatın ithalatı karşılama oranı dikkate alındığında üretimde ve rekabette bazı sorunların olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle tekstil sektörü ele alındığında, bu sektörün nitelikli işgücünün olmaması, girdi maliyetlerinin yüksekliği, teşvik ve yatırımların azlığı ve Çin gibi önemli rakiplerin varlığı gibi sorunları vardır. Döviz kurunun düşme riskiyle de karşı karşıya kalması, Türkiye için can damarı olan bu sektörün büyümesine engel olmaktadır. Söz konusu sorunların ortadan kaldırılabilmesi için Türk Lirasının değerlenmesine karşı; ihracat yapan firmalara ülkeye döviz girişi yaptıklarında enflasyonun altında kurun verilmemesi görüşü ortaya atılmaktadır. Merkez Bankası' nın ekonomideki sektörlerin ihracat potansiyelini arttırmak için döviz kuruna müdahale etmesi fikri ise kurun tamamen piyasa koşullarında serbestçe dalgalanması gerektiği görüşünü benimseyenler tarafından eleştirilmektedir. Bir yandan Türk Lirasının değerini korumak, öte yandan ihracatı teşvik etmek birbirleriyle çelişen iktisat politikalarıdır. Bunlardan hangisinin seçileceği ise son derece tartışmalı bir konudur.

Tezimizin amacı ; Döviz kuru riskinin Türkiye' nin dış ticaretini ve özellikle Türk Tekstil ve Konfeksiyon ihracatını nasıl etkilediğini analiz ederek sektör üzerinde bir değerlendirme yapmaktır. Bu amaca uygun olarak tezimiz üç bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde risk kavramı, döviz kuru ve döviz kuru riski incelenerek teorik açıdan döviz kurları ile ihracat arasındaki ilişki incelenecek, İhracatın kurun düşme riski karşısında nasıl olumsuz etkilenebileceği ele alınacaktır. İkinci bölümde; Tekstil ve Konfeksiyon sektörünün Dünyadaki gelişimi, çeşitli ülkelerdeki durumu ele alınıp, Türk tekstil ve konfeksiyon sektörü üzerinde bir değerlendirme yapılarak, mukayeseli olarak sektörün rekabet imkanları, güçlü ve zayıf yönleri ortaya konacaktır. Üçüncü bölümde ise Türkiye' de uygulanan döviz kuru politikaları sonucunda Türkiye' nin dış ticaretinde ve tekstil ve konfeksiyon sektöründe meydana gelen değişimler incelenip, döviz kuru riskinin tekstil ve konfeksiyon sektörüne olan etkileri ekonometrik olarak makro ve mikro açılardan

test edilecektir. Yine bu bölümde tekstil firmalarının gelir tabloları analiz edilerek sektördeki firmaların döviz kuru riskinden ne derecede etkilendikleri ortaya konacaktır.

1. RİSK KAVRAMI, DÖVİZ KURLARI VE DÖVİZ KURU RİSKİ

1.1. RİSK KAVRAMI

İtalyancası “risico” Almancası “risiko”, İngilizcesi “risk”olan risk kavramı, dilimizde önceleri riziko olarak kullanılmış, daha sonra risk olarak yerleşmiştir. “Zarar veya kayıp durumuna yol açabilecek bir olayın ortaya çıkma olasılığı” anlamına gelen bu kelime, tehlike ile eş anlamlı olarak ve ileride ortaya çıkması beklenen ama meydana gelip gelmeyeceği kesin olarak bilinmeyen olaylar için kullanılmaktadır¹. Ekonomik anlamda risk, bir firmanın belirli paralara ve parasal çevrelere olan taahhütleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bütün firmalar faaliyetlerini sürdürmek için risk almak durumundadırlar. Genel olarak riske sebep olan faktörler; kontrolün azalması, bilginin azalması ve zamanın azalmasıdır. Kontrolün azalma sebeplerinden biri uygun kaynakların azlığı iken, bilginin azalma sebepleri, belirsizlik ve bilginin zaman almasıdır². Risk üzerinde kontrol kazanmak için bilgi ve zaman kaynaklarını elde etmek gerekir.

1.1.1. RİSK TIPLERİ

Riski, sistemik ve sistemik olmayan risk olarak ikiye ayırmak mümkündür.

1.1.1.1. SİSTEMİK RİSK

Ekonomik, politik ve sosyal durum ve benzeri çevresel faktörlerin değişkenliğinden kaynaklanıp, bütün şirketleri aynı yönde fakat değişik derecede etkileyen riskler, sistemik risk olarak adlandırılmaktadır. Sistemik riskler, yatırım aracı sayısının artırılıp azaltılması veya çeşitlendirilmesi ile değiştirilememekte ya da ortadan kaldırılamamaktadır.

---

¹ Hürrem Fila, “Risk”, **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, C.XIX, Ed:Milliyet, 1986, s.9843.

² Emine Nurcihan Bitkin, “Risk Analysis and Managment in Textile Companies Having Exchange Rate Risk”(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003), s.7.

1.1.1.1.2. SİSTEMİK OLMAYAN RİSK:

Sadece bir firmayı etkilerken diğer firmaları etkilemeyen, finansal varlıkların bireysel ya da sektörel olarak sahip oldukları risklerdir. Faaliyet riski, finansal risk, yönetim riski ve sektör riski sistemik olmayan risklerdir. Her iki riskin toplamı yatırım aracının verimliliğindeki değişkenliğin derecesini belirler.

1.1.2. RİSK ÇEŞİTLERİ

1.1.2.1. KREDİ RİSKİ

Genel olarak, borçlunun yapılan sözleşme gereklerine uymayarak yükümlülüğünü kısmen veya tamamen zamanında yerine getirememesinden dolayı kreditorün karşılaştığı durumu ifade eder. Para piyasasında kredi riski, borç alan taraf için söz konusu olmayıp, borç veren taraf içinse her zaman borç alan tarafın borcunu zamanında ödeyememe riskidir³. Aynı zamanda karşı tarafın mali durumundaki bozulmanın neden olduğu piyasa değeri kaybına da işaret eder. Karşı taraf, kredili işlem borçlusunu, menkul kıymet ihraç eden taraf ya da garantör olabilir.

1.1.2.2. ÜLKE RİSKİ

Ülke riski bir ülkenin ekonomik ve politik açıdan taşıdığı risklerin sermaye maliyetine ve dolayısıyla karlılığa olan etkisidir. Ülke riskinin sermaye maliyetine etkisi ülke risk primi üzerinden olur⁴.

1.1.2.3. FAİZ ORANI RİSKİ

---

³ Ayşe Eyüboğlu Aksel, **Risk Yönetim Aracı Olarak Futures Piyasaları**, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Yayını, 1995, s.23.

⁴ "Risk Yönetimi", 2 Şubat 2004 (Çevrimiçi) <http://www.riskyonetimi.com/ulkeriski.asp>, 18 Şubat 2006.

⁵ Aksel, **a.g.e.**, s.19.

İleri bir vadedeki faiz hadlerinin beklenen değerlerinden sapma riski olarak tanımlanabilir⁵. Bu, her vade dilimindeki faiz oranının aynı ya da farklı büyüklükte değişmesi sonucunda, getiri eğrisinin şeklini değiştirmesi riskini içermektedir.

1.1.2.4. POLİTİK RİSK

Hükümetin iktisat politikasını yanlış uygulaması ya da iktisat politikasında çıkmaza girmesi sonucu ortaya çıkar. Bu durum ikinci ya da üçüncü dünya ülkelerinin yabancı yatırımları kaybetmesinin çok büyük bir nedenidir.

1.1.2.5. PİYASA RİSKİ

Finansal piyasadaki dalgalanmalarla birlikte döviz kurlarında, faiz oranlarında, hisse senedi, emtia ve finansal araçların fiyatlarında meydana gelen değişmelerin yarattığı risklerdir⁶.

1.1.2.6. OPERASYONEL RİSK

Operasyonel risk, yetersiz ve sorunlu iş süreçleri, personel ve sistemlerden veya dış etkenlerden kaynaklanan kayıplardır⁷. Teknolojinin ve ürünlerin hızla gelişmesi, iş süreçlerinin buna bağlı olarak karmaşıklaşması ve sistem üzerindeki kontrolün zorlaşması ile birlikte, hata veya doğrudan dolandırıcılıktan kaynaklanan operasyonel riskler olağanlaşmıştır.

1.1.2.7. DÖVİZ KURU RİSKİ

---

⁶ “Finansal Risk Yönetimi”, **Asomedy**, Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı, Ocak 2001, s.33-61.

⁷ “Risk Yönetimi”, **a.g.e.**

Farklı ülke vatandaşları arasındaki ticari değişimlerde, ilgili ülke paraları arasındaki döviz kurlarında ortaya çıkan değişikliklere bağlı risklerdir⁸.

Döviz kuru riski kavramına geçmeden önce döviz kurunun tanımı, çeşitleri, döviz kuru rejimleri, döviz kurunun belirlenmesine yönelik teorik yaklaşımlar ele alınacaktır.

1.2. DÖVİZ KURU

1.2.1. DÖVİZ KURU TANIMI

Yabancı ülke paralarına *döviz* denir. *Döviz kuru*, bir birim yabancı parayı satın almak için gerekli yerli para miktarıdır⁹. Bir başka ifadeyle döviz kuru, döviz fiyatı anlamına gelmektedir. *Döviz piyasası*, döviz arz ve talebini karşılaştıran piyasalardır. Döviz piyasasının amacı; bir ülke parasındaki satın alma gücünün diğer bir ülke parasına transfer edilmesidir. Döviz piyasalarında bir paranın arzı, yerel gelir düzeyine, göreceli fiyatlara ve reel faiz seviyelerine bağlıdır. Yabancı ülkelerdeki reel gelirlerin ve fiyatlar seviyesinin artması veya reel faiz oranında göreceli bir artış yaşanması durumunda, bir ülkenin döviz kuru diğer piyasalara göre yükselir¹⁰. Döviz piyasaları, alıcı ve satıcıların çok sayıda olması, dövizin homojen olması, paraların bozdurulabilirliğinden ötürü bölünebilir olması, haber alışların mükemmel olması ve piyasaya giriş çıkışların serbest olması nedeniyle tam rekabet koşullarına en çok yaklaşan piyasalar olma özelliğini taşır¹¹.

Bir para biriminin diğer bir para birimine göre değer kaybetmesine **devalüasyon**, bir paranın diğer bir para birimine göre değer kazanmasına ise **revalüasyon** adı verilir. Devalüasyon durumunda reel kur, nominal kurun altında oluşur ve ülkenin rekabet gücü yapay olarak artmış olur. Revalüasyon durumunda ise, yerli paranın aşırı değerlendirilmesiyle ülkenin rekabet gücü üzerinde olumsuz etki yaratılır¹².

---

⁸ Fila, **a.g.e.**, s.9850.

⁹ Zafer Tunca, **Makro İktisat**, 4.bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005, s.310.

¹⁰ Suat Teker, **Faiz Oranı ve Risk Yönetimi**, Ankara, Ekonomik Araştırmalar Merkezi, s.53.

¹¹ Tunca, **a.g.e.**, s.310.

¹² **A.e.**, s.325.

Bir para biriminin diğ er bir para birimine göre de ğ er kaybetmesi ř u ř ekilde hesaplanır:

$$\text{A } \ddot{u}\text{ lke parasının B parasına göre de ğ erlenme miktarı} = \frac{e_1 - e_0}{e_0}$$

e_1 : A } lke parasının B } lke parasından $t = 1$ zamanındaki de ğ eri

e_0 : A } lke parasının B } lke parasından bug } nk } de ğ eri

} rne ğ in, TL ve USD arasındaki bug } nk } d } v } z kurunun 450.000 TL ve 1 yıl sonraki d } v } z kurunun 750.000 TL olması durumunda, TL } zerinde 1 yıl i } inde meydana gelecek de ğ er kaybının %66.67 oranında olması beklenir.

$$\frac{e_1 - e_0}{e_0} = \frac{750.000 - 450.000}{450.000} = 0,6667 = \% 66,7.$$

1.2.2. D } V } Z KURU } E } S } TLER }

i. Nominal D } v } z Kuru: Nominal d } v } z kuru, d } v } z fiyatlarının yerli para ile ifadesidir¹³. Nominal d } v } z kurları sadece piyasada olu ř an kurları ifade etmektedir. Yerli paranın a ř ırı de ğ erlenmesi (reval } uasyon) ya da eksik de ğ erlendirilmesinin (deval } uasyon) meydana gelmemesi i } in nominal kurların } lkeler arasındaki enflasyon oranlarına göre d } zeltilmesi gerekmektedir¹⁴.

ii. Reel D } v } z Kuru: Nominal kurun yurt d } ř ı ve yurt i } enflasyon oranlarına göre d } zeltilmesi ile elde edilmektedir.

iii. Reel Efektif D } v } z Kuru: Bir } lkenin yerli parasının, o } lkenin en } nemli ticaret ortaklarının paraları ile olan kurlarının a ğ ırlıklı ortalamasıdır¹⁵.

---

¹³ A.e.

¹⁴ A.e.

¹⁵ A.e., s.326.

iv. Çapraz Kur: İki para arasındaki doğrudan değişim oranına **düz kuru**, dolaylı değişim oranına ise çapraz kur denir. Örneğin 400 Lira alıp 1 \$ alındığında, 400 Lira doların düz kurudur. Ancak 400 Lira ile önce mark alınır, sonra bu markla ile dolar alınırsa Lira ile dolar arasında kur oluşur ve bu kura çapraz kur denir¹⁶

1.2.3. DÖVİZ KURUNUN BELİRLENMESİNE YÖNELİK TEORİK YAKLAŞIMLAR

İktisat biliminde, içinde bulunulan zamana göre pek çok ekol gelişmiş ve bu ekoller iktisadi olgulara farklı birer yaklaşım getirmişlerdir. Döviz kurunun belirlenmesine yönelik yaklaşımlar da bu ekollerin görüşleri doğrultusunda farklılaşmış ve yeniden yorumlanmıştır. Aşağıda özellikle dalgalı kur rejiminde döviz kurunun belirlenme modelleri anlatılmış, bu yaklaşımlar belirli bir sıraya göre verilmiştir. Genel olarak döviz kurunun belirlenmesine yönelik yaklaşımlar altı tanedir. Bunlar¹⁷:

- (i) Klasik Parasal Yaklaşım,
- (ii) Erken Keynezyen Yaklaşım,
- (iii) Çağdaş Parasal Yaklaşımı
- (iv) Yeni Keynezyen Yaklaşım,
- (v) Para İkamesi Yaklaşımı,
- (vi) Portföy Dengesi Yaklaşımı

---

¹⁶ Sadun Eren, **100 Soruda Para ve Para Politikası**, 2.bs, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1986, s.97.

¹⁷ Alövsat Müslümov, Mübariz Hasanov, Cenktan Özyıldırım, **Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye' de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri**, Tügiad Bilimsel Eser Yarışması, 2003, s.51.

1.2.3.1. KLASİK PARASAL YAKLAŞIM (SATIN ALMA GÜCÜ PARİTESİ)

Döviz kurunun belirlenmesine yönelik **klasik parasal yaklaşım**, satın alma gücü paritesine dayanmaktadır. Bu teoriye göre her ülke parasının satın alabileceği mal ve hizmet miktarı, o ülke parasının satın alma gücünü belirler. Gustav Kassel' in ortaya koyduğu bu teori, değişik ülkelerde belirli bir malı satın almak için harcanan ülke paralarının birbirine oranının aynı zamanda o paraların birbirlerine göre değişim oranını vermesini ileri sürer¹⁸. Satın alma gücü paritesi, temel olarak uluslararası ticarete konu olan bir malın fiyatının dünyanın her ülkesinde aynı olması gerektiği düşüncesine dayanır. Bu durumda farklı piyasalarda oluşabilecek fiyat farklılığı ancak taşıma maliyetleri kadar olmalıdır. Tek fiyat kanunu olarak tanımlanan bu hipotez, uluslararası arbitrajcıların faaliyetlerinin bir sonucudur. Eğer uluslararası arbitraj ve fiyat kanunu sağlanırsa, yerel para ve yerel ürünler arasındaki değişim oranı, yabancı para ve yabancı ürünler arasındaki değişim oranına eşit olmalıdır¹⁹.

Tek Fiyat Kanunu;

$$P_i = sP_i^*$$

P_i Mal fiyatları (* yabancı ülkeyi ifade eder) ve s ; nominal döviz kurudur.

1.2.3.1.1. Mutlak Satın Alma Gücü Paritesi

Benzer mallar için Tek Fiyat Yasasının geçerli olması demektir. Mutlak Satın Alma Gücü, döviz kurundaki değişmelerin yurt içi ve yurt dışı enflasyon oranlarındaki değişmelerle eşitleneceğini ifade eder²⁰. Eğer gerçekte durum böyle olsaydı, döviz kurlarındaki dalgalanmanın çok küçük olması gerekirdi, çünkü ülkeler arasındaki enflasyon farkları oldukça düşüktür. Yani, para birimlerinin değerleri

¹⁸ Tunca, **a.g.e.**, s.321.

¹⁹ Teker, **a.g.e.**, s.57.

²⁰ Murat Ertekin, “Döviz Kuru Rejimleri ve Türkiye’ nin Dış Ticareti” (Çevrimiçi), <http://www.dpt.gov.tr>, 12 Ocak 2006.

enflasyon farklarından daha fazla değişebilmektedir²¹. Mutlak satın alma gücü, bir örnekle açıklanırsa²²; Türkiye ve ABD olmak üzere iki ülke olsun. Bir x malının Türkiye' deki fiyatı 1,5 YTL , ABD' de 1 \$ ise ;

$R = P / P^* = 1,5 / 1 = 1,5$ yani 1 \$ = 1,5 YTL olacaktır.

1.2.3.1.2. Karşılaştırmalı Satın Alma Gücü Paritesi

Bu görüşe göre, nominal döviz kurundaki değişmeler iki ülke fiyat düzeyleri arasındaki farkı yansıtmalıdır²³. Burada ülkelerin enflasyon oranları dikkate alınır. Kurlardaki değişme iki ülke arasındaki enflasyon oranlarını yansıtacaktır.

$R_t = (P_t / P_0) / (P_t^* / P_0^*) \times R_0$ Formülde;

P^* yabancı ülke fiyatı,

R_t : t dönemi için hesaplanan kur

R_0 : Başlangıç dönemi kuru

P_t : Yerli ülkenin t dönemi fiyat endeksini göstermektedir.

Örneğin başlangıç dönemi endekslerinin her iki ülkede de 100 olduğunu ve t dönemi fiyat endeksinin Türkiye için 168, ABD için 105 olduğunu ve kurun da 1 \$ = 1 YTL olduğunu düşünelim. Buna göre; $R_t = (168/100) / (105/100) \times 1 = 1,6$ bulunur²⁴.

Basit olması nedeniyle Satın Alma Gücü Paritesi, en çok tanınan döviz kuru teorisi olmasına karşılık, Tek Fiyat Yasasının gerçekte pek rastlanmamasından ötürü önemli bir takım sınırlamalara sahiptir²⁵.

---

²¹ A.e.

²²Tunca, a.g.e., s.322.

²³ Ertekin, a.y.

²⁴Tunca, a.g.e., s.323.

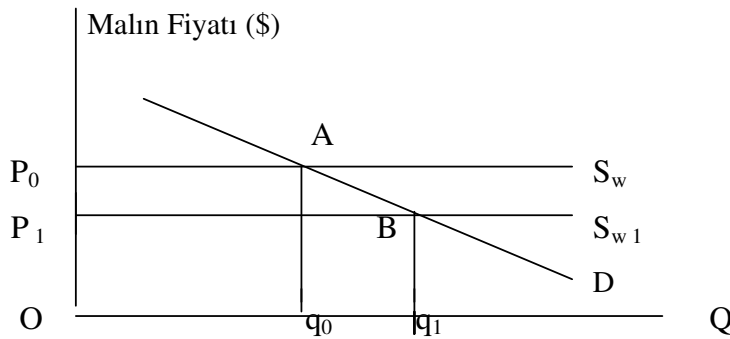
²⁵ Dominique Plihon, **Döviz Kurları**, Çev:Mehmet Bolak, Haluk Levent, Ertuğrul Tokdemir, İstanbul, İletişim Yayınları,1995, s.56.

1.2.3.2. DÖVİZ KURUNUN BELİRLENMESİNE YÖNELİK ERKEN KEYNEZYEN YAKLAŞIM

1.2.3.2.1. MARSHALL-LERNER KOŞULU ESNEKLİKLER YAKLAŞIMI

Keynes' in Genel Teorisi'nde geliştirdiği gelir-harcama ilişkisinin açık ekonomiye uyarlaması olan bu yaklaşımda, döviz talebinin sadece ithalat için olduğu ve döviz gelirlerinin ise sadece ihracattan elde edildiği kabul edilmektedir. İthalat ve ihracat döviz kurunun fonksiyonu olduğundan, döviz kuru, ihracat arz eğrisi ile ithalat talep eğrisinin kesiştiği noktada dengeye gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, denge döviz kuru, döviz talebini(ithalat), döviz arzına (ihracat) bağlamaktadır²⁶. Bu durumda, ithalat talebi arttığı zaman döviz kuru yükselecek, ihracat arttığı zaman ise düşecektir. Dolayısıyla, döviz kuru, ithalat talebini ve ihracatı arzını belirleyen faktörler tarafından belirlenmektedir. Elastikiyetler yaklaşımı, yerli paranın değer kaybetmesinin (devalüasyon) ihracatı artırıcı, ithalatı azaltıcı etki yapmasını öngörür. Ancak bu etkinin olabilmesi ihraç ya da ithal malının yurt dışındaki talep elastikiyetine bağlı olacaktır.

ŞEKİL 1: ESNEKLİKLER YAKLAŞIMI

Kaynak: Zafer Tunca, *Makro İktisat*, 4. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005, s.314.

²⁶ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, a.g.e., s.55.

Devalüasyonun ihracat gelirlerini artırıcı etkisi şekil yardımıyla açıklanırsa; şekilde Sw malın dünya arzını, P_0 dünya fiyatını ve q_0 da miktarını belirtmektedir. Dünyanın ülkenin ihraç malına olan talebi fiyatla talep arasındaki ters orantıdan kaynaklanan negatif eğimli D eğrisi ile gösterilmiştir. Sw eğrisinin yatay eksene paralel olması, malın P_0 olan fiyatının sabit ve kolayca değiştirilemez olmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu ihraç malı P_0 ile q_0 kadar dünyaya satıldığında toplam döviz geliri OP_0Aq_0 kadar olmaktadır. Marshall Lerner' e göre arz esnekliklerinin sonsuz olduğu varsayımı altında ihraç mallarının dış talep esnekliği ile ithal mallarının yurt içi talep esnekliği toplamı 1 veya 1 den büyük olmalıdır Ancak bu durumda yapılan devalüasyon istenen etkileri doğurabilecektir²⁷. Bu toplam 1 den ne kadar büyükse olumlu etki de o kadar artar²⁸.

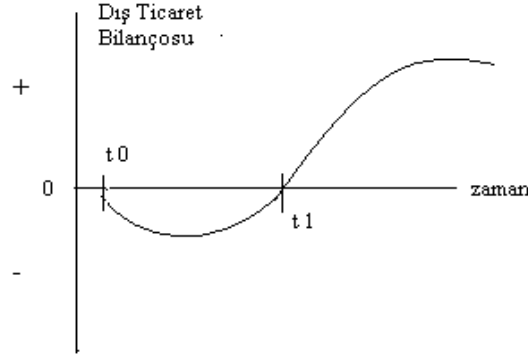
$$e_x + e_m > 1$$

Burada e_x ihraç mallarının dış talep esnekliklerini, e_m ise ithal mallarının yurt içi talep esnekliğini belirtmektedir. Esneklik 1 den küçükse malın fiyatı dış ülkeye göre ne kadar ucuz olursa olsun ihracat artmayacaktır. İhracatçıların ve ithalatçıların devalüasyona tepkide bulunmaları zaman alacağı için kısa dönem esneklikleri uzun dönemden daha düşüktür, bir başka ifadeyle kısa dönemde Marshall-Lerner koşulu geçerli değildir. Devalüasyondan sonra ticaret bilançosu başlangıçta bozulmakta, daha sonra düzelme ortaya çıkmaktadır. Böylece değişmeler J harfine benzetilmektedir. Buna göre devalüasyon sonucunda ticaret bilançosunu önce daha da bozmakta, sonra düzelme ortaya çıkmaktadır. Böylece zaman içinde J eğrisi şekillenmektedir²⁹.

²⁷ Ayhan Aytaç, "Döviz Kuru Rejimlerinin Ekonomik Etkileri:Türkiye Örneği (1980-2001)", (Basılmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), s.74.

²⁸ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, 9.bs, İstanbul, Güzem Yayınları, 1993, s.214.

²⁹ **A.e.**, s.215.

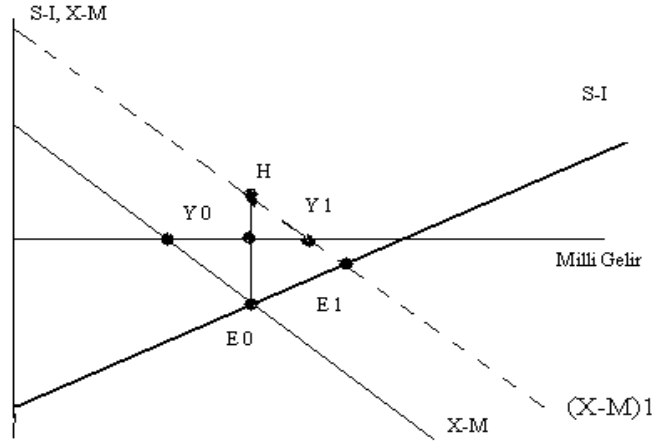
ŞEKİL 2: J EĞRİSİ ETKİSİ

Kaynak: Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat*, 9.bs, İstanbul, Güzem Yayınları,1993, s.215.

1.2.3.2.2. MASSETME YAKLAŞIMI

Esneklik yaklaşımının dış ticarete konu olan arz, talep, fiyatlar dışındaki tüm değişkenlerin sabit olduğu varsayımı, gerçek dünyayla bağdaşmadığı için eleştirilere maruz kalmıştır. Örneğin, Türkiye’ de döviz kurunun değeri düşürüldüğünde ihracatın her zaman artmadığının görülmesi bu eleştirileri pekiştirmektedir. Massetme yaklaşımı, esneklik yaklaşımının eksikliklerini gidermek amacıyla devalüasyonun dış dengeyi sağlayıcı etkilerini milli gelir ve fiyatlar üzerinde gerçekleştirdiği değişiklikler üzerinden açıklamaktadır³⁰. Bu yaklaşıma göre devalüasyonun dış ticaret açıklarını giderebilmesi Keynes’ in öngördüğü eksik istihdam dengesinde yurt içi üretimi ve talebi artırması yoluyla olacaktır.

³⁰Aytaç, **a.g.e.**, s.77.

ŞEKİL 3: ESNEKLİK-MASSETME YAKLAŞIMI VE DEVALÜASYON

Kaynak: Ayhan Aytaç, Döviz Kuru Rejimlerinin Ekonomik Etkileri:Türkiye Örneği (1980-2001)", (Basılmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), s.80.

Şekilde başlangıçta E_0 Y_0 lık dış ticaret açığı olan bir ekonomide devalüasyon yapıldığını varsayalım. Bu durumda yerli paranın değerinin düşmesi sonucunda Marshall- Lerner koşulu altında dış ticaret E_0 H kadar artacak ve $X-M$ eğrisi ihracatın artmasından dolayı sağa doğru kayacaktır. $(X-M)^1$. Yeni denge noktası E_1 de Milli Gelir artışı Y_0 - Y_1 aralığı kadar olacaktır. Milli Gelirdeki artışla ithalat, ilk gelişmeye nazaran E_0 - H aralığı ile de gösterildiği gibi daha az artar³¹.

1.2.3.3. PARASALCI YAKLAŞIM

Daha önceki analizlerde sadece mal piyasaları bulunduğundan, döviz kuru da yalnızca ithalat talebi ve ihracat arzı tarafından belirlenmektedir. Parasalci yaklaşımın döviz kurunun belirlenmesi ile ilgili literatüre en önemli katkısı, mal piyasalarının yanı sıra, tahvil piyasaları ve beklentilerini de dikkate almasıdır³². Tahvillerin analize dahil edilmesiyle, faiz oranları arasındaki fark, döviz kurunun

³¹ A.e.,s.80.

³² Müslümov,Hasanov,Özyıldırım,a.g.e.,s.56.

belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Parasal yaklaşıma göre, yerel para birimine olan talebi artıran faktörler, örneğin gelir artırıcı veya faizleri düşürücü faktörler, yabancı piyasada yerel para biriminin fiyatını artırır³³.

1.2.3.3.1.Reel Faiz Farkları Modeli (Frankel 1979)

Döviz kuruna parasalci yaklaşımdaki fiyat esnekliği varsayımı nedeniyle, nominal kurdaki değişimler beklenen enflasyon oranındaki değişimleri yansıtır. Yani, örtülü olmayan faiz paritesi koşulundan, yüksek yurt içi faiz oranları ülke parasının değer kaybetmesi gerektiği beklentilerini ifade eder.

1.2.3.3.2.Sabit Fiyat Varsayımı ile Parasal Yaklaşım (Dornbusch 1976)

Bu model, nominal ve reel kurlarda fiyat yapışkanlığı nedeniyle meydana gelen dalgalanmaları açıklayan Hedefi Aşma (Overshooting) modelidir. Esnek kur rejimi altında politika ayarlamalarında en önemli süreç, döviz kurları ve fiyatların aynı oranda hareket etmeme sürecidir. Parasal genişleme faiz oranlarını aşağıya indirdiğinde döviz kurları hemen ayarlanabilir fakat fiyatlar ancak aşamalı olarak ayarlanabilir. Bu yüzden parasal genişleme kısa dönemde nispi fiyatlarda ve rekabette ani değişimlere sebep olur³⁴. Kısa dönemdeki fiyat yapışkanlığı nedeniyle, para arzındaki kalıcı değişimler reel para arzında ve nominal faiz oranında değişimlere yol açar. Ekonomideki birimler bunu bildiği için, uzun dönemde, para arzındaki kalıcı bir değişim, nominal kurlar da dahil bütün fiyatlarda değişimlere yol açacağından, uzun dönem kur beklentilerini revize ederler ve kurun kısa dönemde uzun dönem değerini aşmasına sebep olurlar. Zaman geçtikçe, döviz kuru eski denge noktasına döner. Dornbusch, modelinde dalgalı döviz kurlarını ele alıp ve sabit fiyat varsayımı yapar³⁵. Böylelikle yüksek yurt içi faiz oranı ülkeye yabancı sermayenin

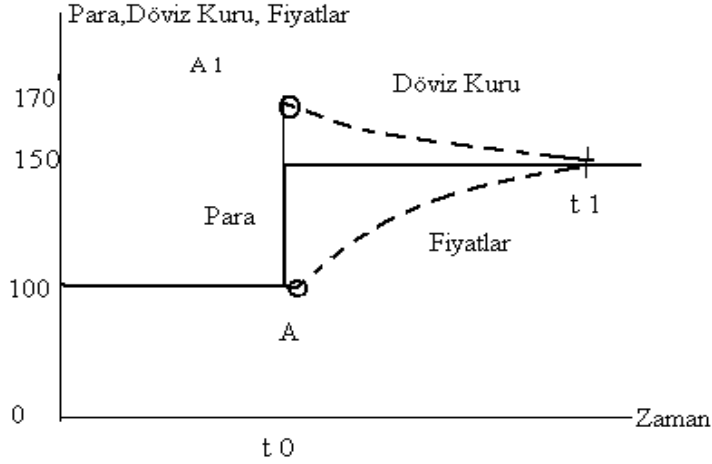
---

³³ Aykut Kibritçioğlu, Bengü Kibritçioğlu, **Türkiye' de Uzun Dönem Reel Döviz Kuru Dengesizliği 1987-2003**, Ankara, Hazine Müsteşarlığı, 2004, s.12.

³⁴ Rudiger Dornbusch, Stanley Fisher, **Macroeconomics**, Sixth Edition, Singapore, Mc Graw-Hill International Edition, 1990, s.771.

³⁵ Aytaç, **a.g.e.**, s.62.

girmesine ve ülke parasının değerlenmesine yol açan sıkı para politikası uygulanmasına neden olur.

ŞEKİL 4 : DÖVİZ KURUNUN HEDEFİ AŞMASI

Kaynak: Rudiger Dornbusch, Stanley Fisher, **Macroeconomics**, Sixth Edition, Singapore, Mc Graw-Hill International Edition, 1990, s.771.

Şekil 4' te ekonomi tam olarak dengede iken ve şekilde bahsedilen döviz kuru, fiyatlar ve para miktarı 100 iken, para arzının T_0 zamanında %50 artması, şekilde paranın 100 birimden 150 birime artışını gösteren çizgiyle gösterilmektedir. 100 birim olan döviz kuru, bu durumda A noktasından A^1 ne gelerek para arzı artışından daha fazla artar. Fiyatlardaki artış ise derece derece olduğu için kısa dönemde ithalatın nisbi fiyatını artarak rekabet edebilirlik üzerinde artırıcı etki yapar, bunun sonucunda geçici olarak gelir artışı meydana gelir. Ancak uzun dönemde fiyatlar, döviz kuru ve para arzı aynı oranda artarak (100 den 150 ye) reel denge ve ithalatın nispi fiyatı değişmez³⁶.

Frankel ile Dornbusch modelleri arasında nominal faiz oranı ve nominal döviz kuru ilişkisi bağlamında bazı çelişkiler vardır. Reel faiz farkları modeli bu çelişkileri açıklığa kavuşturmaktadır.

³⁶ Dornbusch-Fisher, **a.g.e.**, s.771.

Bunun yanında, esnek fiyat varsayımlı parasalcı yaklaşım, hiperenflasyonlarda olduğu gibi, enflasyondaki dalgalanmanın yüksek olduğu durumlarda nominal döviz kuru davranışını açıklamada oldukça gerçekçi bir yaklaşımdır ve bunun sebebi esnek fiyat varsayımdır. Sabit fiyat varsayan Hedefi Aşma (Overshooting) Modeli –1950’lerde gelişmiş ülkelerde olduğu gibi küçük enflasyon değişmelerinin olduğu durumlarda açıklayıcı olabilecek bir teoridir. Ancak, Frankel (1979) nominal döviz kuru davranışını –1970’lerde olduğu gibiyımlı enflasyon dönemlerinde de açıklayabilecek bir teoriye ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Frankel tarafından geliştirilen Reel Faiz Farkları yaklaşımı aslında parasalcı yaklaşımın bir türüdür, fakat yukarıda açıklanan iki modeli birleştirmektedir. Bir başka deyişle, bu model, hedefi aşma modelinin fiyat yapışkanlığı ile nominal faiz oranının enflasyonla ilişkilendiren esnek fiyat varsayımını birleştirmektedir.

1.2.3.4. YENİ KEYNEZYEN YAKLAŞIM

Fleming (1962) ve Mundell (1963) tarafından geliştirilen açık ekonomi modelleri Keynezyen gelir-harcama modeline uluslararası sermaye hareketlerini dahil etmiştir. Modelin temel varsayımları arasında yurt içi fiyatların sabit olması, uluslararası sermayenin tam hareketli olması ve uluslararası faiz oranlarının eşitlenmesi mevcuttur³⁷. Mundell-Fleming modelinin çıkış noktası, döviz kurlarının değişmeyeceği bir ortamda beklentilerin, iki ülke arasındaki sermaye hareketlerinin bu ülkelerdeki faiz farklılıklarına göre belirleneceğidir³⁸.

1.2.3.5. PARA İKAMESİ YAKLAŞIMI

Bundan önceki modeller, bireylerin sadece yabancı tahvil talep ettiklerini varsaymaktayken, para ikamesi yaklaşımına göre ise, bireyler, ulusal paranın yanı sıra yabancı para da tutmaktadırlar³⁹. Bu yaklaşıma göre, yurt içi servet, sadece cari

---

³⁷ Aytaç, a.g.e., s.55.

³⁸ A.e., s.55.

³⁹ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, a.g.e., s.61.

işlemler dengesindeki artıştan kaynaklanan döviz birikimi ile artırılabilir. Bu tür modellerde tahvil piyasası açıkça dikkate alınmadığından, faiz oranı da modele dahil edilmemektedir. Bireylerin iki tür varlık, yerli para ve döviz talep ettiklerini ve bu iki varlık türünün de tam ikame malı olmadığını varsayımları altında bireyler, denge durumunda, hem yurtiçi varlık, hem de yabancı varlık tutacaktır. Fiyatlar esnek olduğunda, işgücü ve mal piyasası her zaman dengede olacaktır. Bu ise analizi finansal varlık piyasası üzerinde yoğunlaştırmaya olanak sağlamaktadır. Her iki varlık türüne olan talep, döviz kurundaki beklenen değişmeye bağlı olacaktır⁴⁰.

1.2.3.6. PORTFÖY DENGESİ YAKLAŞIMI

Markowitz ve Tobin tarafından geliştirilen bu yaklaşım yeni parasal ve yeni Keynezyen teorilerin aksine, yurtiçi ve yurtdışı para dışı finansal varlıkların tam ikame olmadığı varsayımını kabul etmektedir. Bu yaklaşıma göre ekonomik ajanlar yerli ve yabancı finansal varlıklar arasından portföy oluştururlar ve beklenen getirisi en çok olanı tercih ederler⁴¹. Her bir finansal varlığa olan talep, sadece ilgili varlığın faizi tarafından değil, aynı zamanda, diğer ikame varlıkların faizi tarafından da belirlenmektedir. İkame varlıkların faiz oranları arttığında para talebi azalmakta, bu faiz oranları azaldığında ise artmaktadır. Bu modele göre döviz kurlarında görülen günlük dalgalanmaların sebebi, sabit getirili tahvillerin arz ve talebindeki değişikliklerdir. Modelin temel görüşü, iç ve dış faiz oranlarının arz ve talebi etkileyerek döviz kurunu değiştirebilmesidir. Sabit getirili finansal varlık arzının sabit olduğu varsayımı altında, iç faiz oranının nisbi olarak yükselmesi, bu varlıkların piyasasında dengenin yeniden kurulabilmesi için reel servetin finansal varlık talebini azaltacak şekilde düşmesi gerekmektedir ve bunun ancak yabancı finansal varlıkların yerli para cinsinden değerinin düşürülmesiyle gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla sabit getirili menkul kıymet piyasasında iç faiz oranı ile döviz kuru arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır⁴².

---

⁴⁰ A.e., s. 61.

⁴¹ Kibritçioğlu, a.g.e., s.13.

⁴² Aytaç, a.g.e., s.60.

Portföy dengesi yaklaşımının üstün özelliklerinden birisi, Keynezyen gelenekte olmasına rağmen, yeni klasik iktisat geleneğine de uyarlanabilmesidir. Her iki gelenek çerçevesinde de ele alındığı zaman, döviz kuru dinamikleri ile ilgili varılan sonuçlar birbirlerinden çok da farklılık arz etmemektedir.

1.2.4. DÖVİZ KURU HEDEFLEMESİ

Fiyat istikrarı, büyüme ve istihdamı hedefleyen para politikaları uygulamaları aşağıdaki gibidir.

1.2.4.1. Parasal Hedefleme

Parasal hedefleme, farklı enflasyon hedefleri seçme ve reel sektördeki dalgalanmalara tepki verme imkanı sağlamaktadır. Parasal hedefler ekonomik birimlere para politikasının ne hedeflediği konusunda doğrudan mesajlar verebilmektedir. parasal hedeflemenin belirlenen hedeflere ulaşmada başarılı olabilmesi için iki çok önemli kriter bulunmaktadır⁴³: Bunlardan birincisi hedef değişkenle (enflasyon ya da nominal gelir) hedeflenen parasal büyüklük arasında güçlü bir ilişkinin olmasıdır. Diğer önemli kriter ise hedeflenen parasal büyüklüğün Merkez Bankası tarafından kolaylıkla kontrol edilebilir olmasıdır. Özellikle yabancı para cinsinden finansal varlıkların ağırlığının yüksek olduğu ekonomilerde geniş parasal büyükler üzerinde merkez bankalarının kontrol gücü zayıflamaktadır. 1980'lerin başlarında parasal büyüklüklerle enflasyon arasındaki ilişkinin zayıflamaya başlaması, son dönemde parasal hedefleme sistemlerinin dünyada daha az tercih edilmesine neden olmuştur⁴⁴. Parasal hedeflemenin döviz kuru hedeflemesine göre en büyük avantajı içsel ekonomik dinamiklere göre para politikası belirleyebilme esnekliğidir. Bu esneklik enflasyonun yanında büyüme hedefiyle uyumlu para politikası uygulayabilme esnekliğini de beraberinde getirmektedir.

---

⁴³ Övünç Şişman, "Türkiye' de 2000 Yılı Sonrasında Uygulanan Para Politikaları ve Etkileri"(Tarihsel Süreçte Uygulanan Para Politikaları Dersi Dönem Projesi), İstanbul, 2002, s.7.

⁴⁴ A.y.

1.2.4.2. Enflasyon Hedeflemesi

1990'ların başında döviz kuru ya da çeşitli parasal büyüklükler yerine enflasyonun kendisi bir nominal çapa olarak düşünülmüş ve enflasyon hedeflemesi uygulamaları yaygınlık kazanmıştır. 1990 yılında Yeni Zelanda, 1991'de Kanada, 1992'de İngiltere, 1993'te İsveç ve Finlandiya ve 1994'te Avustralya enflasyon hedeflemesini ilk uygulayan ülkeler olmuşlardır. İsrail ve Şili de gelişmekte olan ülkeler arasında enflasyonu ilk uygulayan ülkelerdir. Enflasyon hedeflemesi, Para politikasının, başta maliye politikası olmak üzere diğer finansal politikalardan bağımsız olarak formüle edilebilmesi için gerekli bir şarttır⁴⁵. İkinci şart, para otoritesinin, nominal döviz kuru veya ücretler gibi başka bir nominal değişken için hedef düzey veya patika belirlememesidir. Başka bir değişken hedeflendiği zaman, enflasyon hedeflemesi ikinci plana itilmekte ve özellikle, nominal döviz kuru hedeflendiği zaman, sermaye hareketliliği nedeniyle uzun süre devam ettirilememektedir.

Enflasyon hedeflemesinin bazı temel unsurları şunlardır⁴⁶. Sayısal bir enflasyon hedefinin belirlenmesi, para politikasının uzun vadeli hedefinin fiyat istikrarının korunması olduğuna dair kurumsal bir taahhüt, ekonomik büyüme ya da parasal genişleme gibi, ekonomik birimlerin başka noktalara odaklanmasına neden olabilecek ikincil hedeflerin azaltılması, piyasalarla ve kamuyla bilgi paylaşımının artırılması ve enflasyon hedeflerine ulaşılması konusunda merkez bankasının hesap verilebilirliğinin artırılmasıdır.

1.2.4.3. Nominal Gelir Hedeflemesi

Politika stratejisi olarak nominal gelir hedeflemesi ilk defa Meade (1978) tarafından ortaya atılmıştır. Meade' e göre, sabit parasal hedef önerilerinin nihai amacı nominal gelirin kontrol edilmesi olup, amaçtan öte araçlar üzerinde aşırı yoğunlaşma özel kesim ajanları için kafa karıştırıcıdır ve paranın dolaşım hızı

⁴⁵ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, a.g.e, s.79.

⁴⁶ Şişman, a.g.e., s.11.

değiştigi zaman toplam talepte arzu edilmeyen dalgalanmalar yaşanabilir. Bu yüzden, tek amaca ulaşmak için tek politika aracı kullanmaktan öte, değişik amaçlardan oluşan tek hedefe değişik politikaların bir bileşimini kullanarak ulaşmak daha etkin sonuçlar verebilir⁴⁷.

Nominal gelir, reel gelir ile fiyatlar genel düzeyinin çarpımına eşit olduğundan, nominal gelir hedeflemesi altında, reel gelir ile fiyatlar genel düzeyindeki değişimler birlikte hedeflenmektedir.

1.2.4.4.Döviz Kuru Hedeflemesi

Döviz kuru hedeflemesi oldukça uzun zamandır uygulanmakta olan bir yöntemdir. Madeni paradan banknot uygulamasına geçişi takiben para birimlerinin değerli madenlere sabitlenmesi döviz kuru hedeflemesi uygulamasının ilk ve en sert örneklerinden biridir⁴⁸. Döviz kurlarının daha düşük enflasyon düzeyine sahip ülkelerin para birimlerine endekslenmesi, önceden belirlenen yatay ya da hareketli bandlar içinde hareket etmesine izin verilmesi döviz kuru hedeflemelerinin zaman içinde çeşitlilik göstermesine neden olmuştur. Döviz kurunun kontrol altında tutulması dış ticarete konu malların fiyatlarını kontrol altında tutarak enflasyonist etkileri engeller. Ayrıca eğer döviz kuru hedefi yüksek kredibiliteye sahipse fiyat hareketi beklentilerini de sınırlayabilir. Üçüncü önemli avantajı zaman uyumsuzluğu problemini engellemesidir. Döviz kuru hedeflemesi, yerel paranın değer kaybedeceği dönemde para politikasının sıkılaşması ve değer kazanacağı dönemde gevşemesini sağlar. Dördüncü olarak da kurun son derece açık ve basit bir hedef olması, uygulanan para politikasının kamu tarafından net olarak anlaşılmasını kolaylaştırır⁴⁹.

Bretton-Woods sisteminin terk edilmesinin ardından birçok Avrupa ülkesi döviz kurunu para politikalarında nominal çapa olarak kullanmışlardır. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın kendi para birimlerini Alman Markı'na çapalamaları sayesinde 1990'lı yılların başında enflasyon düzeylerini Almanya'daki enflasyon

---

⁴⁷ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, a.g.e., s:76.

⁴⁸ Şişman, a.g.e., s. 4.

⁴⁹ A.e.

seviyesine düşürebilmişlerdir. Döviz kuru hedeflemesinin gelişmekte olan ülkeler için de enflasyon oranını hızlı biçimde düşürebilme etkisi bulunmaktadır. Arjantin 1991 yılında para kurulu uygulamasına geçmesinin ardından enflasyon düzeyi bir sene içinde %2000 seviyelerinden %25'e çekmeyi başarmıştır. 1994 yılında ise enflasyon %5'e gerilemiş, 1991 – 1994 yılları arasında ortalama %8 gibi oldukça yüksek bir büyüme hızı yakalanmıştır⁵⁰.

Döviz kuru hedeflemesinin avantajları olduğu gibi dezavantajları da mevcuttur. Bunların en önemlisi bağımsız para politikası uygulayabilme özgürlüğünün kalkmasıdır. Serbest piyasa ekonomilerinde yerel para birimi cinsinden faiz oranları çapa ülkedeki faiz oranlarına yaklaşmaktadır. Diğer önemli bir dezavantajı da ülkelerin spekülasyon ataklarına açık olmalarına neden olmasıdır⁵¹. 1992 yılındaki ERM (Exchange Rate Risk-Döviz Kuru Riski) krizinin altında yatan nedenler bu dezavantajlara ve gösterilebilecek en iyi örneklerden biridir. Döviz kuru hedeflemesinde ani devalüasyon kesinlikle beklenmeyen bir durum olarak algılanır. Bu da ülkelerdeki ekonomik birimlerin döviz borçlanmalarını artırıcı bir rol oynar. Ani bir devalüasyon gelişmekte olan ülkelerde ERM örneğindeki gibi büyüme ve istihdamda geçici bir bozulma yaratmakla kalmaz, aynı zamanda tüm ekonomik sistemin yıkılmasına da neden olabilir. 1982 yılında Şili'de, 1994 yılında Meksika'da ve 1997 yılında Asya ülkelerinde yaşanan krizlerin ardında bu gerçek yatmaktadır.

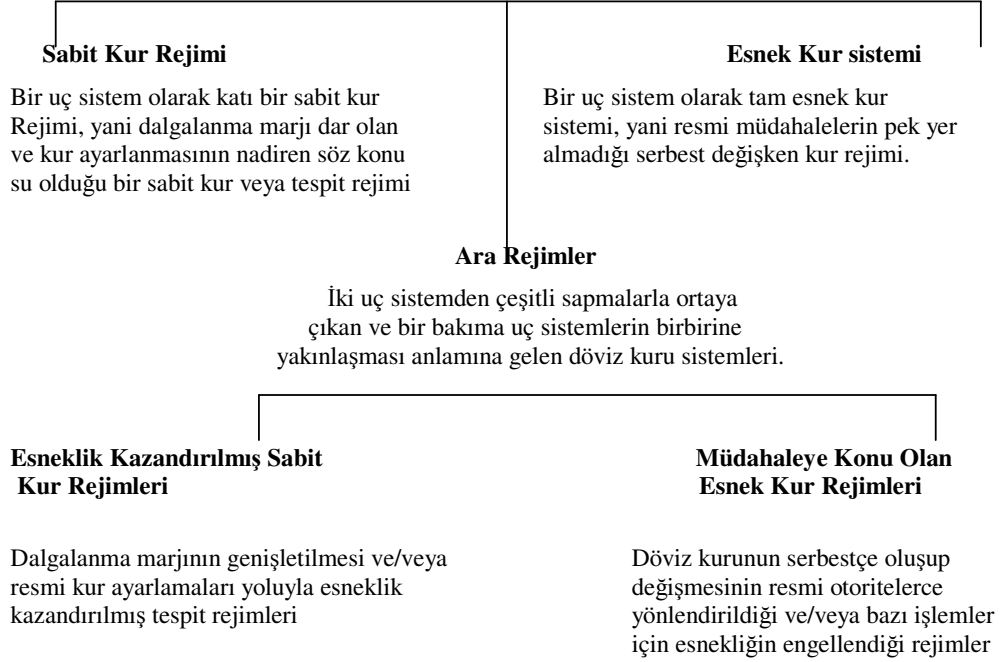
1.2.5. DÖVİZ KURU REJİMLERİ

Döviz kuru rejimleri aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi temel olarak üç kısma ayrılabilir. Bunlar; Sabit Kur Rejimleri, Esnek Kur Rejimleri, Dalgalı Kur Rejimleri dir.

---

⁵⁰ A.e., s.5.

⁵¹ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, a.g.e., s.75.

ŞEKİL 5. DÖVİZ KURU REJİMLERİ

Kaynak: Nevzat Güran, **Döviz Kuru Sistemleri ve Ekonomik Denge**, İzmir, Kavram Matbaası, Aralık 1987, s.10.

1.2.5.1.SABİT KUR REJİMLERİ

Kur rejimleri arasında en eski tarihe sahip olan sabit kur rejimlerinde döviz kuru belirli bir süre içinde resmi otorite tarafından belirlenmiş bir oranda tutulur. Sabit kur rejimlerinin, döviz kuru dalgalanmalarını minimize ederek uluslararası ticarete belirsizliğin ortadan kaldırması, ülke içerisinde enflasyonist baskıları azaltılması ve fiyat istikrarının sağlanması gibi avantajları vardır.

1.5.1.1. Sürünen Band

Sürünen band sisteminde merkezi parite ekonomik koşullara uyarlanmıştır. Paritenin temel belirleyicisi ödemeler dengesidir. Döviz kurunda çok büyük

müdahaleler gerekmez. Parite yanlış belirlendiğinde enflasyon beklentileri yükseleceğinden veya ülke parası aşırı değerleneceğinden, sistem faiz politikaları ile desteklenmelidir⁵².

1.2.5.1.2. Sürünen Kur

Nominal döviz kuru ekonomik koşullara göre periyodik olarak ayarlanmaktadır. Band çok dardır ve piyasa beklentileri bu sisteme göre düzenlenebilmektedir. Politikaların güvenilirliğinin yüksek olmasının yanında bu sistemin olumsuz yönü, enflasyona sebep olabilmesidir. Eğer maliye ve gelir politikaları birbiriyle uyumlu değilse bu sistemin çalışması mümkün değildir. Bunun ötesinde, sermaye hareketlerinin serbest olduğu durumlarda kriz ihtimali artmaktadır⁵³.

1.2.5.1.3. Ayarlanabilir Sabit Kur

Nominal döviz kuru sabittir fakat Merkez Bankası ekonomiye bazı sınırlı kurallar koymaktadır. Sadece önceden ilan edilmiş bazı durumlarda piyasaya müdahale edebilmektedir. Yani Merkez Bankası, piyasaya müdahale ederken piyasadaki döviz arz ve talebini göz önüne almaktadır. Söz konusu koşullara (para arzı- talebi, enflasyon beklentileri vs) bağlı olarak müdahale şekillenmektedir. Bu rejim makroekonomik disiplin sağlar, çünkü risk özellikle dış ticaret işlemlerindeki kur riski- beklentileri azalmaktadır.

1.2.5.1.4. Para Kurulu

Para Kurulu sistemi çok sıkı kuralları olan bir döviz kuru rejimidir⁵⁴. Para kurulu kur rejiminde, para birimi fiyatı rezerv para olarak seçilen yabancı para cinsinden tanımlanmakta ve tanımlanan paritenin korunması için para otoritesi,

---

⁵² Ertekin,a.g.e.

⁵³ A.e.

⁵⁴ Ertekin,a.g.e.

yurtiçi para birimini tanımladığı sabit kur üzerinden istenilen hacimde rezerv para satın almakta veya satmaktadır⁵⁵. Para kurulu, Merkez Bankasının yerine veya mevcut Merkez Bankasına paralel, bağımsız kurum olarak faaliyet gösterebilmektedir.

1.2.5.1.5. Dolarizasyon

Dolarizasyon sisteminde, kur rejimini belirleyen ülkeler, ancak yabancı para karşılığı para basabildiği için resmi para birimi olarak bir başka ülkenin para birimini kullanır ve böylelikle para politikası bağımsızlığını kaybeder. Bütün ekonomik birimler gelecekteki döviz kurlarını görebildiği için sistem son derece güvenilirdir⁵⁶. Bu sistemin olumsuz yanı MB' nın son kredi verme mercii olma özelliğini kaybetmesiyle bankacılık krizlerini ortaya çıkarmasıdır.

1.2.5.2. ESNEK KUR REJİMLERİ

Esnek kur rejimleri, para otoritesinin döviz kuruna müdahale etmediği ya da çok az müdahalede bulunduğu döviz kuru rejimidir. Esnek kur rejimleri çeşitleri aşağıdaki gibidir.

1.2.5.2.1.Serbest Dalgalanma

Kur rejiminin en uç iki noktasından biri olan bu rejimde, döviz kuru piyasadaki döviz arz ve talebi ile belirlenmektedir ve devletin para piyasalarında hiçbir etkisi yoktur. Para politikası çok etkindir, iç ve dış şoklar döviz kurlarındaki değişimler tarafından etkisizleştirilir. Serbest dalgalanma rejiminin olumsuz yönleri, döviz kurundaki aşırı dalgalanmayla kaynak dağılımının olumsuz etkilenmesi, kur rejimi sorunlu ekonomilerde enflasyonun oluşabilmesidir⁵⁷.

---

⁵⁵ A.e.

⁵⁶ A.e.

⁵⁷ A.e.

1.2.5.2.2.Yönetimli Dalgalanma

Yönetimli dalgalanma sisteminde döviz kuru piyasada arz ve talep tarafından belirlenir ancak, ekonomik koşullar gerektirdiğinde para otoriteleri herhangi bir çapa olmadan piyasaya dolaylı yoldan müdahale edebilirler. Dalgalanmanın, serbest dalgalanma rejimine göre daha az olduğu bu rejimin olumsuz yönleri; MB' nin davranışlarının şeffaf olmaması sonucu piyasada belirsizliğin oluşudur.

1.2.5.2.3.Band İçerisinde Dalgalanma

Döviz kuru, önceden belirlenmiş bir merkezi parite etrafında küçük dalgalanmalar gösterebilir. Kur belirlenen bandın dışına çıkarsa, para otoritesi müdahale eder. Bandın genişliği değişebilir. Bu rejimin güvenilirlik ve esneklik sağlama ve şokların bertaraf edilebilmesi gibi olumlu yönleri vardır. Ayrıca dengesiz ekonomilere yönelik spekülasyon atakları için uygun rejimlerden biridir⁵⁸.

1.2.5.2.4.Hareketli Band

Para otoritesi merkezi pariteyi ilan eder ve kendisini bu pariteyle bağlar. Merkezi parite, ekonomik koşullara göre değiştirilebilir. Bu rejim enflasyon yaşanan ülkelerde para birimindeki aşırı değerlemeyi önler ancak, piyasalarda belirsizliğe ve faiz oranlarında dalgalanmaya yol açar.

1.2.5.3. ARA KUR REJİMLERİ

Ara kur rejimlerinde ülke, ulusal para birimini çeşitli şekillerde yabancı para birimine bağlamakta, fakat sabit kur rejimlerinde olduğu gibi katı taahhütte bulunmamaktadır⁵⁹. Zaman içerisinde ülkeler döviz kurlarında dönemsel ayarlamalar

---

⁵⁸ A.e.

⁵⁹ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, a.g.e. , s.41.

yapabilmektedir. Ara kur rejimlerinin sabit kur rejimlerine göreceli avantajı para politikasını kısmen kullanabilmesi, dalgalı kur rejimlerine göreceli avantajı ise parasal istikrar sağlamaya daha yatkın olmasıdır⁶⁰.

1.2.5.3.1. Geleneksel Sabit Çapa

Bu sistem, tek para birimine ve döviz sepetine karşı geleneksel sabit çapa olarak ikiye ayrılır. **Tek para birimine karşı geleneksel sabit çapa** sisteminde, ülke, para birimini yabancı bir ülkenin para birimine, **döviz sepetine karşı sabit çapa** rejiminde ise bir döviz sepetine sabit bir parite üzerinden bağlanmaktadır. Geleneksel sabit çapa sisteminde, döviz kuru genelde, $\pm\%1$ aralığında tutulmakta, üç aylık bir süre içerisinde ise $\pm\%2$ aralığını geçmemektedir⁶¹. Geleneksel sabit çapa kur rejimlerinin temel avantajlarından birisi makroekonomik disiplinin sağlanmasına olumlu katkısı, diğeri ise sistemin kur ayarlaması yapabilmesi sayesinde kısmi esnekliğe sahip olmasıdır.

1.2.5.3.2. Yatay Şeritler

Yatay şerit kur rejiminde döviz kurunun resmi veya uygulanan merkezi değerin etrafında belli bir dar aralıkta ($\pm \%1-2$ gibi) hareket etmesine izin verilmektedir⁶². Para otoritesi doğrudan veya dolaylı müdahaleler aracılığıyla döviz kurunu bu aralıkta tutmaya çalışmaktadır. Bu kur rejiminde şeridin büyüklüğüne bağlı olarak kısmi para politikası bağımsızlığı sürdürülmektedir. Yatay şerit kur rejimleri eğer güvenilir ise, döviz kuru şeridin üst (alt) limitine yaklaştığında yatırımcılar para otoritesinin müdahale ederek, kuru şerit içerisine çekeceğini bildiğinden, satış (alış) pozisyonu almakta ve kurun şerit içerisinde kalmasını temin etmektedir.

---

⁶⁰ A.e.

⁶¹ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, a.g.e., s.42.

⁶² A.e., s.43.

1.2.5.3.3.Sürünen Çapa

Bu kur rejimlerinde para otoritesi döviz kurunu belirlemekte ve ekonomik göstergeler ışığında dönemsel olarak döviz kuru ayarlamaları yapılmaktadır. Kullanılan ekonomik göstergeler arasında esas dış ticaret partneri ülkelere göre geçmiş enflasyon farkları veya beklenen enflasyon farkları sayılabilir. Sürünen çapa kur rejimlerinde döviz kurunda fazla dalgalanmalara izin verilmemektedir.,

1.2.5.3.4. Sürünen Şerit

Bu kur rejimlerinde döviz kurunun resmi veya uygulanan merkezi değerin etrafında belli bir dar aralıkta hareket etmesine izin verilmekte ve döviz kurunda dönemsel ayarlamalar yapılmaktadır. Bu sistem daha fazla yüksek enflasyon geçmişine sahip ülkelerde uygulanmakta, yüksek oranlı devalüasyonlara ihtiyaç kalmadan merkezi kur paritesinde aşamalı ayarlamalar yapılmaktadır⁶³.

1.2.5.3.5. Sıkı Yönetimli Esnek Kur Rejimi:

Sıkı yönetimli kur rejimi sabit kur rejiminden çok, dalgalı kur rejiminin esas özelliklerini taşımaktadır. Bu kur rejiminde para otoritesi müdahaleler aracılığıyla, döviz kuru paritesinde sabitliği korumakta, fakat önceden kurun hangi patikayı takip edeceği ilan edilmemektedir. Bu ise para politikası özerkliğini artırmaktadır⁶⁴.

---

⁶³ A.e., s.44

⁶⁴ Müslümov,Hasanov,Özyıldırım,a.g.e., s.45.

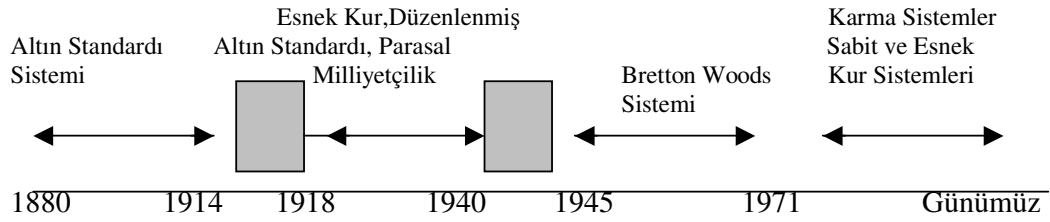
TABLO 1: DÖVİZ KURU REJİMLERİ

Kur Rejimi	Temel Özellikler	Avantajları	Dezavantajları	Uygulama
Serbest Kur	Döviz kurunun değeri sadece piyasa hareketleri neticesinde belli olur.	İç ve dış şoklara karşı uluslararası rezerv ihtiyacı daha fazladır. Ancak aşırı dalgalanmaları azaltır.	Yüksek nominal ve reel kur volatilitesine neden olabilir. Para politikası başka nominal çapalara dayandırılmalıdır.	Hiçbir ülkede tam serbest dalgalanma bulunmamaktadır. Ancak ABD, Almanya, İsviçre ve Japonya’ da serbest kur rejimine oldukça yakın rejimler olduğu kabul edilebilir.
Müdahaleli Serbest Kur	Döviz kuru dalgalanmaya bırakılmıştır ancak MB’nın sıklığı ve zamanlaması belirsiz, doğrudan ve dolaylı müdahaleleri olabilir.	Serbest dalgalanmaya göre rezerv ihtiyacı daha fazladır. Ancak aşırı dalgalanmaları azaltır.	Merkez Bankası’ nın müdahaleleri şeffadlığı azaltarak belirsizliği artırabilir. Müdahaleler piyasaya yanlıpş mesajlar verebilir.	Birçok gelişmiş ülkenin uyguladığı bir rejimdir. Gelişmekte olan ülkelere Meksika 1994-95 krizi takiben bu rejimi uygulamıştır.
Band Dahilinde Dalgalanma	Döviz kuru sabitlenmiş bir kur ya da kur sepeti(merkezi parite)etrafında belli bir band dahilinde dalgalanır.	Esneklik ve kredibilite sağlar. Kurun büyük ölçüde öngörülebilir olmasını sağlar. Band içindeki dalgalanmalar şokların emilmesinde etkilidir.	Bandın dar olduğu durumlarda sistem spekülative ataklara maruz kalabilir. Bandın genişliğinin belirlenmesi güçtür. Merkezi parite yada band aralığı değiştirilirse sistem kredibilitelerini yitirebilir.	ERM(Exchange Rate Mechanism)in kur rejimidir. 1992-93 yıllarındaki ERM krizine kadar uygulanmıştır.
Salınan Band	Merkezi paritenin belli gelişmelere göre periyodik olarak yeniden ayarlanabildiği band sistemidir.	Yüksek enflasyonlu ülkelerde kurun aşırı değerlemeye neden olmadan band uygulanmasını sağlar.	Band aralığının belirlenmesi güçtür. Merkezi paritenin ne zaman ve nasıl değişeceği konusundaki belirsizlik faiz oranında yüksek volatiliteye neden olabilir.	İsrail 1989-1991 yıllarında bu rejimi uygulamıştır.
Sürünen Band	Merkezi paritenin zamana bağlı olarak sürekli değiştiği band uygulamasıdır.	Yüksek enflasyonlu ülkelerde merkezi parite değişiminden kaynaklanan belirsizliği azaltır.	Merkezi paritenin sürüklenme kriterinin tespitindeki risk enflasyonist baskı yada spekülative ataklar olarak ortaya çıkabilir.	İsrail 1991 yılında bu sisteme geçmiştir. 1986-98 yılları arasında Şili ve 1979-91 yılları arasında İtalya bu rejimi uygulamıştır.
Sürünen Çapa	Döviz kuru periyodik olarak önceden açıklanan programa göre ayarlanır. Çapa olarak başka bir para birimi veya para birimi sepeti kullanılabilir.	Geleceğe yönelik somut beklenti yaratması nedeniyle güçlü kredibilite sağlar.	Reel döviz kuruındaki değişimlerin adapte edilmesi zordur. Güçlü maliye politikası ve gelirler politikasıyla desteklenmesi gerekir.	1960-1970 yılları arasında Şili, Kolombiya ve Brezilya;’da popüler olmuştur. Kolombiya’da enflasyona karşı başarı kazanmıştır. Türkiye’de 2000-2001 Şubat arasında uygulanmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır.
Ayarlanabilir Sabit Kur	Döviz kuru sabittir. Ancak MB, gerektiğinde ayarlama yapma hakkına sahiptir.	Belirsizliğin düşük olması nedeniyle makroekonomik bir disiplin sağlar. Kurun gerektiğinde ayarlanabilmesi sınırlı da olsa bir esneklik yaratmaktadır.	Kurdaki düzeltme hareketleri belirsizlik ve enflasyonist etki yaratmak suretiyle yıkıcı sonuçlar doğurabilir.	BrettonWoods sisteminden sonra birçok gelişmekte olan ülke bu rejimi kullanmak durumunda kalmışlardır.
Para Kurulu	Döviz kuru sabittir ve konulan kanuni düzenlemelerle kurun ayarlanabilmesi engellenir. Yerel para yaratılması yabancı para girişi ile sınırlıdır.	Yüksek kredibilite sağlar.	Esnek olmaması nedeniyle şoklara karşı aşırı hassasiyete neden olur. Dış şoklar büyüme ve istihdam üzerinde olumsuz etki yaratır. MB son borç verici olma yetkisini kaybeder.	Hong-Kong, Estonya, Bulgaristan ve arjantin bu rejimi kullanmış olan ülkelerdir.
Tam Dolarizasyon	Para kurulunun, ülkenin yerel para biriminden(para yaratma yetkisinden)tamamen vazgeçmesi ilkesine dayanan uç bir uygulamasıdır.	Yüksek kredibilite sağlar	Siyasi olarak kabul edilmesi güçtür. Dış şoklar büyüme ve istihdam üzerinde olumsuz etki yaratır. MB son borç verici olma yetkisini kaybeder.	Panama’da başarıyla uygulanmıştır. Liberya’da ise iç savaş sonrasında para basılarak bu rejim terk edilmiştir.

Kaynak: Övünç Şişman, “Türkiye’ de 2000 Yılı Sonrasında Uygulanan Para Politikaları ve Etkileri”(Tarihsel Süreçte Uygulanan Para Politikaları Dersi Dönem Projesi), İstanbul, 2002, s.6.

1.2.6. DÖVİZ KURU REJİMİ UYGULAMA SEÇİMİ ÜZERİNDE TARTIŞMALAR

Döviz kuru, bir ülke parasının bir başka ülkeye göre fiyatı olarak açık ekonomideki en önemli fiyatlar arasındadır. Mal ve hizmet akışlarını ve ülkedeki sermaye hareketlerini, ödemeler dengesi üzerinde etkili bir güç sarf etmesini ve enflasyonu ve diğer makroekonomik göstergeleri etkiler. Bu yüzden döviz kuru yönetiminin seçimi ekonomik yönetim için, rekabetin sürdürülmesi, makroekonomik stabilite ve büyüme açısından kritik bir rol oynar. Bu sebeple günümüze kadar pek çok döviz kuru rejimi sistemi uygulanmıştır. Dünyada tek geçerli kur rejimi tercihi söz konusu değildir. Siyasi gelişmelere paralel olarak, para birliklerine doğru bir kayış gözlemlense de, gelişmekte olan ülkelerin para politikasını serbest kullanacakları esnek kur rejimlerine doğru kaydığı gözlemlenmektedir

ŞEKİL 6. DÜNYA EKONOMİLERİNDE GÖZLENEN BAŞLICA DÖVİZ KURU SİSTEMLERİ

Kaynak: Aytaç, a.g.e., s.14.

I.Dünya Savaşı sırasında devletler, paraların altına konvertibilitesini ortadan kaldırarak zorunlu tedavül sistemini uygulamaya koyarak döviz kurlarındaki değişmelerde sınırlamaları ortadan kaldırmışlardır⁶⁵. 1945-1971 Sabit Kur döneminde II.Dünya Savaşı sonrasında Bretton Woods anlaşmasıyla dolar altına konvertibl hale gelmiştir. 1971 yılında ise bu durum ortadan kaldırılmış, 1985 yılında Merkez Bankalarına döviz kurlarını istikrara kavuşturmak amacıyla müdahale imkanı tanınmıştır ve günümüzde de bu amaçla sabit ve esnek döviz kurları uçlarda olmaksızın uygulanmaktadır.

⁶⁵ Plihon, a.g.e., s.90.

TABLO 2. DÜNYA ÜLKELERİNDE KULLANILAN DÖVİZ KURU REJİMLERİ (2002)

Resmi Dolarizasyon	Para Birliği	Para Kurulu	Tek Para Birimine Karşı Geleneksel Sabit Çapa	Döviz Sepetine Karşı Geleneksel Sabit Çapa	Yatay Şerit	İleriye Bakan Sürünen Çapa
- Ekvator - El Salvador - Kiribati - Marshall Adaları - Mikronezya - Palau Adaları - Panama - San Marino	- Almanya - Antigua ve Barbuda - Avusturya - Belçika - Benin - Burkina Faso - Cote d'Ivoire - Çad - Dominik - Ekvator Ginesi - Finlandiya - Fransa - Gabon - Gine-Bissau - Grenada - Güney Afrika Cumhuriyeti - Hollanda - İrlanda - İspanya - İtalya - Kamerun - Kongo Cumhuriyeti - Lüksemburg - Mali - Nijer - Orta Afrika Cumhuriyeti - Portekiz - Senegal - St Kitts ve Nevis - St Lucia - Togo - Yunanistan	- Arjantin - Bosna Hersek - Brunei - Bulgaristan - Cibuti - Estonya - Hong Kong - Litvanya	- Amman - Aruba - Bahamalar - Bahreyn - Bangladeş - Barbados - Belize - Bhutan - Birleşik Arap Emirlikleri - Çin - Eritre - Hollanda Antilleri - İran - Katar - Komorolar - Lesotho - Lübnan - Makedonya - Maldivler - Malezya - Namibya - Nepal - Sudan - Surinam - Suriye Arap Cumhuriyeti - Suudi Arabistan - Svaziland - Türkmenistan - Ürdün - Yeşilburun Adaları - Zimbabwe	- Botswana - Fas - Fiji - Kuveyt - Letonya - Libya - Malta - Samoa - Seychelles - Vanuatu	- Danimarka - Kıbrıs Rum Kesimi - Macaristan - Mısır - Tonga	- Bolivya - Nikaragua - Solomon Adaları

Kaynak: Müslümov, Alövsat, Hasanov, Mübariz, Özyıldırım, Cenktan, **Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye' de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri**, Tügiad, Bilimsel Eser Yarışması, 2003, s.49.

TABLO 3: DÜNYA ÜLKELERİNDE KULLANILAN DÖVİZ KURU REJİMLERİ (2002)

Geriyeye Bakan Sürünen Çapa	İleriye Bakan Sürünen Şerit	Geriyeye Bakan Sürünen Şerit	Sıkı Yönetimli Dalgalı	Önceden Belli Yolu Olmayan Diğer Yönetimli Dalgalı Çapa	Esnek Kur	Bağımsız Dalgalı Kur
- Belarus	- Kosta Rika		- Azerbaycan	- Angola	- Afganistan	- Polonya
- Honduras			- Guyana	- Burundi	- Amerika Birleşik Devletleri	- Sierra Leone
- İsrail			- Hırvatistan	- Cezayir	- Arnavutluk	- Somali
- Romanya			- Hindistan	- Dominik Cumhuriyeti	- Avustralya	- Şili
- Uruguay			- Jamaika	- Endonezya	- Brezilya	- Yeni Zelanda
- Venezuela			- Kazakistan	- Etiyopya	- Çek Cumhuriyeti	- Zaire
			- Moğolistan	- Gana	- Ermenistan	
			- Moritanya	- Gine	- Filipinler	
			- Nijerya	- Guatemala	- Gambiya	
			- Paraguay	- Irak	- Güney Afrika	
			- Sao Tome ve Principe	- Kamboçya	- Gürcistan	
			- Singapur	- Kenya	- Haiti	
			- Trinidad Tobago	- Kırgızistan	- İngiltere	
			- Ukrayna	- Laos	- İsveç	
			- Vietnam	- Mauritius	- İsviçre	
			- Yugoslavya	- Myanmar	- İzlanda	
				- Özbekistan	- Japonya	
				- Pakistan	- Kanada	
				- Ruanda	- Kolombiya	
				- Rusya	- Kore	
				- Slovakya	- Liberya	
				- Slovenya	- Madagaskar	
				- Sri Lanka	- Malawi	
				- Tayland	- Meksika	
				- Tunus	- Moldavya	
				- Zambiya	- Mozambik	
					- Norveç	
					- Papua Yeni Gine	
					- Tacikistan	
					- Tanzanya	
					- Türkiye	
					- Uganda	
					- Yemen Arap Cumhuriyeti	
					- Peru	

Kaynak: Müslümov, Alövsat, Hasanov, Mübariz, Özyıldırım, Cenktan, **Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye' de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri**, Tügiad, Bilimsel Eser Yarışması, 2003, s.50

Döviz kuru rejimi seçimi ülkenin büyüklüğüne, ticaret ve sermaye hareketlerinin açıklığına, ürün ve ihracat durumuna, finansal gelişmişliğine, geçmişteki enflasyon durumuna ve karşılaştığı ekonomik ve finansal krizlerin yapısına ve nedenine, politika yapıcıların siyasi tercihlerine, ülkedeki politik şartlara ve politika yapıcıların ve kurumların güvenilirliğine bağlıdır⁶⁶. Bu yüzden bütün ülkeler için uygun tek bir döviz kuru rejimi yoktur.

Ancak son yirmi yılda uluslararası sermaye hareketlerinin değişkenliği ve önemindeki artışın, yumuşak çapalı rejimlerin uygulanabilirliğine zarar verdiği görülmüştür. Her döviz kuru rejimi stabil ve rekabetçi reel döviz kuru için bunu destekleyici makroekonomik çevreye, güçlü bir finansal sektöre ve güvenilir kurumlara ihtiyaç duyar. Araştırmalar reel döviz kurunun aşırı değerlendirilmesinin ödemeler dengesi zararlarına, para krizlerine ve ekonomik büyümede yavaşlığa neden olabileceğini ortaya koymaktadır. Daha önceki çalışmalarda çapalı döviz kuru rejimlerinin dalgalı kur rejimlerine göre daha düşük enflasyona ve daha düşük ekonomik büyümeye neden olduğu ortaya konmaktayken, son çalışmalar çapalı döviz kuru rejimlerinin enflasyon üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını ancak kişi başına düşen milli gelirdeki artışla aralarında negatif korelasyon ilişkisinin olduğunu kabul etmektedir.

Esnek kur rejimleri orta ve büyük sanayileşmiş ülkelerde tam olarak küresel sermaye piyasalarına entegre olan ve derin ve gelişmiş finansal sektörü olan ekonomilerde uygun bir seçim olabilir. Katı çapalı rejimler ise, en uygun para bölgesi kriterini sağlayan (Avrupa Ekonomik ve Parasal Birlik ülkeleri), kendilerinden daha büyük komşu ülkelere entegre olmuş küçük ülkeler ya da yüksek enflasyon, politika yapıcıların stabiliteyi sürdürebilmek için güçlü faktörlere ihtiyaç duyduğu (Arjantin ve Bulgaristan'daki parasal kurul gibi) parasal düzensizliğe sahip ülkeler için daha uygun bulunmuştur. Yumuşak çapa rejimleri uluslararası sermaye piyasalarıyla sınırlı bağ kuran, ürün ve ihracatta daha az çeşitlenmiş ve daha sık finansal piyasalara sahip, Türkiye gibi döviz kuru temelli stabilizasyon programı altındaki ülkeler için en iyi olabileceği konusunda tartışmalar vardır⁶⁷. Bunlar tam

---

⁶⁶ Fahrettin Yağcı, "Choice of Exchange Rate Regimes For Developing Countries", **Africa Region Paper Series**, No:16, Nisan 2001, s.1.

⁶⁷ Yağcı, a.g.e., s.7.

olarak olmasa da geniş olarak gelişmekte olan ülkelerdeki gelişmemiş piyasalardır. Ara rejimler dalgalı kurla yumuşak çapa arasında dalgalı kurun ve çapalı rejimlerin yararlarını birleştirmeyi amaçlamak için orta bir yol kurar. Bunlar gelişen piyasa ekonomileri ve nispeten daha güçlü finansal sektörü olan ve disiplinli makroekonomik politika takip eden bazı gelişmekte olan ülkeler için daha uygundur.

Esnek kur rejiminin avantajları, döviz piyasasına müdahale edilmediği için döviz kurunun arz ve talebe göre gerçek değerini bulması, uluslararası rezerv ihtiyacını ortadan kaldırması, diğer ülkelerdeki enflasyonist veya deflasyonist baskılardan etkilenilmemesini sağlaması, para krizlerine karşı dayanıklılığı artırması, şokları absorbe edebilme yeteneği ve bağımsız bir makro ekonomi politikası izlenmesine yardımcı olmasıdır⁶⁸. Ancak esnek kur rejiminin kısa süreli döviz kuru volatilitesine sebep olma, döviz arz ve talep esnekliğinin düşük olduğu durumlarda döviz kurundaki değişikliğin döviz arz ve talebinde önemli değişikliklere neden olarak dış ticaret dengesini bozma gibi olumsuz özellikleri de bulunmaktadır.

Sabit kur rejimlerinin ise istikrar sağlama, önemsiz nedenlerden kaynaklanan dış dengesizlik durumunda döviz kuru gibi temel bir iktisat politikası aracı kullanmak yerine rezervlerin kullanılması gibi alternatif yollara başvurabilme imkanı tanıma, istikrar sağlama, düşük işlem maliyeti ve faiz oranı sağlama gibi olumlu yönleri ile birlikte kurun sabit tutulabilmesi için döviz rezervi gerektirme, dış ülkelerdeki enflasyonist ve deflasyonist baskılardan etkilenme gibi olumsuz yönleri de bulunmaktadır⁶⁹. Çapalı rejimlerde döviz kuru riski ve işlem maliyetleri azalırken para krizleri meydana gelebilmektedir.

Ara rejimler hem esnek döviz kuru rejiminin hem de sabit döviz kuru rejiminin en iyi kısmını elde etmeyi amaçlar. Sadece enflasyonel beklentiler için sınırlı nominal çapa sağlamaz, aynı zamanda aşırı değerlenme ve volataliteden kaçınmayı ve yumuşak çapa rejiminde spekülörler yüzünden ortaya çıkan para krizleri riskini azaltmayı da amaçlar. ara rejimin en temel zayıflığı, kompleks olması, şeffaf olmaması ve çabuk kanıtlanabilir olmayışıdır.

---

⁶⁸ Ali Tuğrul Ongun, "Döviz Kuru Politikaları ve Türkiye Uygulaması" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995), s.8.

⁶⁹ A.e., s.6.

TABLO 4. DÖVİZ KURU REJİMİ SEÇİMİNDEKİ TEMEL GÖSTERGELER

	ESNEK	ARA REJİM	YUMUŞAK ÇAPA	KATI ÇAPA
Stabilite	--	+-	++	++
Düzensizlik	+-	++	+-	++
Parasal Krize Dayanıklılık	++	++	--	++
Şoklara Dayanıklılık	++	+-	--	--
Para Politikasından Bağımsızlık	++	+-	--	--

Kaynak: Fahrettin Yağcı, "Choice of Exchange Rate Regimes For Developing Countries", ,Africa Region Paper Series, No:16, Nisan 2001, s.8.

Tablo 4' te de görüldüğü gibi esnek kurlar para politikasından tam bağımsız, şoklara ve parasal krizlere dayanıklı olmalarına rağmen istikrarsızdır. Yumuşak çapalı sabit kur rejimlerinde ise istikrar tamdır ancak kriz durumunda dayanıklı değildir. Ara rejimlerde para politikası yarı bağımsız durumda olup, buna bağlı olarak istikrar azdır ve şoklara dayanıklılık konusunda iyi bir tablo sergilememektedir.

Döviz kuru seçiminde dikkate alınacak temel kriterler aşağıdaki gibidir.

i. Politika Aktivizmi:

Para otoritesi, milli ekonomiyi rekabet ettirecek reel döviz kuru fikrine ihtiyaç duyar. Reel döviz kurunun uzun dönem dengesi tipik olarak, ülkenin ekonomik temelleri üzerine ve politikanın değişikliği ve orta dönemde gerçeğe yeteri kadar yakın olan döviz kurunu tutmak için yapılan kurumsal düzenlemeler üzerine tahmini olarak oturtulmuştur. Esnek kur rejimlerinde ise reel ve nominal döviz kurları endojen değişkenler olarak piyasada arz ve talep tarafından belirlenir.

ii. Disiplin ve Kredibilite

Döviz kuru üzerinde yapılan tartışmalar çoğunlukla döviz kurunun para disiplini ve güvenilirlik üzerindeki etkisi üzerinedir. Esnek kurlar, para politikası için en fazla tedbiri sağlar ama bu tedbir beraberinde zaman uyumsuzluğu problemini de getirir. Genellikle esnek rejimlerin enflasyona meylettiği ve disiplin ve güvenilirliğin derecesinin esnekliğin azalmasıyla artabileceği konusunda görüş

birliği vardır. Sabit rejimlerin lehindeki ana görüş, disiplini teşvik edebilmesi ve para politikasını daha güvenilir yapmasıdır, çünkü gevşek para ve maliye politikasının benimsenmesi eninde sonunda rezervleri tüketecek ve politikacıların büyük politika maliyetleri sebebiyle sabit döviz kuru rejimi çökecektir⁷⁰.

iii. Volatalite

Esnek kur rejimleri, kısa dönemde döviz kurunda volatalite ve orta dönemde ekonomik esaslara bağlı olarak haftalık dalgalanmalar ortaya koyabilirler. Bu durum döviz kurunun daha çok kısa süreli spekülasyon, panik, salgın gibi durumlara meyleden finansal akımlar tarafından çok etkilenmesi olarak açıklanır. Volatalite, kırılğan döviz kuru politikaları genellikle az sayıdaki piyasalara bağlı, gelişmekte olan ülkelerde yüksek seviyededir ve politik istikrarın ve disiplinli makro ekonomik ortamın yetersizliği ile kendini gösterir. Yüksek döviz kuru volatalitesi belirsizlik yaratır, işlem maliyetlerini ve faiz oranlarını artırır, uluslararası ticaret ve yatırımları engeller.

iv. Para Krizine Hassasiyet

Bir döviz kuru rejimini seçmekteki en önemli kaygı, rejimin para krizi ve bunun bulaşmasındaki hassasiyettir. 1990 lardaki tecrübeler, uluslararası sermaye hareketlerine açık ülkelerde, yumuşak çapalı rejimlerin özellikle para krizlerine çok hassas olduğu göstermiştir. 1990 lardaki para krizlerinin en yaygın özelliği yumuşak çapalı rejimlerin ülkelere değişik şekillerde benimsenmesidir. (Avrupa Para Sistemi, 1992-3, Meksika, 1994, Doğu Asya, 1997, Rusya ve Brezilya 1998, Arjantin ve Türkiye 2000)

Yumuşak çapa altında ve uluslararası sermaye hareketlerine açık bir ülkede kriz olayı, iyi makroekonomik politikalarla başlayabilir. Ülkenin olumlu beklentileri aşırı borçlanmaya ve özellikle finansal sektördeki kuvvetli denetim zayıf olduğunda varlık fiyatlarının aşırı derecede yükselmesine yol açan büyük sermaye hareketlerini çeker. Akımları sterilize edememek ise fiyatlar üzerindeki baskının artmasına sebep olur.

---

⁷⁰ Yağcı, a.g.e., s. 9.

İyi yönetilen ara kur rejimleri spekülâtif atak riski ve yayılmayı önemli ölçüde azaltabilir. Klasik bant rejimi altında otorite, piyasadaki kur hareketleri sonucu bir ekonomik krizi tetikleyebilecek kurun bant sınırları dışına çıkmasını önlemek için kura müdahale etmek zorundadır, eğer piyasalar kur çapasının inandırıcı ve savunulabilir olduğuna inanmıyorsa, bu, spekülâtörler için tek yönlü bir bahis olasılığını doğurur, bu sebepten dolayı doğacak riski azaltmak için, ara kur rejiminde kurun sınırlarını savunma konusundaki taahhüt ya da kararlılık zayıflamalıdır, bu durumda kurun geçici olarak spekülâtörlerin tek yönlü bahislerini önlemek için bant sınırlarının dışına çıkabilmesine izin verilmelidir. Kontrollü esnek kur rejiminde Merkez Bankası kuru veya çapayı önceden açıklamaz.

1.3.DÖVİZ KURU RİSKİ

1.3.1. DÖVİZ KURU RİSKİNİN TANIMI VE NEDENLERİ

Döviz kuru riski; döviz kurlarında beklenmedik bir değişimin işletmenin gelir ve giderlerinde ya da genel olarak nakit akımlarında yol açtığı değişiklikleri ifade eder⁷¹. Uluslararası ticaretle uğraşan firmalar ödemelerini ve alacaklarını yabancı para cinsinden gerçekleştirdiklerinden sürekli olarak kurlardaki dalgalanmaların neden olduğu belirsizliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Döviz kurları yükseldiğinde alacaklarda kar, borçlarda zarar, döviz kurları düştüğünde ise alacaklarda zarar, borçlarda kar söz konusu olmaktadır. Döviz kurlarının gelecekte nasıl bir hal alacağı bilinmemektedir ve bu belirsizliğin yarattığı zarar ihtimaline “kur riski” denilmektedir⁷².

Döviz Kuru Riskinin Nedenleri şunlardır.⁷³

- i. Farklı para birimlerine sahip olan ülkelerin ekonomik gelişimindeki farklılık
- ii. Para ve sermaye piyasalarının gelişmişlik düzeyi
- iii. Ülkenin politik ve siyasi istikrarı
- iv. Para ve sermaye piyasalarında işlem yapan kişi ve kuruluşların beklentileri
- v. Arıza faktörler

Döviz kuru riski kavramının yanında firmaları ilgilendiren bir diğer kavram da kur etkisine açık olma kavramıdır. Kur etkisine açık olma (foreign exchange exposure) ile kur riski (foreign exchange risk) birbirleriyle ilişkili kavramlar

---

⁷¹ Mehmet Keskin, “İşletmelerde ve Uluslararası Ticarete Kur Riski”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999), s.30.

⁷² Hilal Yıldırım, “Uluslararası Ödemelerde Tarafların Karşılaştıkları Riskler ve Kur Riskinin Önemi”, (Basılmamış yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000), s.61.

⁷³ A.e., s.62.

olmakla birlikte farklı anlamlara gelirler. Döviz kuru riskinin kur etkisi altındaki firmalar için geçerli olduğu doğrudur ancak, kur etkisi altında bulunan her firma kur riskiyle karşılaşacaktır diye bir durum söz konusu değildir. Dış ticaretle uğraşan firmalar birinci dereceden kur etkisine maruz kalmakla birlikte, tüm faaliyetleri iç piyasaya yönelik olan firmalar da ithal mallarının rekabeti nedeniyle kur etkisiyle karşı karşıyadırlar. Döviz kurlarındaki her değişim bir kur riskine yol açmaz. Döviz kuru riski ancak döviz kurlarında öngörülmeyen değişimler karşısında söz konusudur. Kur riskine neden olabilecek her bir döviz alacak ve borcu “döviz pozisyonu” olarak adlandırılır⁷⁴. Döviz kuru riski döviz pozisyonları açık olduğu zaman ortaya çıkmaktadır. Bir firmanın dolar cinsinden borçları, dolar borçlarını aşarsa, doların değer kazanması halinde bundan kazançlı çıkacaktır. Bu kazanç reel olmasa bile muhasebe kayıtları açısından bir kazançtır. Eğer döviz alacakları döviz borçlarının üzerindeyse firmanın uzun ya da alacaklı döviz pozisyonuna sahip olduğu söylenebilir. Doların değerinin düşmesi halinde de bir zarar söz konusu olacaktır. Döviz borçları döviz alacaklarından fazlaysa kısa veya borçlu döviz pozisyonundan söz edilebilir. Döviz pozisyonu ister uzun ister kısa olsun firmalar hep bir kur riskiyle karşı karşıyadır. Bununla birlikte döviz alacakları ve borçları eşitse döviz pozisyonu kapalıdır ve kur riski mevcut olmaz.

İthalatçı firma üç ay sonra teslim edilecek mal sipariş etsin. Sipariş ettiği süre ile malı teslim alacağı süre arasında döviz kurlarında bir yükselme, ithalatçı için bir kur riski oluşturmakla birlikte, aynı şekilde, teslim ettiği malın tahsilatını üç ay sonra alacak ihracatçı için de döviz kurunun düşmesi bir kur riski ortaya çıkaracaktır.. Ancak döviz kuru riskini ihracatçılar ve ithalatçılar için sadece bir zarar olarak algılamamak gerekir. Nitekim döviz kuru riski, aynı zamanda kar fırsatları da meydana getirmektedir. İthalatçı açısından malı teslim alıncaya kadar geçen süre içinde kurların düşmesi, ihracatçı açısından ise mal bedelini alana kadar geçen süre içinde kurların yükselmesi kar elde edilmesini sağlar. İhracatçı için kar olan döviz kuru riski durumu ithalatçı için zarar meydana getirmektedir.

Döviz kuru riskini bir örnekle açıklarsak; Bir Türk ihracatçının iki ay sonra ödenmek üzere Amerika’ daki ithalatçı ile 200.000 \$ değerinde bir satış antlaşması

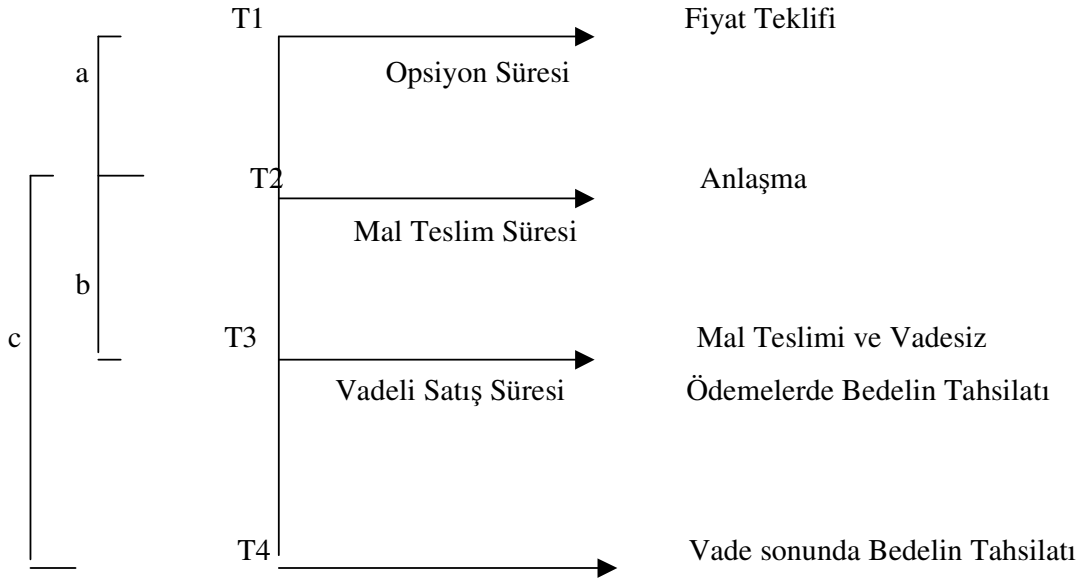
---

⁷⁴ A.e., s.63.

yaptığını ve anlaşmanın yapıldığı gün TL-Dolar spot kurunun 1 \$=840.000 Lira olduğunu varsayalım. Ödemenin yapıldığı gün kur 1.250.000' e yükselmişse, ihracatçı 168 milyar TL ödemek yerine 250 milyar TL ödeyerek yaklaşık %50 zarar etmiş, ithalatçı ise aynı oranda kar etmiş olacaktır.

1.3.2. DÖVİZ KURU RİSKİNİN OLUŞUM SÜRECİ

Döviz kuru riskinin oluşum süreci aşağıda şekil yardımıyla açıklanmıştır.

ŞEKİL 7. DÖVİZ KURU RİSKİNİN OLUŞUM SÜRECİ

Kaynak: Hilal Yıldırım, "Uluslararası Ödemelerde Tarafların Karşılaştıkları Riskler ve Kur Riskinin Önemi", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000), s.65.

Şekil 7' de döviz kuru riskinin oluşabileceği zamanlar belirtilmiştir. İhracatçılar ve ithalatçılar için vadesiz ödemelerde "b" süreci, vadeli ödemelerde ise "c" süreci açık pozisyonu göstermekte olup, kesin bir döviz kuru riski taşımaktadır. a süreci ise ihracatçı için kesin olmayan bir kur riski taşımaktadır. Çünkü fiyat teklifi yapıldıktan sonra anlaşmanın yapılıp yapılmayacağı kesin değildir. Dolayısıyla ihracatçı için döviz kuru riski anlaşma yapılana kadar kesin olmamakla birlikte

anlaşmadan sonra kesinlik kazanmaktadır. İthalatçı açısından da döviz kuru riski süreci anlaşmanın imzalanması ile başlayacağından “b” ve “c” süreçleri kur riskini temsil etmektedir.

1.3.3. DÖVİZ KURU RİSKİNİN ÇEŞİTLERİ

Genel olarak üç tür döviz kuru riski bulunmaktadır.

- 1) İşlem Riski
- 2) Muhasebe ya da Çevirme Riski (Transaction)
- 3) Ekonomik Risk

1.3.3.1. İşlem Riski

Ulusal para ve işlemin yapıldığı yabancı ülke parası arasındaki kur farklılıklarının nakit akışları üzerinde yarattığı potansiyel etkidir⁷⁵. Yani bir ülke kendi parasıyla değil de diğer ülkelerin paralarıyla ödeme ya da tahsilat yaparsa, yabancı paraların ulusal para karşısındaki değer değişimlerinden kaynaklanan bir riskle karşı karşıyadır. Yabancı para cinsinden ödemeler, alacak taahhütler, borç ödemeleri, ana şirket ve bağlı şirket arasındaki ödemeler, vadeli döviz işlemleri gibi pek çok alanda işlem riski söz konusudur⁷⁶.

İşlem riski döviz kuru hareketlerinin gelecekte beklenen nakit akışı üzerinde doğrudan yarattığı kar veya zarar olasılığı olarak da tanımlanmaktadır. Bir firmanın yabancı para üzerinden yaptığı ithalat ve ihracat işlemlerinde işlem riski ortaya çıkmaktadır. Döviz cinsinden belirli bir miktar alacağı olan ihracatçı firma, söz konusu dövizin kendi ülke parasına karşı değer kaybetmesi ile zarar edebilir. Ya da döviz cinsinden ödeme yapacak olan ithalatçı firma söz konusu dövizin ülke parasına karşı beklenenden fazla değer kaybetmesi ile risk altına girecektir.

---

⁷⁵ Finansal Risk Yönetimi”, **Asomedy**a, Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı, Ocak 2001, s.33-61.

⁷⁶ **A.e.**, s.38.

1.3.3.2.Muhasebe Riski

Bu risk, firma bilançosunda yabancı para cinsinden aktif ve pasiflerin ulusal para cinsinden değerlerinin muhasebe dönemleri içinde herhangi bir fiziki işlem olmaksızın değişimini ifade eder⁷⁷. Dövizle yapılan işlemlerin muhasebe kayıtlarının ulusal para cinsinden kaydedilmesi pek çok ülkede zorunlu olduğu için, yabancı paraların ulusal paraya çevrilmesi durumunda kur farklılıkları nedeniyle zarar edilebilir. Özellikle çok uluslu şirketlerin diğer ülkelerde faaliyet gösteren bağlı şirketlerinin mali tablolarının ana şirketin mali tablolarıyla konsolide edilmesi sırasında bu tür bir riskle karşılaşılır.

1. 3.3.3.Ekonomik Risk

İşlem ya da muhasebe riskleri döviz kuru hareketlerinin şu andaki etkisini tanımlarken ekonomik risk, firmaların hem cari hem de gelecekteki nakit akım değerleri üzerinde döviz kuru dalgalanmalarının etkisini yansıtır. Döviz kurundaki değişiklikler kısa dönemde bir firmanın likidite durumunda, uzun dönemde de bütün işlemlerinde, mali yapısında ve karlılığında kendini gösterir. Kur değişmelerinin yaratacağı ithalat rekabeti dışa açık olmayan yerel firmaları dahi etkileyebilir. Örneğin yerli bir otomobil firması, ithalatın ucuzlamasıyla ülkeye girmeye başlayan yabancı otomobil firmalarının rekabetiyle karşı karşıya gelebilir. Ancak dışa açık firmalar ekonomik riskle daha fazla karşı karşıyadır. Ulusal paranın aşırı değer kazanması firmaların piyasa payını ciddi bir şekilde etkileyebilir. Ekonomik riskin ölçümü döviz kurunun çok fazla değişkenin etkisi altında olmasından ve kişisel değer yargılarına dayandığından ötürü oldukça zordur.

---

⁷⁷ A.e., s.40.

1.3.4.DÖVİZ KURU RİSKİNİN YÖNETİMİ

Döviz kuru riskiyle karşı karşıya kalan firmalar kur riskine karşı iki alternatif çözüm ile karşı karşıya bulunmaktadır⁷⁸.

- *Döviz kuru riskinden kaçınma tekniklerine başvurmak* : İşletme spekülasyona gitmemekte, kur riskinden korunma tekniklerine başvurarak belirsizliklerden kaynaklanan riskini gidermektedir.
- *Döviz kuru riskinden kaçınma tekniklerine başvurmamak*: İşletme spekülasyona gitmekte, döviz kurlarının kendi beklentilerine göre değişeceğine inanarak bir korunma tekniğine başvurmamaktadır.

Döviz kuru riskinden kaçınmak için, yani bu riski yönetebilmek için kullanılan araçlar; spot (peşin) işlemler, swap, türev ürünler adı altındaki forward, futures ve opsiyonlar ile daha az kullanılan ödünç alma, yatırım, çakiştirma, eşleştirme, önceleme, nesting ve faturalama şeklinde gruplanabilir.

1.3.4.1. Spot (Peşin) İşlemler

Vadesiz döviz işlemlerinde döviz alım-satım kurları arasındaki farkı dikkate almadan o günkü döviz kuru üzerinden aynı gün veya takip eden ikinci gün sonuna kadar yapılan spot işlem sonucu pozisyonun denkleştirilerek kur riskini önlenmesi yöntemidir. Örneğin Türkiye’ de bir ithalatçı Almanya’ dan 5.000 Euro değerinde iplik ithal etmek istemektedir. Siparişin verildiği tarihteki spot kur 1.000.000 dur. İthalatçının yapacağı ödeme ise 90 gün vadeli olarak belirlenmiştir. İthalatçı ödeyeceği bu dövizleri bugünden satın alarak yani 5 milyar TL ödeyerek ödeme vadesi gelinceye kadar 3 aylık vade ile bankaya yatırır. Vade süresince faiz geliri elde eden ithalatçı vade sonunda parasını bankadan çekip borcunu öder ve bu şekilde

---

⁷⁸ Yıldırım, a.g.e., s.67.

kur riskini en aza indirir. İhracatçı ise riskini minimize etmek için işlemleri ters yönde gerçekleştirmektedir⁷⁹.

1. 3.4.2. Swap İşlemler

İngilizce bir kelime olan swap sözcüğü, değiştirme, kaydırma ve takas anlamına gelmektedir. Para swapı, faiz swapı ve mal swapı olarak üçe ayrılan swap işlemlerinde kur riskinden kaçınmak için para swapı işlemleri kullanılmaktadır. Para swap'ı olarak da adlandırılan sabit faizli döviz swapı, farklı para birimlerinden oluşan iki ayrı anaparanın; vade tarihinde, orijinal birimleri ve önceden üzerinde anlaşılmış bir kur üzerinden geri ödenmek üzere birbirleriyle değiştirildiği swap çeşididir⁸⁰. Bir çeşit geri satın anlaşması olarak bilinen swap işlemlerinde taraflardan biri, belirlenmiş miktarda yabancı parayı belirlenen bir döviz kurundan satmaktadır. Ancak bu işlem, söz konusu yabancı paranın, önceden belirlenen bir kur üzerinden gelecekte belirli bir tarihte geri satın alınmasının kabul edilmesi şartıyla gerçekleşmektedir. Anaparaların taraflar arasında takas edilmesi, faiz oranlarının taraflar arasında değiş tokuş edilmesi ve vade sonunda anaparaların taraflar arasında geri iade edilmesi olarak üç aşamadan oluşan para swapı işlemlerinin minimum tutarı 3-5 milyon dolar civarında olmaktadır⁸¹.

1.3.4.3. Forward İşlemler

Kurumlara finansal ürünlerin piyasa risklerini tanımlama, ayırma ve yönetme olanağı sağlayan türev ürünler başlığı altında vadeli döviz işlemleri olarak da bilinen forward işlemleri teslimi ileri bir tarihte olan herhangi bir malın vadesi, miktarı ve fiyatı bugünden belirlenen sözleşmelerle kurulur. Döviz forward işlemi iki taraf arasında belirli bir yabancı paranın başka bir para birimine çevrilmesi ve gelecekte bugünden belirlenmiş bir tarihte teslimi şeklindeki anlaşmalardır⁸². Forward işlemleri

---

⁷⁹ Seyidoğlu, a.g.e., s.349.

⁸⁰“Swap İşlemler”, **İş Bankası**, (Çevrimiçi), <http://www.isbank.com.tr/kurumsal/k-risk.html/05.02/06>.

⁸¹ Yıldırım, a.g.e., s.70.

⁸² A.e., s.79.

spot işlemleriyle benzerlik göstermektedir. Aralarındaki fark işlemin yapılma zamanıdır. Spot işlemlerde en geç iki gün içinde ödeme yapılırken forward işlemlerde bu süre bir, üç ya da altı ay gibi vadelerle düzenlenebilir. Forward işlemleri bir örnek ile açıklarsak; Türkiye’deki bir ithalatçının ABD’den 10.000\$ tutarında mal siparişinde bulunduğunu ve ödemenin 3 ay sonra gerçekleşeceğini varsayalım. Döviz kuru sipariş verilen gün 1 \$=850.000 olsun. İthalatçı döviz kuru riskinden korunmak için dış ticarete aracılık eden banka ile üç ay vadeli olarak 10.000 \$ tutarında o gün geçerli olan döviz kuru üzerinden forward anlaşması yapar. Üç ay vadeli döviz kurunun 900.000 TL olduğunu varsayarsak ithalatçı 10.000 dolar karşılığında 9 milyar ödeyecektir.

1.3.4.4. Futures İşlemler

Döviz Futures sözleşmeler, belirli bir dövizin, belirlenmiş sabit bir miktarının, farklı bir döviz karşılığında gelecekteki bir tarihte önceden belirlenmiş kur üzerinden teslim edilmesini veya teslim alınmasını öngören sözleşmelerdir⁸³. Futures işlemler borsa aracılığıyla yapılmaktadır. Alış ve satış işlemleri eşleşince işlem gerçekleşir. Futures işlemlere bir örnek verirsek; bir ithalatçının 5 milyon dolarlık ithalatı için Mart ayında vadesi aralık ayında dolmak üzere Japon yeni üzerinden döviz futures kontratı aldığını ve 1 Yen=0.3645 cent olduğunu varsayalım. Bu durumda kontratın toplam değeri 18,225 dolar olacaktır. Vade süresince Yen’ in dolar karşısında değer kazandığını ve vade sonunda 0.3956 olduğunu düşünürsek kontratın değeri 19,780 dolar olacak ve sözleşmenin değeri 1555 dolar artış gösterecektir. Döviz futures işlemlerinde vade dolduğunda, ödenecek olan miktar yerli para cinsinden ödenmektedir. Her vade ve miktar için düzenlenemese de esneklik, düşük maliyet, likidite ve güven avantajlarıyla futures işlemleri sıkça kullanılan bir yöntemdir.

---

⁸³ A.e., s.76.

1.3.4.5. Döviz Opsiyonları

Satın alana hiçbir taahhüde girmeden belirli tutardaki spesifik bir kıymeti (döviz, hisse senedi, tahvil, ticari emtia, kıymetli maden vb.) üzerinde anlaşılan fiyattan, belirli bir süre içinde veya belirlenen bir vade tarihinde almak veya satmak hakkını veren sözleşmelerdir⁸⁴. Opsiyon satın alan taraf satma veya satın alma hakkını satın almakta, ancak bu konuda herhangi bir taahhüde girmemekte, bunun için ise peşinen bir komisyon ödemektedir. Döviz alım veya satış döviz opsiyon sözleşmesi yapan tarafın döviz almaktan veya satmaktan vazgeçip sözleşmeyi uygulamaya koymayabilmesi opsiyon sözleşmelerini diğer türev ürünlere göre daha esnek kılmaktadır. Örneğin bir ithalatçının 1 \$=800.000 TL üzerinden üç ay vadeli bir opsiyon satın alma sözleşmesi imzaladığını varsayalım. Eğer doların spot kuru 700.000 TL' nin üzerindeyse sözleşme gereği dolarları anlaşma yaptığı bankadan satın alacaktır. Eğer kur 700.000 TL' nin altında ise, ithalatçı, dolarları spot piyasadan daha düşük bir fiyattan alabiliyorsa sözleşmeden vazgeçebilir ve bu durumda ödediği komisyon kadar zarara uğrayarak doları yüksek fiyattan alma zorunluluğundan kurtulmuş olur. Alış Opsiyonu ve Satış Opsiyonu olarak ikiye ayrılan opsiyon sözleşmeleri , kur riskinden korunmada kullanılan diğer tekniklere göre daha pahalı olsa da sözleşmeden vazgeçebilme esnekliği tanınması sebebiyle tercih edilen bir yöntemdir.

1.3.4.5.6.DİĞER YÖNTEMLER

Kur riskinden korunmak için daha az yaygın olan teknikler de kullanılmaktadır. Bunlar; ödünç alma, çakıştırma, eşleştirme, yatırım, önceleme, nesting ve faturlamadır.

---

⁸⁴ İşbankası, a.g.e.

ÖDÜNÇ ALMA:

Firma kur riskinden korunmak için geçici bir süre için faiz ödemesi karşılığında fon avansı alır ve bu şekilde herhangi bir yabancı paranın alımında riski gelecekte bugüne kaydırmış olur.

ÇAKIŞTIRMA :

Çakıştırma durumunda firma, döviz kuru riskinden korunmak için aynı cins dövizden aynı miktar ve aynı zamanda zıt bir akım yaratmaktadır. Örneğin 90 gün sonra dolar ödemesi olan firma aynı dönemde malını Amerika'ya ihraç ederse çakıştırma yapmış olur.

EŞLEŞTİRME :

Firmanın aynı zamanda ve aynı miktarda ters bir akım yaratarak riskini ortadan kaldırmasıdır. Çakıştırma ile farkı eşleştirme yönteminde riskli para ile birlikte bir üçüncü cins para kullanılmaktadır. Üçüncü para yerli paraya karşı değer kaybedeceğinden ya da değer kazanacağından eşleştirilen para da değer kazanacak ya da kaybedecektir.⁸⁵

NESTING:

Firmanın müşterilerine değişik para birimleriyle fatura gönderme yöntemidir. İhracatçı malını ihraç ederken diğer taraftan malı müşterilerine farklı para cinsinden fatura etmektedir.

---

⁸⁵ Yıldırım, **a.g.e.**, s.82.

2.TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN DÜNYADAKİ GELİŞİMİ , TÜRK TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. DÜNYADA TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ

Latince “Textilis” sözcüğünden dilimize geçmiş olup “dokunmuş yüzey” anlamına gelen tekstil, insanların giyinme ihtiyaçlarını karşılamak için uğraştıkları en eski mesleklerden biridir ve M.Ö. 5000 yıllarında Mezopotamya’ da ortaya çıkmıştır¹. Günümüzde tekstil artık sadece bir örtünme aracı olarak değil, moda olgusuyla birlikte bir yaşam biçimi, sanat haline dönüşmüş ve ekonomilerde önemli yer tutan bir sektör haline gelmiştir. Sektör sadece giyimle sınırlı kalmamakta, ev tekstili, halı, perde, koltuk döşemesi, havlu, bornoz gibi kullanım eşyalarında da kendini göstermektedir. Tekstilde moda olgusu tekstil ile direkt ilgisi olmayan düğme, kemer, toka, ayakkabı, çanta, süs ve takı eşyaları gibi tamamlayıcı aksesuarların da üretimini hızlandırmaktadır.

Tekstil ve konfeksiyon sektörünün başlıca özellikleri; birbirinden bağımsız ve çok sayıda üretim safhasını içermesi, üretim ve pazarlama şekillerinin son derece çeşitli olması, önemli sayıda küçük ve orta büyüklükte işletmenin faaliyet göstermesidir. Sektör, kullanılan hammaddeler ve işlem özellikleri bakımından “hafif endüstri” alanına girmektedir. Tekstil sektörü pamuk gibi hammaddeler nedeniyle tarım, halat, bez kayış, süzme keçesi gibi ürünlerle inşaat, sentetik elyaf ürünleriyle petro-kimya sanayii ile ilişkilidir.

Üretim aşamaları ve kullanılan makinelerin çeşitliliği, üretim hızının düşüklüğü gibi nedenlerle emek-yoğun sanayi dalı olarak tanımlanan tekstil sektörü

---

¹ H.Cahit Çetin,”Uluslararası Tekstil ve Hazır Giyim Ticareti ve Türkiye’ nin Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik İhracat Potansiyelinin Değerlendirilmesi”,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991), s.6.

son yıllarda sanayide görülen önemli değişiklikler sonucu sermaye-yoğun bir sanayi dalı haline dönüşmüştür².

Gelişmekte olan ülkeler ilk yatırımlarını tekstil sektörüne yaparlar. Bunun temel nedenleri arasında; tekstil sanayi teknolojisinin son derece kolay olması ve bütün dünyada ucuz satılması, sektörde özellikle konfeksiyon üretiminin emek yoğun olması ve bu sayede üretimin sürekli olarak işgücü maliyetinin daha ucuz olduğu merkezlere kaymasına neden olması, tekstil ve konfeksiyon sektöründe temel girdi olarak pamuk gibi dünyada kolay bulunan doğal tarımsal maddeleri kullanılarak üretim yapılması, sektörün gelişmiş bir işgücü ve sanayi altyapısı gerektirmemesi ve yatırım maliyetlerinin düşük olması vardır.

Dünya tekstil üretimi başta İngiltere olmak üzere önce sanayileşmiş ülkelerde başlamıştır. Hammaddenin bolluğu ve sektörün az sermaye gerektirmesi sebebiyle ucuz ve yeterli işgücüne sahip olan gelişmekte olan ülkeler, sanayileşme sürecinde ilk olarak tekstil ve konfeksiyon üretimine yönelmişlerdir.

Tekstil sektörünü konfeksiyon sektöründen ayrı olarak ele alıp, inceleyecek olursak;

Genel olarak tekstil sektörü beş bölümde sınıflandırılabilir:

i.Pamuklu Tekstil Sektörü

-Hammadde

-İplik Üretimi

-Dokuma

ii.Yünlü Sektörü

iii.Suni Elyaf Sektörü

iv.Halıcılık Sektörü

v. Tekstil Sektörü

---

² Güler Aras, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği**, İstanbul, İtkib Yayınları, 2006, s.59.

Daha XVIII. Yüzyıl başlarında Dünyada tüketilen liflerin % 90'ından fazlasını yün ve keten oluştururken, soğuk Orta ve Kuzey Avrupa ülkelerinin ılıman iklim kuşağındaki ülkelere ulaşımının kolaylaşması ve bu ülkeler üzerindeki hakimiyetlerinin artması ve ABD'nin Güney Eyaletlerinde pamuk plantasyonunun yaygınlaşması ile XIX. Yüzyıldan itibaren yün ve ketenin yerini pamuk almaya başlamış ve bu gelişme XX. Yüzyılın yarısına kadar devam etmiştir. 1950 yılında Dünyada tüketilen liflerin % 70'inden fazlasını tek başına pamuk oluştururken, 2. Dünya Savaşı sonrası sentetik elyaf ve iplik üretiminin artmaya başlamasıyla bu oran 1970'li yıllarda % 50'nin biraz altına düştükten ve 1980'li yılların ikinci yansında hafif bir artış gösterdikten sonra, 1990'lı yıllarda % 40'ın da çok altına inmiştir. Dünyada en fazla üretilen ve tüketilen lif olma pozisyonunu pamuktan polyesterin devralması beklenmektedir³.

TABLO 5: DÜNYA PAMUK VE ELYAF ÜRETİMİ (milyon ton)

	1980	1990	2000	2010
Pamuk	13,0	19,0	19,0	21,0
Elyaf	5,0	8,0	19,0	34,0
Toplam	18,0	27,0	38,0	55,0

Kaynak: Musa Demir, 2005 Sonrası Dünya Tekstil Sektörü, DTM, 2002, s.17.

Tablodan da görüldüğü üzere dünya pamuk ve elyaf üretimi giderek artmaktadır. Ancak 1990-2000 döneminde pamuk üretimi değişmezken elyaf üretimi %100 ün üzerinde artış göstermiştir. 2010 yılında elyaf üretiminin yine pamuk üretiminden fazla gerçekleşeceği ve miktar olarak 35 milyon tona yaklaşacağı öngörülmektedir.

³ Işık Tarakçoğlu, "Türk ve Dünya Tekstili", **Tekstil İşveren Dergisi**, Aralık 12, 2002, (Çevrimiçi) <http://www.tekstilisveren.org.tr/dergi/>, 28 Aralık 2005.

TABLO 6: ÜLKELERE GÖRE DÜNYA PAMUK ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ
(milyar ton)

	1989/1990		1998/1999		1999/2000		2001/2002*		2002/2003*	
	Üretim	Tüketim	Üretim	Tüketim	Üretim	Tüketim	Üretim	Tüketim	Üretim	Tüketim
Çin	3,788	4,150	4,400	4,300	3,750	4,250	5,320	5,200	4,500	5,300
ABD	2,655	1,907	3,026	2,253	4,369	2,254	4,396	1,633	3,849	1,698
Hindistan	2,308	1,876	2,746	2,550	2,686	2,584	2,584	2,856	2,550	2,864
Rusya	2,654	2,640	-	-	1,702	-	-	-	-	-
Özbekistan	-	-	1,010	168	1,055	200	1,040	250	1,000	270
Pakistan	1,455	1,100	1,343	1,530	845	1,564	1,785	1,810	1,690	1,896
Türkiye	617	600	858	900	764	1,000	845	1,275	890	1,300
Brezilya	666	764	425	730	-	780	740	900	850	925
Dünya Toplamı	17,387	18,798	19,455	18,030	21,281	18,211	21,149	19,762	19,631	20,174

Kaynak: Sekizinci Kalkınma Planı, Tekstil ve Giyim Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, 2001, s.18, *Alp Tiryaki, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Yapısal Durumu ve Dış Ticaret İçindeki Yeri, (Basılmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003), s.108.

Tablo değerlendirildiğinde, pamuk üretimi ve tüketiminde Çin, açık farkla ilk sırada yer almakta, ve onu Amerika Birleşik Devletleri ve Hindistan takip etmektedir. Türkiye' nin ise pamuk üretiminde dünyada altıncı sırada yer aldığı görülmektedir. Genel toplamda 1989/1990-1999/2000 yılları arasında dünya pamuk üretimi %13 artarken, aynı dönemde tüketim yaklaşık %3 oranında düşmüştür.

TABLO 7
DÜNYADA İPLİK İHRACATI
(milyon \$)

	1999	2000	2001	2002
Çin	2158	2685	2722	3074
Almanya	2078	2013	2001	2463
İtalya	2435	2554	2464	2420
Hindistan	1628	2002	1606	1822
ABD	1817	2058	1674	1663
G. Kore	1438	1577	1297	1420
Endonezya	1178	1327	1244	1230
Fransa	1243	1201	1023	1066
Japonya	1075	1130	1011	991
Pakistan	1098	1189	1097	973
Belçika	982	898	881	860
İspanya	716	716	678	677
TÜRKİYE	733	751	810	663
İngiltere	820	786	753	653
Kanada	586	601	562	578
Toplam	19985	21488	19.823	20553
Diğer	5836	6216	3956	6294
TOPLAM	25821	27704	23779	26847

TABLO 8
DÜNYADA İPLİK İTHALATI
(milyon \$)

	1999	2000	2001	2002
Çin	2.207	2.840	3.039	3.466
Hong Kong	3.104	3.662	3.565	3.440
İtalya	2.257	2.483	2.333	2.339
ABD	2.090	2.309	2.085	2.131
Almanya	2.088	1.919	2.004	1.837
Fransa	1.717	1.681	1.509	1.433
G. Kore	1.454	1.538	1.436	1.485
İngiltere	1.418	1.346	1.217	1.117
Belçika	1.258	1.191	1.121	1.102
Japonya	1.027	1.035	979	959
İspanya	934	945	897	870
Kanada	781	803	686	684
TÜRKİYE	631	778	657	959
Meksika	549	691	639	586
Portekiz	616	604	602	562
Toplam	22.131	23.825	22.769	22.970
Diğer	7.993	8.561	7.367	8.541
TOPLAM	30.124	32.386	30.136	31.511

Kaynak: “Türkiye’ de ve Dünyada Tekstil Sektörü”, Türk Export, Mayıs 3, (Çevrimiçi) <http://www.turkexport.net/rehber>, 4 Şubat 2005.

2002 yılında dünya iplik ihracatı bir önceki yıla göre %13 artış kaydederek 26 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İplik ihracatında önde gelen başlıca ülkeler; Çin, Almanya, İtalya, Hindistan, A.B.D., Güney Kore, Endonezya, Fransa, Japonya, Pakistan'dır. Dünya iplik ithalatını gerçekleştiren başlıca ülkeler ise; Çin, Hong Kong, A.B.D., İtalya, Almanya, Fransa, Güney Kore, İngiltere ve Belçika'dır. Türkiye, Dünya iplik ihracatında % 2,4 payı ile, dünya iplik ithalatında ise %3 payı ile on üçüncü sırada yer almaktadır.

Dünyadaki tekstil tüketimi, nüfus ve zenginlik (kişi başına düşen GSMH) artışlarıyla artmaktadır. 1990' lı yıllarda nüfus artışına bağlı olarak tüketim artışı, belirgin şekilde daha fazla olmuştur. 1990' lı yılların ilk yarısında çöken Eski Doğu Bloğu ülkelerinin geçiş dönemi sıkıntıları, son yıllarda da Uzakdoğu ve Rusya krizi ile Avrupa'daki resesyon nedeniyle Dünya tekstil ve konfeksiyon ürünleri tüketimi, tahminlerin altında bir gelişme göstermiştir.

Günümüzde dünya tekstil ve konfeksiyon ticareti yıllık yaklaşık 360 milyar \$ civarındadır ve dünya genelinde toplam istihdamın %14'ünü oluşturmaktadır ve daha da çarpıcı olanı dünya tekstil ve konfeksiyon ticareti son 40 yılda 60 kat büyümüştür (toplam mal ticareti 48 kat)⁴. Bu durumun oluşmasında, gelişmekte olan ülkelerde bu emek yoğun sektöre yapılan yatırımların rolü büyüktür. Günümüzde tekstil ihracatının %50'sini, konfeksiyon ihracatının %70'ini geliştirmekte olan ülkelerin yapması da global tekstil ve konfeksiyon ticaretinde bu büyüme trendinin devam edeceğinin göstergesidir⁵.

---

⁴ Zülfü Mert Bozoğlu, "Türk Hazır Giyim Sektöründe Çin Tehdidine Karşı Markalaşma", **İgeme** 356-4, Yıl:8 2004/3, sayı:28, s.25-29

⁵ **A.e.**

TABLO 9: DÜNYA TEKSTİL VE KONFEKSİYON TİCARETİ (milyar \$)

Yıllar	Tekstil	Konfeksiyon	Toplam
1973	23,4	12,6	36,0
1980	55,6	40,4	96,0
1985	56,4	49,2	105,6
1990	104,3	108,0	212,3
1995	150,3	157,4	307,7
1996	151,1	164,1	315,2
1997	157,7	182,3	340,0
1998	151,3	186,0	337,3
1999	147,8	186,1	333,9
2000	157,5	198,9	356,4
Yıllar	Tekstil	Konfeksiyon	Toplam
Yıllık Yüzde Değişme			
1980-85	0,3	4,0	1,9
1985-90	13,1	17,0	15,0
1990-00	4,2	6,3	5,3
1996	0,5	4,3	2,4
1997	4,4	11,1	7,9
1998	-4,1	2,0	-0,8
1999	-2,4	0,0	-1,0
2000	6,6	6,9	6,8
Dünya Ticareti İçindeki Payı(%)			
1999	2,7	3,4	6,1
2000	2,5	3,2	5,8
İmalat Sanayi Ürünleri İçindeki Payı(%)			
1999	3,5	4,4	7,9
2000	3,4	4,3	7,7

Kaynak: Dünyada ve Türkiye’de Tekstil Hazır Giyim Sektörleri ve Türkiye’nin Rekabet Gücü, DPT, Ankara, 2003, s.3.

Tabloda görüldüğü gibi günümüzde tekstil sektörünün, dünya imalat sanayinin %25’ ini oluşturduğu görülmektedir. Toplam imalat sanayi ihracatının ise %3,4 ünü oluşturmaktadır. Bu oran, konfeksiyon için sırasıyla %3,2 ve %4,3 tür. Bu

da, tekstil ve konfeksiyon sektörünün, toplamda dünya ticaretinde ne kadar önemli yer tuttuğunu göstermektedir. Dünya tekstil ticareti 1995-2000 dönemindeki yıllık büyümede 1985-1990 arası dönemden çok daha az artış göstermiştir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve 1994' te imzalanan tekstil ve konfeksiyon anlaşmasının genel hedeflerine ters düşmektedir. Tekstil ve konfeksiyon sektörünün dünya genelinde toplam istihdamın %14'ünü oluşturması ve dünya tekstil ve konfeksiyon ticaretinin son on yılda büyük gelişmeler göstermesi Uluslar arası tekstil ve konfeksiyon ticaretinin 1947 yılından itibaren GATT (General Agreement on Tariffs and Trade - Ticaretler ve Tarifeler Antlaşması) ve ardından bunun çerçevesinde entegrasyona yönelik olarak imzalanan anlaşmalar ve sonra da Dünya Ticaret Örgütü' nün düzenlemeleri ile şekillenmesiyle son bulmuştur.

i. GATT: İkinci Dünya Savaşı' ndan sonra dış ticaretin olabildiğince serbestleştirilmeye çalışılması fikrinden hareketle ülkeler arasında gümrük tarifeleri ve diğer kısıtlamaların kaldırılması ya da azaltılması amacıyla 1948 yılında faaliyete geçmiştir⁶. Sanayileşmiş Avrupa ekonomik Topluluğu üye ülkelerinin, gelişmekte olan ülkeler kaynaklı ithalattan iç pazarlarını koruma girişimleri sonucunda, dokuz gelişmiş ülke ile birlikte aralarında Türkiye' nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkeler arasında 1974 yılında Çok Elyaflılar Anlaşması (MFA- Multi-Fibre Arrangement) imzalanmıştır⁷.

ii. Dünya Ticaret Anlaşması ve Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünü Etkileyen Diğer Anlaşmalar

Ticarette gereksiz engel yaratılmaması, yani herhangi bir ürün ya da ülke lehine ayrıcalık yaratılmaması için üye ülkelerin dış ticarete yönelik teknik mevzuatları yürürlüğe konmasını öngören *Ticarette Teknik Engeller Anlaşması*, *Menşe Kuralları Anlaşması*, devlet tarafından firmalara sağlanan finansal avantajlarla ilgili olan *Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması*, bir malın normal değerinin altında ihraç edilmesi nedeniyle oluşan zararın tanımlanması

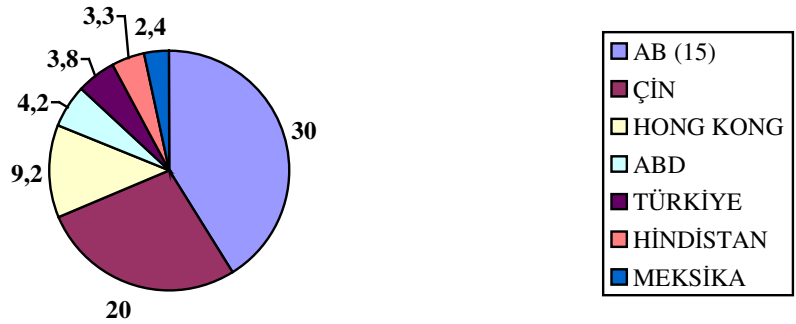
⁶ Halil Seyidoğlu: *Uluslararası İktisat*, 9.bs, Güzem Yayınları,1993, s.407-409.

⁷ Efser Uytun, *Tekstil Sektörü*, , Ed.Meral Varış Tezcanlı, İMKB Yayınları,1996, s.60.

ve zararın telafisi ile ilgili prosedürü kapsayan *Anti-Damping Önlemleri Prosedürü*, fikri ve sınai mülkiyet haklarına ilişkin uluslar arası karışıklığın önlenmesi amacını güden *Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması*, AB ile Türkiye arasında, söz konusu ülkelerin ekonomik anlamda yakınlaşmasını ve bütünleşmesini amaçlayan 1996 yılında imzalanan *Gümrük Birliği Anlaşması*' dir.

GATT kapsamında yer almayan konuları yeniden düzenlemek için toplanan Uruguay Zirvesi' nin sonunda 1995 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurulmuştur. Ülkelerin DTÖ' ye katılabilmeleri için sanayi ürünlerinde tarife indirme taahhüdü alınmış ve bu indirimler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre farklılığa tabi tutulmuştur.

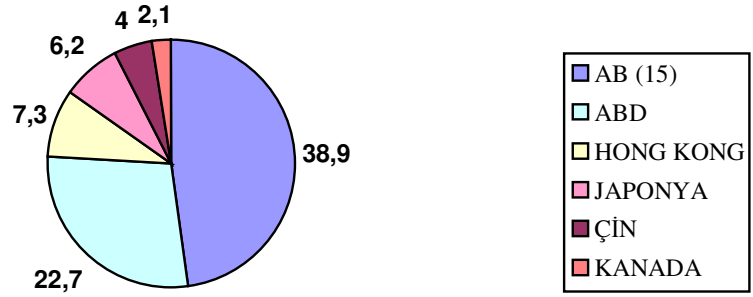
Dünya tekstil ve konfeksiyon ticaretinin ülkelere göre dağılımını Şekil 1 ve Şekil 2 yardımıyla inceleyecek olursak; 2003 dünya tekstil ve konfeksiyon ihracatının yaklaşık %30' unun on beş Avrupa Birliği üyesi ülkesi tarafından karşılandığını görmüş oluruz. Dünya tekstil ve konfeksiyon ithalatının ise yaklaşık % 39' u AB- 15 tarafından sağlanmaktadır.

ŞEKİL 8: SEKTÖRDE DÜNYADA BAŞLICA İHRACATÇI ÜLKELER

Kaynak: Güler Aras, *Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği*, İtkib Yayınları, İstanbul, 2006, s.21. den yararlanılarak oluşturulmuştur.

2003 yılı verilerine göre oluşturulan şekilde dünyada tekstil ve konfeksiyon sektörün ihracatında en büyük payı (%30) Avrupa Birliği ülkelerinin aldığı görülmektedir. Bunu sırasıyla Çin (%20) ve Hong Kong (%9,2) takip etmektedir. Türkiye ise % 3,8 lik pay ile sektörde dünya genelinde beşinci büyük ihracatçı durumdadır.

ŞEKİL 9: SEKTÖRDE DÜNYADA BAŞLICA İTHALATÇI ÜLKELER

Kaynak: Güler Aras, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği**, İtkib Yayınları, İstanbul, 2006, s.21. den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Aynı yıl sektörde ithalat rakamlarına bakıldığında Avrupa Birliği ülkelerinin dünyada tekstil ve konfeksiyon ürünlerini ithalatında ilk sırayı aldığı ve Amerika Birleşik Devletleri' nin onu takip ettiği görülmektedir.

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ' NDE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN DURUMU

455 milyonu aşkın nüfusu olan Avrupa Birliği (AB), 1957 yılında Belçika, Almanya, Fransa, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya tarafından 1957'de Roma Antlaşmasının imzalanmasıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) adı altında kurulmuştur ve 1 Mayıs 2004 tarihinde üye devlet sayısını 25 e çıkartarak

ekonomisini, nüfusunu, ve yüzölçümünü artırmıştır. Avrupa Birliği' nin temel ekonomik göstergeleri aşağıdaki gibidir.

TABLO 10: AB TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER (2004)

Ülkeler	Kişi başına Yurtiçi Milli Hasıla (Satın Alma Gücü bazında)*	Nüfus (Milyon)	Yüzölçüm (Km2)
Avusturya	28.990	8,1	83.858
Belçika	27.860	10,2	30.128
Kıbrıs	20.500	0,8	9.000
Çek Cumhuriyeti	17.190	10,3	79.000
Danimarka	29.440	5,3	43.094
Estonya	12.840	1,4	45.000
Finlandiya	26.420	5,1	338.000
Fransa	27.180	60,4	550.000
Almanya	25.770	82	356.854
Yunanistan	19.870	10,5	131.957
Macaristan	14.940	10,2	93.000
İrlanda	31.950	3,7	70.000
İtalya	25.560	57,6	301.263
Letonya	10.490	2,4	65.000
Litvanya	12.620	3,7	65.000
Lüksemburg	50.100	0,4	2.586
Malta	17.780	0,4	316
Hollanda	27.970	15,8	41.864
Polonya	11.600	38,6	313.000
Portekiz	17.680	10,8	92.072
Slovakya	12.860	5,4	49.000
Slovenya	19.090	2,0	20.000
İsveç	27.220	8,9	450.000
İspanya	23.260	39,4	504.782
İngiltere	29.010	58,6	242.500
Toplam	568,190	446	3,977,274

Kaynak: "AB Üyesi Ülkeler", Avrupa Bilgi Merkezi, Temmuz 5, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.abm-istanbul.org.tr/content>, 10 Temmuz 2006.

Avrupa Birliği' nde tekstil ve konfeksiyon sektörü, öncelikli sektörler içerisinde yer almaktadır. AB, tekstil ürünlerinin dünyadaki en büyük ihracatçısı ve

konfeksiyon ürünlerininse ikinci en büyük ihracatçısı durumundadır⁸. Sektör, Avrupa ülkelerinin her birinde farklı büyüklükte olmasına karşın, Birlik genelinde Dünya tekstil ve konfeksiyon ticaretinde oldukça büyük bir öneme sahiptir. Tekstil üretimi, öncelikle sanayileşmiş ülkelerde başlamış, daha sonra sektörün emek yoğun hale gelmesiyle işgücünün daha ucuz, hammaddenin daha bol olduğu gelişmekte olan ülkelere yönelmiştir⁹. AB ile gelişmekte olan ülkeler arasında işgücü maliyetleri oldukça farklı olmasına rağmen, AB endüstrisinin kalite, yüksek verimlilik, moda ve marka yaratma gücü ve teknoloji kullanımıyla rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Birlik, özellikle katma değeri yüksek olan teknik tekstil ürünleri üreterek, rekabette avantaj sağlamaktadır. Sektör, özellikle KOBİ ölçeğindeki firmaların yoğun olduğu bir firma yapısına sahiptir. İstihdam itibariyle dağılım, tekstil ve konfeksiyonda yaklaşık aynıdır. AB tekstil ve konfeksiyon pazarı hemen hemen beş ülke etrafında yoğunlaşmaktadır. Bunlar: İtalya, İngiltere, Fransa, Almanya ve İspanya' dır. İtalya, Fransa, İspanya, Portekiz, Yunanistan daha çok konfeksiyon, İngiltere, Almanya, Belçika, Hollanda, Avusturya ise daha çok tekstil üzerine yoğunlaşmıştır¹⁰. En yüksek istihdam, firma sayılarına paralel bir şekilde İtalya, İspanya, Portekiz, Fransa, Almanya, İngiltere olarak sıralanmaktadır¹¹.

Tekstil ve konfeksiyon sektörünün temel maliyet unsurlarını; hammadde, işgücü ve enerji maliyetleri ile finansman maliyetleri oluşturmaktadır. Hammadde maliyetinin en önemli kısmını, tekstil sektörünün en önemli girdisi olan pamuk fiyatları belirlemektedir. Yunanistan dışındaki AB ülkeleri, pamuk üreticisi değil, tüketicisi durumundadır. Suni sentetik elyaf hammaddesinin maliyeti konusunda da AB, petrole olan dışa bağımlılığı nedeniyle dezavantaja sahiptir. İşgücü maliyetleri, AB tekstil ve konfeksiyon sektörünün temel sorunlarından biridir. 2003 yılında örneğin Hindistan' da saat başına düşen iş gücü maliyeti 86 cent iken, Almanya' da saat başına 27 dolardır. Enerji maliyetlerine gelindiğinde ise, tekstil sektöründe en çok kullanılan elektrik enerjisi maliyetleri AB ülkelerinde satın alma gücü paritesine göre değişmektedir. Portekiz ve İtalya' da elektrik enerjisi maliyetleri yüksek olsa da

---

⁸ Selçuk Arı, v.d., **Türk Hazır Giyim Sektöründe Rekabet Gücü Analizi ve Rekabet gücünü Artırıcı Politika Önerileri**, İstanbul, İtkib yayınları, Nisan 2004, s.14.

⁹ Aras, **a.g.e.**,s:10.

¹⁰ **A.e.**, s:11.

¹¹ **A.e.**, s.38.

örneğin Türkiye ile kıyaslandığında AB ülkeleri bu konuda maliyet avantajına sahiptir. AB’ de yıllık tam gün çalışma saatlerinde 1999 yılından beri bir azalma gözlenmektedir. 2003 yılında kişi başına yıllık çalışma saati konusunda İspanya, 1941 saat ile en fazla kapasiteye sahip Avrupa ülkesi olmasına rağmen, 2900 saat kapasiteli Hindistan’ ın oldukça gerisindedir¹².

TABLO 11: AB’ DE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN DURUMU

AB 15	Birim	1999	2000	2003	2000-2003 % Değişim	2003 AB25
Satış Hacmi	Milyon Euro	188.307	197.952	175.900	0.11	187.100
Yatırımlar	Milyon Euro	6.5	6.8	5.1	0.04	5.5
Toplam İstihdam	1000 Kişi	2.258.6	2.187.1	1.895.0	0.13	2.456.000
Firma Sayısı	Adet	117.019	113.848	98.266	0.14	106.400
Satışlar/Ücretler	Kişi Başına Euro	164.931	177.739	-	-	
Yatırımlar/Satışlar	%	3.4	3.4	2.9	0.15	
Firma Başına Çalışan	Kişi	43	43	43	-	

Kaynak: Güler Aras, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği**, İtkib Yayınları, İstanbul, 2006, s.10.

2004 Mayıs itibariyle AB’ ye 10 yeni ülke daha katılmış, üye sayısı 25 olmuştur. Yeni üyelerin AB’ ne katkısı son verilere göre 11.2 milyon Euro satış hacmi, 0.4 milyon Euro yatırım, ,559.968 kişi çalışan ve 8.086 adet firma ilavesi anlamına gelmektedir.

Son 30-35 yıl içerisinde AB Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii'nde çalışanların sayısının büyük ölçüde azaldığı (örneğin, F.Almanya'da 600.000'lerden 100.000'lere) ve üretimin de özellikle son yıllarda önemli ölçüde (örneğin, çok kötü geçtiği bildirilen 2001 ve 2002 yıllarında % 8,7) düştüğü bir gerçektir. Ancak aynı dönemde teknolojiye sağlanan gelişmeler ve gerçekleştirilen yapısal değişiklikler sayesinde, üretim verimliliği 4-5 katına çıkarken, ürün yelpazesindeki değişimin de etkisiyle "işçi başına sağlanan katma değer" bunun da üstünde bir artış göstermiştir.

Bunun sebepleri arasında sektörün ihracata 1997 yılında Uzak Doğu ülkelerinde başlayan Dünya ekonomik krizinin sonrasında Uzak Doğu ülkelerinin

¹² A.e., s.42.

tekstil ve konfeksiyon sektörüne olan etkileri sonucunda 2000 yılından sonra AB’nde tekstil ve konfeksiyon sektörünün temel verilerinde özellikle önemli düşüşler yaşanmış, 2001 ve 2002 yılları oldukça zor yıllar olmuştur¹³. Tablodan da görüldüğü gibi, 2000-2003 döneminde üretimde %11 lik, istihdamda %13 lük yatırımlarda %15 lik düşüşler yaşanmış, dış ticaret dengesindeki açık büyümüştür. Ayrıca, 2003 yılında satışların yaklaşık %64 ‘ü tekstil sektörüne aittir.

Avrupa Birliği tekstil ve konfeksiyon sektörünün dış ticaret potansiyeline bakılacak olursa, sektörün 2003 yılındaki toplam satışlarının (174.3 milyon Euro) %39’ u dış pazara yöneliktir. İhracatta ağırlık konfeksiyon ürünleri üzerindedir. (%79)

TABLO 12: AB TESTİL VE KONFEKSİYON DIŞ TİCARETİ VE DIŞ TİCARET DENGESİ (Milyon Euro)

	2000	2001	2002	2003	2004	2003/2004
Tekstil						
İthalat	19.538	19.821	18.914	14.988	13.769	-6,9
İhracat	25.491	26.813	26.777	24.255	20.992	0,4
Fark	5.953	6.992	7,863	9.267	7.223	
Konfeksiyon						
İthalat	47,604	50.056	50.299	55.466	55.283	5,5
İhracat	14.705	16.207	16.181	17.612	16.198	5,4
Fark	-32.899	-33.849	-34.118	-37.854	-39.085	
Tekstil/Konfeksiyon						
İthalat	67.142	69.878	69.213	70.455	69.053	1,9
İhracat	40.197	43.020	42.958	41.867	37.191	2,2
Fark	-26.945	-26.858	-26.255	-28.587	-31.862	

Kaynak: Güler Aras, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği**, İtkib Yayınları, İstanbul, 2006, s.22.

¹³ A.e., s:11.

**TABLO 13: AB’NİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON TİCARETİNDE
EN BÜYÜK 10 ÜLKE (2004)**

İTHALAT				İHRACAT			
Tekstil %		Konfeksiyon %		Tekstil %		Konfeksiyon %	
I.Çin	13.74%	1. Çin	22.33%	I .ABD	10.70%	1 İsviçre	16.03%
2. Türkiye	11.33%	2. Türkiye	15.42%	2. Polonya	8.98%	2 ABD	14.87%
3. Hindistan .	8.90%	3. Romanya	6.90%	3. Romanya .	9.86%	3. Japonya	8.02%
4. Pakistan	4.60%	4. Bangladeş	6.89%	4. Türkiye	8.16%	4. Rusya	7.62%
5. Çek.Cum.	4.95%	5. Tunus	4.86%	5. Tunus	6.55%	5. Romanya	4.70%
6. İsviçre	6.26%	6. Fas	4.40%	6 Fas	6.07%	6. Norveç	4.22%
7.ABD	5.94%	7. Hindistan	5.55%	7. Çek	5.07%	7.Çek	4.28%
S.Güney Kore	5.15%	8, Hong Kong	3.51%	S .İsviçre	4.09%	8, Hong Kong	3.14%
9. Polonya	3.09%	9. Polonya	2.57%	9. Hong Kong	4.51%	9. Tunus	2.94%
10.Japonya	3.64%	10.Endonezya	2.45%	10.Macaristan	3.47%	10.Polonya	3.08%

Kaynak: Güler Aras, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği**, İtkib Yayınları, İstanbul, 2006, s.24. den yararlanılarak oluşturulmuştur.

AB’ nin tekstil ve konfeksiyon ithalatında en büyük paya sahip olan Çin, 2002’ de bazı ürünlerde kotaların kalkmasıyla AB’ ye ihracatını artırmaya başlamıştır. Örneğin 2001’ e göre bu artış parasal olarak %12,2 lik olmasına karşın miktar olarak %46,8 lik olmuştur. Miktar ve parasal değer arasındaki bu fark, Çin’ in birim fiyatlarındaki önemli düşüştür kaynaklanmaktadır. Bu da Türkiye’ nin AB pazarındaki payını tehdit etmektedir.

AB’ nin ihracat yaptığı ülkelerde tekstil alanında ilk sırayı ABD almaktadır. Türkiye bu sıralamada dördüncü sırayı almaktadır.

AB’ nin tekstil ve konfeksiyon ihracatına bakıldığında Almanya ve İtalya’ nın açık farkla önde giden ülkeler olduğu görülür. AB’ nin tekstil üretiminin yoğunlaştığı başlıca ülkeler; Almanya, İtalya ve Fransa’ dır. AB ülkelerinde toplam tekstil ve konfeksiyon ithalatında Almanya son 20 yıldır ilk sırayı almaktadır¹⁴.Almanya, Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre 1998 yılında 13,26 milyar dolarla dünyanın birinci tekstil ihracatçısı olmuştur.

¹⁴Aras, **a.g.e.**, s.28.

Sonuç olarak, AB Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi, bugün, 2 milyon çalışanı ile 200 milyar Euro'luk bir ciro sağlayan bir sanayi sektörü haline gelmiştir. Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii'nde çalışan sayısının da 2 milyon civarında olduğu ve kesin olarak bilinmeyen cirosunun ise çeşitli tahminlere göre 20-30 milyar Euro arasında değiştiği hatırlanırsa, AB Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii'nin gücü çok daha iyi anlaşılmaktadır¹⁵

2.3. TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN ASYA' DAKİ DURUMU

Tekstil sektörü olarak bakıldığında, Asya ülkelerinin ihracat performansı, dünya ortalamasıyla aynı seviyelerde olmuştur. 1994-2001 döneminde dünya ortalaması %12,9 iken Asya ortalaması da %13 olmuştur. Bu dönemde Asya' nın dünya tekstil ticareti içindeki payı %44 seviyesinde kalmış, dünya konfeksiyon ihracatı %38,9 iken Asya ülkeleri %33,6 olarak Asya' nın dünya ticaretindeki payı %47,3 ten %45,5 e düşmüştür¹⁶. 1990 yılında dünyanın en büyük tekstil ihracatçıları sanayileşmiş ülkeler, Almanya, İtalya, Fransa, Belçika-Lüksemburg (AB Ülkeleri olarak değerlendirilmiştir), ABD ve Japonya iken, 1990-1998 döneminde ihracatların ortalamasının üzerinde artıran Hong-Kong, Çin, Güney Kore ve Tayvan üst sıralara çıkmışlardır. 1998 yılında ekonomik krizden etkilenen Asya ülkelerinin ihracatı durağan seyretmiştir. Bunun sonucunda 1997 yılında ilk üç sırada yer alan Hong-Kong, Çin ve Güney Kore sıralamada geri düşerken Almanya birinci, İtalya üçüncü sıraya yükselmişlerdir. 1990-1998 döneminde ihracatını yılda ortalama %12 artıran Türkiye, 1998 yılında dünya ticaretinden aldığı %2,4 lük pay ile tekstil ihracatçısı ülkeler içinde on beşinci sıraya yükselmiştir.

DTÖ' nün 12.11.2001 tarihinde Katar' ın Doha kentinde yapılan toplantısında varılan kararlarla Asya ülkelerinin tekstil ve konfeksiyon sektörlerinde önemli değişiklikler olmuştur.

---

¹⁵İşık Tarakçıoğlu, "Avrupa Birliği Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sanayini Harcıyor Mu?",(çevrimiçi), <http://www.tekstilisveren.org.tr/dergi/2002/Aralik/34.html>,17 Mart 2006.

¹⁶ Musa Demir, **2005 Sonrası Dünya Tekstil Sektörü**, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, 2002, s.3.

Dünya Ticaret Örgütü' nün 12.11.2001 tarihinde Katar' ın Doha kentinde yapılan toplantısında Çin' in üyelik başvurusu onaylanarak kabul edilmiş ve üyelikle birlikte 2000-2003 arası dönemde dünya ticaretindeki payı %3,7' den %7,3 e çıkarak iki kat artmıştır¹⁷. Çin'in DTÖ' ye üyeliğinin dünya ticareti açısından önemli etkiler olmuştur. Çin' in DTÖ' ye üyeliği ile Tekstil ve Konfeksiyon Anlaşması' na bağlı olması, 2005 yılında kotaların kaldırılmasından ve DTÖ üyelerine uygulanan tarifelerden yararlanması, dünya tekstil ve konfeksiyon pazarında daha yoğun bir rekabet yaşanacağı anlamına gelmektedir. Diğer yandan, Çin' in DTÖ' ye katılımı ile 2008 yılı sonuna kadar, Çin' den tekstil ve konfeksiyon ithalatındaki artışın pazar bozucu bir etkisinin olması durumunda korunma önlemlerine başvurabilecektir¹⁸. aralarında Türkiye' nin de bulunduğu DTÖ üyesi ülkelerin çoğunun Çin' e zaten en çok kayırlan ülke prensibini uyguluyor olması, Çin ürünlerinin bu ülke pazarlarına kolay girmesine imkan vermektedir.

TABLO 14: BAŞLICA ASYA ÜLKELİRİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON İHRACATINDA DTÖ SONRASINDA MEYDANA GELEN GELİŞMLER

TEKSTİL	1994	2001	% Değişme	KONFEKSİYON	1994	2001	% Değişme
Hindistan	3,829	5,899	54,1	Hindistan	3,701	6,030	62,9
Pakistan	3,985	4,525	13,6	Pakistan	1,578	2,136	35,4
Bangladeş	362	413	14,1	Bangladeş	1,45	5,111	250,8
Sri Lanka	133	206	54,9	Sri Lanka	1,474	2,398	62,7
Endonezya	2,498	3,202	12,8	Endonezya	3,206	4,531	41,3
Tayland	1,647	1,888	14,6	Tayland	4,508	3,575	-20,7
Malezya	831	1,056	27,1	Malezya	2,071	2,071	0
Filipinler	220	255	15,9	Filipinler	2,185	2,384	9,1
Singapur	248	251	1,2	Singapur	677	395	-41,7
Çin	11,818	16,826	42,4	Çin	23,731	36650	54,4
Türkiye	2,327	4,116	76,9	Türkiye	4,108	6,281	52,9

Kaynak: Musa Demir, **2005 Sonrası Dünya Tekstil Sektörü**, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, 2002, s.5.

¹⁷ Selçuk Arı v.d., **Türk Hazır Giyim Sektöründe Rekabet gücü Analizi ve Rekabet gücünü Artırıcı Politika Önerileri**, İstanbul, İtkib Yayınları, 2004, s.106.

¹⁸ Meliha Ener, YrdçDoç.Nazan Yelkikalkan:"Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne Üyeliğinin Türkiye' nin Tekstil ve Konfeksiyon Sektörüne Olası Etkileri ve Çözüm Önerileri",s:3

2.3.1. ÇİN HALK CUMHURİYETİ

Dünya nüfusunun beşte birine sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti, son yıllarda gösterdiği ekonomik performansla dünyanın önemli ekonomilerinden biri haline gelmiştir. Nüfusun fazla olmasının ihtiyaçları karşılayamama gibi olumsuz yönleri olsa da büyük bir ekonomik güç kaynağı olma konusunda sağladığı yararları da vardır. Her ne kadar devlet sektörü, sermaye yoğun ve genellikle büyük ölçekli endüstrileri elinde tutma eğiliminde olsa da Çin, kendisi gibi büyük olan Hindistan ve Rusya ile kıyaslandığında dış ticaretinin GSMH' ya oranı bakımından daha açık bir ekonomi durumundadır.

TABLO 15: ÇİN HALK CUMHURİYETİ TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
GSMH	909,5	954,0	999,6	1,080,6	1,179,9	1,209,5
Büyüme(%)	8,8	7,8	7,1	8,0	7,3	8,0
Enflasyon(%)	2,8	-0,8	-1,3	0,4	0,7	-0,4
Nüfus(milyar)	1,23	1,24	1,25	1,26	1,27	1,28
İhracat(milyar \$)	182,7	183,5	194,7	249,1	266,2	325,6
İthalat(milyar\$)	136,4	136,9	158,7	214,7	233,8	295,2
Döviz kuru ort.Rmb:US \$)	8,29	8,28	8,28	8,28	8,28	-

Kaynak: Çin Halk Cumhuriyeti Raporu, Ankara, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, 2004, s.24.

Tabloya bakıldığında Çin' in sürekli dış ticaret fazlası verdiği ve büyümenin istikrarlı olduğu görülmektedir. Ülkede döviz kuru, sabit kur olarak 1 ABD doları = 8,3 Yuan olacak şekilde oluşturulmuştur. Yuanın %40 şeklinde eksik değerlemesinin olduğu da göz önünde tutulmaktadır. Çin' de kişi başına 800-900 dolar arası kişi başına milli gelir düşmektedir. Bunun en önemli nedeni ülkede emek verimliliğinin düşük olmasıdır. Çin, Dünya Ticaret Örgütü' nün verilerine göre ABD, Almanya ve Japonya' dan sonra dünyanın dördüncü en büyük dış ticaret hacmine sahip ülkesi konumundadır ve 2020 tahminlerine göre ikinci sırayı alacaktır. ABD, Japonya ve

Avrupa Birliği ülkeleri ile sıkı ticaret ilişkileri bulunan Çin'in sektörel bazda tekstil ve konfeksiyon alanındaki durumu oldukça iyidir. Çin ekonomisi, dünyadaki en büyük tekstil ve konfeksiyon endüstrisine sahip ekonomidir¹⁹. Sektörün üretimi ve ihracatında dünyada ilk sırada yer alır. Konfeksiyon sektöründeki çalışan sayısı 3,9 milyon kişidir ve sektörde 50,000 in üzerinde kuruluş faaliyet göstermektedir. Son on yılı aşkın bir süredir, 1994 yılından günümüze Çin'in tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatı yıllık ortalama % 13 oranında büyüyerek, 2004 yılı başında, 1994 yılı ihracatının 1,3 katına ulaşmıştır. Ancak, tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatının genel ihracat içindeki payı küçülmüş ve 1994 yılında % 28 olan pay, 2003 yılında % 18'e inmiştir²⁰.

**TABLO 16: ÇİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON ÜRÜNLERİ DIŞ TİCARETİ
1994-2003 (milyar \$)**

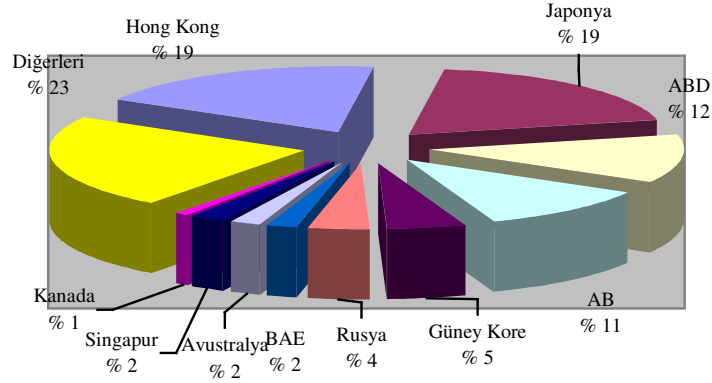
Yıllar	İhracat	Toplam İhracat içindeki pay %	Değişim (Bir Önceki Yıla Göre %)	İthalat	Toplam İthalat içindeki pay %	Değişim %
1994	34,2	28.3	31.2	12.9	11.1	32.9
1995	35,9	24.1	4.8	15.8	12.0	23.0
1996	35,0	23.1	-2.5	16.7	12.0	5.4
1997	43,2	23.7	23.5	17.2	12.1	3.0
1998	40,5	22.0	-6.3	14.4	10.3	-16.3
1999	40,3	20.7	2.0	12.0	7.3	-3.2
2000	52,2	20.9	29.4	14.0	6.2	16.6
2001	53,4	20.1	2.4	13.8	5.7	-1.3
2002	61,8	19.0	15.6	14.4	4.9	4.0
2003	78,9	18.0	27.7	15.6	3.8	8.5

Kaynak: “Çin Halk Cumhuriyeti Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri Dış Ticareti”, TC Şanghay Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, Ekim 2004, s.16.

¹⁹ Arı, v.d., a.g.e., s.85.

²⁰ “Çin Halk Cumhuriyeti Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri Dış Ticareti”, TC Şanghay Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, Ekim 2004, s:2.

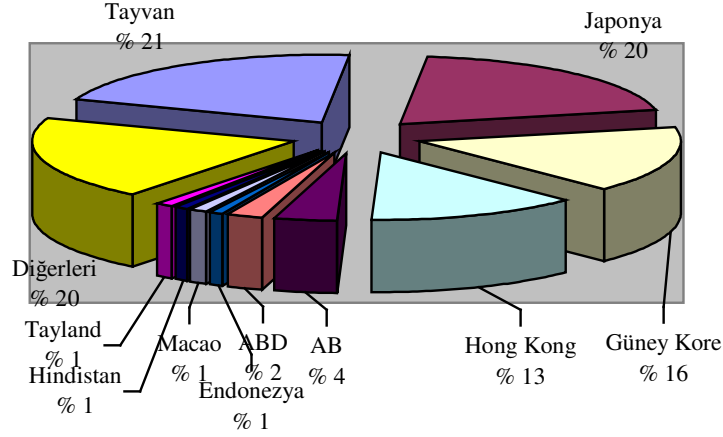
Tablodan da görüldüğü üzere, sektörün Çin toplam ihracatındaki payı giderek artarak %70 li seviyeleri aşmıştır. 2002 ‘ de Çin Halk Cumhuriyeti’ nde toplam ihracatın %20 ye yakın kısmını tekstil ve konfeksiyon ihracatı oluşturmaktadır. Bu ihracatın %14,5’ i Çin’ e kota uygulamayan ülkelere, %19,7’ si kota uygulayan ülkelere yapılmıştır. Çin’in hammadde ithalatı seyri, makine ithalatındaki hızlı artıştır. Bu durum, Çin’ in çok süratli bir biçimde tekstil ve konfeksiyon teknolojisini yenilemeye çalışmasının bir göstergesidir. Hammadde ihracatında ise 2002 yılında pamuk ihracatı %111 lik rekor bir düzeyde göze çarpmaktadır. 2003 yılında Çin’ in başlıca ihraç malları; mamül ürün (%15), iplik (% 5), kumaş (%19) ve konfeksiyon (%61) dur²¹. 2003 yılında ithal ürünlerin içerisinde kumaşların payı % 41, liflerin payı % 21, ipliklerin payı % 20, mamül ürünlerin payı %12 ve konfeksiyonun payı % 6’ dır.

ŞEKİL 10: 2003 YILI ÇİN İHRACATINDA BAŞLICA ÜLKELER

Kaynak: “Çin Halk Cumhuriyeti Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri Dış Ticareti”, TC Şanghay Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, Ekim 2004, s:5.

²¹ a.e., s:3

ŞEKİL 11: 2003 YILI ÇİN İTHALATINDA BAŞLICA ÜLKELER

Kaynak: "Çin Halk Cumhuriyeti Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri Dış Ticareti", TC Şanghai Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, Ekim 2004, s.6.

Şekillerde görüldüğü gibi, Tayvan, Japonya, Güney Kore ve Hong Kong, Çin'in toplam tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatının sırasıyla % 21, % 20, % 16 ve % 13'ünü oluşturan Çin ithalatının en önemli ülkeleridir. Ancak, son dönemde Hong Kong'dan yapılan ithalat azalmıştır. 2003 yılında, Çin'in AB'den yaptığı tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatı % 15 ve ABD'den yaptığı tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatı % 30 artmakla beraber, söz konusu ülkelerin Çin toplam tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatı içindeki payları sırasıyla sadece % 4 ve % 2 olmuştur. Çin'in genel tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatının yıllık artış oranı ise % 8,5'dur. Tekstil ham maddeleri ithalatına baktığımızda, ABD'den ve AB'den yapılan ithalatın ÇHC toplam ithalatı içinde sırasıyla % 20 ve % 9 paylar ile 2003 yılında bir önceki yıla göre % 248 ve % 65 oranlarında artması, Çin'in sadece söz konusu ülkelere tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihraç etmediği aynı zamanda artan miktar ve değerle tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatı da yapan büyük potansiyel bir pazar olduğunu göstermektedir.

2003 yılında, Hong Kong, Japonya, ABD, AB ve Güney Kore'den oluşan en önemli beş pazara yapılan ihracat, sırasıyla % 19,1, % 12,5, % 28,6, % 34,4 ve %

11,8 oranlarında artarak 2002 yılına göre 4 puan daha düşükle Çin' in toplam tekstil ve konfeksiyon eşyaları ihracatının % 65'ini oluşturan 51,6 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. Nijerya ve Kazakistan, en fazla ihracat artışı gerçekleştirilen pazarlar olmuştur.

Çin'in konfeksiyon ürünlerinin büyük bölümü düşük ve orta kaliteli ürünlerden oluşmaktadır. Ancak son dönemde Çin konfeksiyon sanayi, özellikle Hong Kong' taki üreticilerin girişim ve faaliyetleri ile yüksek katma değerli ve kaliteli üretime geçmektedir. Diğer yönden elyaf, iplik ve kumaş gibi sermaye yoğun nitelikteki tekstil ürünlerinde de Çin, eski ve fazla kapasitenin elden çıkarılması ve üretimin modernleştirilmesi yoluyla tekstil sanayiini yeniden yapılandırma sürecine girmiştir²².

Çin'de hammadde maliyetleri, tekstil ve konfeksiyon üretim maliyetlerinin dünya ortalamasının %65-70' ini oluşturmaktadır²³. Düşük işçilik maliyetleri Çin' in maliyetlerini önemli derecede azaltmaktadır. Çin işçilik maliyetleri açısından Türkiye' den çok daha avantajlıdır. Bu avantaj, son on senede Çin' de emek maliyetlerinin 2 kat artmış olmasına rağmen devam etmektedir²⁴.

TABLO 17: ÇİN HALK CUMHURİYETİ' NİN MALİYET YAPISI

Maliyet Öğeleri	Arsa Fiyatı \$/m ²	İnşaat Maliyeti \$/m ²	Elektrik Cent/kwh	Su Cent/m	Nakliye \$/ton	İşçi Ücreti \$/saat	Maliyet ABD=100
Çin	0,5	300-400	2,1	45	2200	0,61	33,35

Kaynak: "Türk Konfeksiyon Sektörü Ufuk 2010 Yol Haritası Global Hedefler ve Politikalar", Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği, 2004, s.20-21.

2.3.2. HİNDİSTAN

Federal Cumhuriyet sistemi ile yönetilen Hindistan, 1 milyarı aşkın nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkelerinden biridir. Hindistan' da nüfusun çoğunluğu kırsal kesimde istihdam edilmektedir. Nüfusu yoğun olmasına karşın dış ticaret hacmi küçük bir ülkedir. 2002 yılında 110 milyar dolar olan dış ticaret hacmi düzenli olarak

²² Ener, Yelkikalkan, a.g.e., s.3.

²³ Arı, v.d., a.g.e.,s.97.

²⁴ A.e.

açık vermektedir. Hindistan'ın en önemli ihracat kalemi değerli taş ve mücevherlerdir.

1990'ların başında ödemeler dengesi problemleri yaşayıp sürekli açık vermesine karşı Hindistan, 1991'de IMF ile imzaladığı stand-by anlaşması sonucu iktisadi büyümesini hızlandırmıştır.

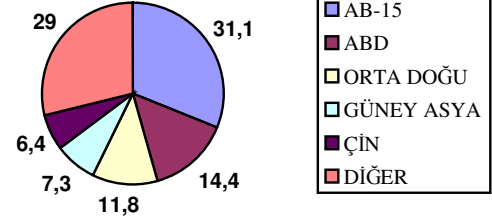
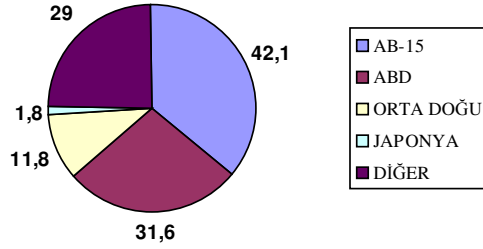
TABLO 18: HİNDİSTANIN TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELERİ

Yıl	GSYİH (Milyar \$)	Kişi Başına Gelir (\$)	Büyüme Oranı (%)	Enflasyon Oranı (%)	İhracat (Milyar \$)	İthalat (Milyar \$)
1997	408,4	428	4,6	7,2	35,7	45,7
1998	414,3	421	6,0	13,2	34,1	44,8
1999	444,4	450	7,1	4,7	36,9	45,6
2000	450,7	440	3,9	4,0	45,6	60,3
2001	481,4	470	5,5	3,8	45,4	58,2
2002	502,4	480	4,8	4,3	52,7	65,2
2003	576,8	540	6,4	3,9	55,4	72,0

Kaynak: "Hindistan", DTM, Aralık 21, 2004, (çevrimiçi), http://www.dtm.gov.tr/anl/raporlar/ASYA_AVUST/Hindistan.doc, 16 Şubat 2006.

Hindistan, dünyanın en büyük tekstil üreticisi ülkelerinden biridir. 12 milyon insanın istihdam edildiği sektörde eski teknoloji kullanılmakta, düşük verimlilik ve yüksek maliyet kendini göstermektedir. Hindistan, dünyanın üçüncü büyük pamuk üreticisidir. Konfeksiyon ihracatı %11,4 ile ihracatta tekstil sektöründen çok daha önemli bir yer tutmaktadır.²⁵ Tekstil ve konfeksiyon ihracat toplamının yarısından fazlasını konfeksiyon ihracatı oluşturmaktadır.

²⁵ Gökhan Karabulut, s:124

ŞEKİL 12: 2000 KONFEKSİYON İHRACATI

ŞEKİL 13: 2000 TEKSTİL İHRACATI

Kaynak: Selçuk Arı, v.d., *Türk Konfeksiyon Sektöründe Rekabet Gücü Analizi ve Rekabet Gücünü Artırıcı Politika Önerileri*, İstanbul, İtkib Yayınları, 2004, s.126,127.

Hindistan konfeksiyon ihracatı, ABD ve AB' ye bağımlıdır. Hindistan, elinde bulundurduğu kotalar sayesinde Kanada, ABD ve AB piyasalarında diğer ülkelere karşı avantaj sağlamış, ancak 2005 yılında kotaların kaldırılmasıyla rekabetçi bir ortamla karşı karşıya kalmıştır. Tekstil ihracatında ABD ve AB' nin payının konfeksiyona oranla daha az olmasının sebebi, Hindistan' ın üretimde eski teknoloji kullanması ve düşük kaliteli üretimdir. Ayrıca, ülkenin Çin' de önemli oranda Pazar kaybettiği görülmektedir²⁶. Yüksek gümrük vergileri, yüksek pamuk arzı, çok düşük işçilik maliyetlerinin (0,6 \$) rekabeti güçleştirmesi Hindistan piyasasına girmeyi güçleştirmektedir.

2.3.3. DİĞER ASYA ÜLKELERİ

i) JAPONYA

²⁶ Arı, v.d., a.g.e., s.127.

Toplam talebin düşük olma sebebinden dolayı Japonya' da tekstil ve konfeksiyon sektörü üretimi düşmektedir. Konfeksiyon ithalatı da 2002' de iç talep düşüşünden sonra yatay seyir izlemiştir. Japonya konfeksiyon ithalatının yaklaşık %90' ı Çin' den yapılmaktadır ve tekstil üretimi Çin' e kaymaktadır²⁷.

ii) GÜNEY KORE

2002 yılında Güney Kore tekstil ve konfeksiyon sektöründe bir düşüş vardır. Tekstil ihracatı artış trendini korurken konfeksiyonde durum tam tersidir. Son yıllarda tekstil ihracatında Güney Kore' nin en başarılı olduğu piyasa Rusya' dır. Konfeksiyon ihracatında ise ABD ilk sırayı almaktadır. Konfeksiyon ihracatının en önemli düşme nedeni Çin ve Tayvan rekabetidir. 202 yılında tekstil ihracatının %41 oranında artışı dikkat çekicidir.

iii) TAYVAN

Son yıllarda Tayvan tekstil ve konfeksiyon sektörü kötüye gitmektedir. 2002 yılında tekstil ve konfeksiyon ihracatı parasal olarak %4 oranında düşmüştür²⁸.

iv) PAKİSTAN

Tekstil ve konfeksiyon ihracatı artma eğilimdedir. 2002' de %16,4 lük bir artış sağlanmıştır. Tekstil ve konfeksiyon sektörüne yapılan yatırımlar oldukça önemli düzeydedir ve AB pazarı, Pakistan için önemli bir piyasadır.

v) ENDONEZYA

2002 yılında tekstil ihracatı %17,6 oranında düşen Endonezya' nın sektördeki başarısızlığın nedenleri arasında ülkedeki terör eylemleri nedeniyle güven ortamının

---

²⁷ A.e., s.21.

²⁸ A.y.

olmaması, yüksek enerji maliyetleri, ücretler ve hammadde fiyatlarıdır. Çin ve Vietnam gibi ülkelerin rekabeti de sektöre darbe vurmaktadır.

Vi) VIETNAM

2002 yılında ABD ile yapılan anlaşmayla birlikte ABD, Vietnam' a uyguladığı kotaların çoğunu kaldırmış, Vietnam' ın ABD' ye yaptığı tekstil ve konfeksiyon ihracatında önemli artışlar kaydedilmiştir. (2002 yılında bir önceki yıla göre %1829 oranında artış.)

vi) FAS

Ülke için çok önemli olan tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatında Fas,Fransa' ya bağımlıdır. (2002 yılında %42) Fransa' dan sonra Fas' ın en çok ihracat yaptığı ülkeler İngiltere, İspanya ve Almanya' dır. AB' ye yapılan ihracatın yüksek olma sebebi, Fas'ın AB' ye olan yakınlığı ve düşük işgücü maliyetleridir.

2.4. TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN AMERİKA'DAKİ DURUMU

1992 yılının Aralık ayında imzalanan ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Meksika ve Kanada arasında imzalanan NAFTA anlaşması ile bu ülkeler arasında kota, gümrük vergileri ve diğer ticari engellerin azaltılması öngörülmüştür. Bu anlaşma ile, üye ülkeler arasında ekonomik istikrar ve 1980' lerin ortasından beri devam eden ticari kazanç ve ticari politikadaki değişimlere sağlam bir zemin hazırlama hedeflenmiştir. Ayrıca anlaşmaya göre, üye ülkeler, anlaşmanın esaslarını 2008' e kadar tam anlamıyla uygulamak için çalışacaklardır. NAFTA' nın tekstil ve konfeksiyonla ilgili en önemli bölümleri Menşe kuralı, anlaşmazlıkların nasıl çözüleceğine ilişkin kısımlar ve fikri mülkiyet haklarının korunmasıyla ilgili olanlardır.

2.4.1. ABD:

ABD, 280 milyonu aşkın nüfusu ve 9,439 milyar dolarlık GSYİH'sı ile dünyanın en büyük ve önemli piyasalarından biridir. ABD, dünyanın en büyük pazarı ve ithalatçısı olma özelliğinin yanı sıra, yine dünyanın en büyük doğrudan yabancı sermaye kaynağı ve alıcısı konumu ile, gelişmiş ülkeler yanında tüm gelişme yolundaki ülkelerin de yöneldiği bir hedef konumundadır.

GSYİH'nın büyük kısmının özel tüketim harcamalarına ayrıldığı ve özel sektör sabit sermaye yatırımlarının tüketime oranla daha düşük kaldığı ABD'de kişi başına milli gelir 30000 \$'ın üzerindedir. Bu özelliği ile ABD özellikle gıda ve tekstil sektörlerinde büyüyen ve dengeli bir pazar özelliğini taşımakta olup tüketicilerin markadan çok kalite ve fiyata önem vermeleri önemli bir avantaj teşkil etmektedir. Amerikan tüketicisinin haklarını çok iyi bilmesi ve bu haklarını koruması da pazarın bir diğer önemli bir özelliğidir²⁹. Amerikan ekonomisinin önemli bir özelliği, hem ticaret hem de bütçe açığı olan ikiz açıklarıdır. Bunun en önemli nedenleri arasında vergi indirimleri, savunma harcamalarındaki artışlar, Irak savaşının maliyeti, 11 Eylül olayı sonrası havacılık ve sigortacılık sektörüne yapılan harcamalardır³⁰.

TABLO 19: A.B.D. TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER - 2002

GSYİH (milyar \$)*	9 439
Kişi başına milli gelir	36 406
Enflasyon (%)	1,6
GSYİH Büyüme Hızı (%)	2,4
İhracat (milyar \$)*	681,9
İthalat (milyar \$)*	1 164,7
Dış Ticaret Dengesi*	-480,9
Döviz Kuru (2003)	1 \$=116,2 Japon Yeni , 1euro=1,150\$

*EIU hesaplamalarına göre

Kaynak: İlhan Koçak, **ABD Ülke Raporu**, KOSGEB, Ankara, 2004, s.4.

²⁹ İlhan Koçak, **ABD Ülke Raporu**, Ankara KOSGEB, 2004, s.2.

³⁰ **ABD Ekonomisi ve Türk-Amerikan Ekonomik İlişkileri**, Türk-Amerikan İş Konseyi (TAİK), 2004, s.2.

2003 yılında ABD'nin toplam dış ticareti (mal ticareti ve hizmet ticareti toplamı) % 6.5 artışla 3.2 trilyon dolara ulaşmıştır. Bu artış 2000 yılından bu yana dış ticarete görülen ilk artış olup, ABD ekonomisinde ve ticari ilişkilerin olduğu ülkelerdeki ekonomik şartların iyileştiğinin bir göstergesidir³¹. 2003 yılında ABD'nin mal ticareti ve hizmet ticareti % 7'den fazla artış göstermiştir. Mal ve hizmet ihracatı ve yabancı yatırımlardan sağlanan gelirler % 3.6 oranında artarken, mal ve hizmet ithalatı ve yabancı yatırımlara yapılan ödemeler % 8.8 oranında yükselmiştir³².

Dünyadaki bütün ülkeler arasında 2002 yılında mal ve hizmet ticaretinde ABD en büyük ticaret yapan ülke olmuştur. ABD söz konusu yıl içinde tek başına dünya mal ticaretinin yüzde 19'unu, hizmet ticaretinin ise, yüzde 15'ini gerçekleştirmiştir. 2003 yılı itibarıyla ABD'nin mal ve hizmet ticareti 1970 yılına göre 24 kat, 1994 yılına göre de yüzde 70 artmıştır. 1970-2003 döneminde ABD'nin mal ve hizmet ticaretindeki artış genel ekonomideki büyümeden hem nominal ve hem de sabit değerlerle daha fazla olmuştur. Nominal değerlerle 1970-2003 döneminde mal ve hizmet ticareti yıllık ortalama yüzde 10.2 oranında büyürken, aynı dönemde GSMH artışı yıllık ortalama yüzde 7.4 olmuştur. Sabit değerlerle aynı dönemdeki mal ve hizmet ticareti artışı yıllık ortalama yüzde 6.1 ile GSMH' daki yıllık ortalama yüzde 3.1'lik artışı ikiye katlamıştır³³.

NAFTA, ABD ekonomisinin canlanmasına önemli katkıda bulunmuştur. Bu anlaşma ile Kanada ve Meksika' da Amerikan mallarına yeni pazarlar yaratılmış, bu sayede de yeni iş imkanları ortaya çıkmıştır. 1994-1996 yılları arasında ABD' nin üye ülkelere olan ihracatı %22 oranında artmıştır³⁴. Tekstil ve konfeksiyon sektörü incelendiğinde Amerika piyasasının NAFTA ile birlikte Meksika ve Kanada için çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. ABD için sektörde çalışan sayısı 1,4 milyondur. Ancak NAFTA sonrası ABD' de 250,000 kişiden fazla insanın işsiz kalması ve iş kayıplarının özellikle tekstil ve konfeksiyon sektöründe görülmesi NAFTA karşıtı

³¹ "Amerika' nın Ülke Profili", **Kobi Finans**, Eylül 27, 2005, (çevrimiçi), <http://www.kobifinans.com.tr/icerik.php?Article>, 11 Mart 2006.

³² **A.y.**

³³ **A.y.**

³⁴ Arı, v.d., **a.g.e.**, s.27.

görüşlerin alevlenmesine sebep olmuştur. NAFTA' nın1994 yılında yürürlüğe girmesiyle, Çin Amerikan pazarındaki üstünlüğünü Meksika' ya kaptırmıştır. NAFTA, aynı zamanda tekstil konfeksiyon üretiminin Asya' dan Meksika' ya kaymasına neden olmuştur. ABD 1980' lerde %83 oranında tekstil ve konfeksiyon ithalatını Asya ülkelerinden gerçekleştirirken 1997 yılında bu oran %41' e düşmüştür.

ABD, tekstil imalat sanayii için belli başlı hammaddelerin üreticisi olmasının yanında dünyanın en büyük yapay lif ve üçüncü büyük pamuk üreticisi olup tamamen kendi kendine yeter durumdadır³⁵.

Amerika kıtasının tekstil ithalatına bakıldığında, 1990 yılında tekstil ithalatının % 35'i bölge içinden yapılırken bu oranın yüzde 46'ya ulaştığı görülebilmektedir. Konfeksiyon ithalatında ise bu oran 1990 yılında yüzde 17 iken 1999 yılında % 41' e ulaşmıştır. Son 10 yıl içerisinde hem tekstil hem de konfeksiyon ticaretinde bölge içi ticaretin payındaki artış, NAFTA Anlaşması sonucunda Meksika'nın tekstil ve hazır giyim ihracatının artmasından kaynaklanmıştır³⁶.

ABD' nin tekstil ve konfeksiyon sektörü ithalatındaki en önemli pazarlar tekstilde Çin, Kanada, Tayvan, Güney Kore, Japonya, Meksika iken konfeksiyonda Tayvan, Çin, Hong Kong, Güney Kore, Filipinler' dir.

Amerika kıtasının tekstil ve konfeksiyon ihracatı giderek daha fazla oranda bölge içinde yapılmaktadır. Bir başka deyişle, bölge üreticileri, bölge dışı üreticilerle kendi pazarlarında rekabet etmekte, bölge dışındaki herhangi bir pazarda başka üreticileri önemli ölçüde tehdit eder durumda bulunmamaktadırlar³⁷.

ABD' nin belli başlı konfeksiyon tedarikçileri, Meksika, Çin, Hong Kong, Kanada önemli avantajlara sahip ülkeler durumundadır. Meksika ve Kanada'nın NAFTA' dan kaynaklanan özel konumları bir yana, Türkiye son yıllarda ABD' nin tedarikinin en fazla arttığı ülkelerden biri konumundadır. 1998 yılında yüzde 20' lik artışla, en yüksek artış Türkiye'den yapılan ithalatta görülmüştür. Türkiye'nin

---

³⁵ Bekir Gülal v.d., **ABD Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi ve Pazarı**, İstanbul, İtkib Yayınları, 1990, s.2.

³⁶ Dr.Neşe Kanoğlu,Ç.Emrah Öngüt, **Dünyada ve Türkiye'de Tekstil-Hazır giyim Sektörleri ve Türkiye' nin Rekabet Gücü**, DPT, Mart 2003,s: 8

³⁷ A.e.

büyük tedarikçilerle doğrudan karşı karşıya gelmeden kat edebileceği son derece geniş bir mesafe bulunmaktadır. Ancak son yıllarda NAFTA.dan yapılan tedarikten ötürü başta Çin olmak üzere Uzakdoğu' dan yapılan ithalat gerilemeye başlamıştır.

İşgücü verimliliğinde ilk sırayı alan Amerika, saat başına 4,80 \$ işgücü maliyetiyle dezavantajlı konumda bulunmakta ve bu yüzden üretimini işgücü maliyetlerinin düşük olduğu ülkelere kaydırmaktadır.

2.4.2. MEKSİKA

Latin Amerika ülkesi olan Meksika, Amerika' nın güney komşusudur. 100 milyonu aşkın nüfusu ve ve yüksek petrol geliriyle önemli bir ekonomidir. 2002 yılında GSMH' ı 630 milyar \$, kişi başına düşen Milli Geliri ise 6000\$ civarındadır.

TABLO 20: MEKSİKA' NIN TEMEL GÖSTERGELERİ (1999-2003)

	Temel Ekonomik Göstergeler				
	1999	2000	2001	2002	2003
TÜFE/%yıllık değişim)	%19,0	%11,0	%8,1	%4,8	%5,2
Nominal GSMH(mr \$)	480,5	580,1	617,2	630,4	--
Toplam Borç (m \$)	136,685	148,763	165,405	156,905	157,960
İşsizlik Oranı	%2,7	%2,5	%2,3	%2,8	%3,0

Kaynak: Selçuk Arı v.d., **Türk Hazır Giyim Sektöründe Rekabet gücü Analizi ve Rekabet gücünü Artırıcı Politika Önerileri**, İstanbul, İtkib Yayınları, 2004, s.144.

2002 yılında GSMH' nın %7,5 ini tekstil,konfeksiyon ve deri sektörü oluşturmaktadır. 1994 yılında bu oran % 8,5 olsa da sektörün Meksika ekonomisi içindeki önemi azalmamıştır.

TABLO 21: MEKSİKANIN TEKSTİL VE KONFEKSİYON İHRACATININ TOPLAM İHRACAT İÇİNDEKİ PAYI

Yıllar	Toplam içindeki % Pay
1994	8,5
1995	8,4
1996	8,7
1997	8,8
1998	8,5
1999	8,4
2000	8,6
2001	7,8
2002	7,5

Kaynak: Selçuk Arı v.d., **Türk Hazır Giyim Sektöründe Rekabet gücü Analizi ve Rekabet gücünü Artırıcı Politika Önerileri**, İstanbul, İtkib Yayınları, 2004s.145.

Meksika, tüm sektörlerde , özellikle tekstil ve konfeksiyon sektöründe, Amerikan ekonomisine oldukça bağımlıdır. 1990 yılında Meksika' nın konfeksiyon ihracatının % 72' si ABD' ye iken, bu oran her sene daha da artarak 1993 yılı sonunda %96,6 ya ulaşmıştır. 2000 yılında ise bu oran %95,3 oranında gerçekleşmiştir.

1994 yılında NAFTA' nın yürürlüğe girmesiyle, Meksika' nın tekstil ve konfeksiyon ihracatı artmış, sektörde çalışan sayısı ise % 100' ü aşan oranda yükselmiştir.

1994 yılında FED' in (Amerika Merkez Banaksı) faizleri yükseltmeye başlamasıyla Amerikan ekonomisine eşırı duyarlı olan Meksika' da geri ödenmeyin kredilerin artması, hükümet başkanı adın yapılan yolsuzluk iddiaları gibi nedenlerle hükümet aralık 1994' te %15 lik devalüasyon yapmış ve döviz kuru serbest bırakılmıştır. Kriz Meksika ekonomisine % 60 lık bir devalüasyon yaratmıştır. Krizin Meksika tekstil ve konfeksiyon sektörüne etkilerini incelersek; 1990' ların başında Meksika' da tekstil ve konfeksiyon ithalatı , ihracatından büyük durumdaydı. 1994' te devalüasyonun olmasıyla hem ithalatında düşüş yaşanmış hem de ihracattaki rekabet gücü artmıştır. 1994 yılında ülkenin dünyaya konfeksiyon ihracatı 1,9 milyar iken bu rakam giderek artmış ve 2000 yılında 9,3 milyar dolara yükselmiştir.

TABLO 22: MEKSİKA' NIN ABD VE KANADA' YA KONFEKSİYON İHRACATI (\$)

	ABD	KANADA	TOPLAM
1994	1,865,244,896	7,018,765	1,872,263,661
1995	2,806,387,968	8,070,000	2,814,457,968
1996	3,894,863,488	17,935,806	3,912,799,294
1997	5,894,863,488	20,443,523	5,915,397,763
1998	6,978,073,216	24,448,160	7,002,521,376
1999	8,092,948,352	41,071,819	8,134,020,171
2000	8,904,953,024	49,071,819	8,954,662,625

Kaynak: Selçuk Arı v.d., **Türk Hazır Giyim Sektöründe Rekabet gücü Analizi ve Rekabet gücünü Artırıcı Politika Önerileri**, İstanbul, İtkib Yayınları, 2004, s.150.

2.4.3. KANADA

31,6 milyonluk nüfusuyla ABD' nin kuzey komşusu olan Kanada' nın temel ekonomik göstergeleri aşağıdaki gibidir.

TABLO 23: KANADA TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER (2000)

GSYİH (milyar \$)*	774
Kişi başına milli gelir	24 800
Enflasyon (%)	2,6
GSYİH Büyüme Hızı (%)	4
İhracat (milyar \$)*	272,3
İthalat (milyar \$)*	238,2
Dış borç (mr \$)	1,9
İşsizlik Oranı (%)	6,8

Kaynak: "Hedef Pazar Kanada' nın Hazır Giyim ve Tekstil Sektörü Pazar Analizi", Eylül 3, 2002 (Çevrimiçi), www.dtm.gov.tr/IHR/hedefpazarlar/canada.doc, 21 Nisan 2006.

Kanada'nın en büyük dış ticaret ortağı ABD'dir. Dış ticaretin %80'nini ABD ile gerçekleştiren Kanada'nın diğer büyük ticaret ortakları İngiltere, Almanya, Fransa ve Meksika'dır.

Tekstil sektöründe yaklaşık 950 kadar firma üretim yapmakta ve toplam 56,833 kişi istihdam edilmektedir. Üretimin yaklaşık yarısı temel tekstil ürünlerinden kalan kısım muhtelif tekstil ürünlerinden (ev tekstili gibi) oluşmaktadır. 2000 yılında

Kanada konfeksiyon ve tekstil sektörü yaklaşık 6 milyar Kanada Doları tutarında üretim gerçekleştirmiştir. Konfeksiyon sanayi sektöründe 1.600 kadar firma faaliyet göstermekte olup, firmaların tamamına yakını Kanada' lı şirketler oluşturmaktadır. Bu firmaların yaklaşık üçte ikisi 50 veya daha az kişinin çalıştığı firmalardır. Toplam istihdam edilen kişi sayısı ise 100.000 civarındadır

Sektörün 1990'lı yılların başında geçirdiği yeniden yapılanma ve Uzakdoğu ülkelerinin artan rekabeti karşısında, işletmelerin yaklaşık üçte biri kapanmış, firmalarının büyük kısmı ihracata yönelmiştir. Diğer taraftan, Kanadalı üreticiler pazar paylarını sürekli olarak ithalat lehine kaybetmektedir.

Kanada'nın tekstil ithalatı son on yıllık dönemde sürekli artarak, 2,3 milyar dolardan 4,1 milyar dolara yükselmiştir. Kanada tekstil ithalatının %64.4'ünü ABD'den gerçekleştirmektedir. En büyük ikinci tedarikçi AB'dir. Çin, Güney Kore, Hindistan ve Tayvan'ın Kanada'ya tekstil ihracatı sırasıyla 246, 131, 116 ve 104 milyon dolardır. Ülkemizin Kanada'ya tekstil ürünleri 2001 yılı ihracatı 25,7 milyon dolardır.

TABLO 24: KANADA' NIN ÜLKELER İTİBARIYLA TEKSTİL İTHALATI

Yünlü Elyaf ve Yünlü Dokumadan Giyim Eşyası

	1996	1997	1998	1999	2000
ABD	59,963,269	63,095,799	63,848,464	61,438,870	73,514,879
İtalya	44,951,196	46,757,896	51,323,096	47,348,688	41,418,880
Meksika	5,660,515	12,516,156	13,753,698	17,167,231	17,835,515
Güney Kore	10,846,597	5,502,832	13,051,558	17,076,197	15,726,463
Hindistan	6,676,474	8,025,619	8,300,635	4,768,808	5,509,881
Çin	4,208,036	5,554,413	4,082,594	4,350,556	4,763,568
Tayland	285,822	619,868	687,113	1,380,898	3,231,691
Tayvan	20,221	7,040	18,937	4,543	22,695
Hong Kong	5,355	10,235	14,818	18,209	16,423
Bangladeş	--	--	--	--	--
Ara Toplam	132,617,485	142,089,858	155,080,913	153,554,000	162,039,995
Türkiye	24,974,307	17,296,537	17,439,375	8,332,832	10,865,120

Kaynak: "Hedef Pazar Kanada' nın Hazır Giyim ve Tekstil Sektörü Pazar Analizi", Eylül 3, 2002 (Çevrimiçi), www.dtm.gov.tr/IHR/hedefpazarlar/canada.doc, 21 Nisan 2006.

Konfeksiyon ithalatı da aynı şekilde son on yıllık dönemde sürekli artarak, 2,4 milyar dolardan 3,7 milyar dolara yükselmiştir. Kanada'nın en büyük konfeksiyon tedarikçisi 917 milyon dolarlık ve toplam ithalat içindeki % 25'lik payı

ile Çin'dir. ABD, Kanada'nın ikinci büyük tedarikçisi konumunda olup, Kanada konfeksiyon ithalatı içindeki payı %15'ler düzeyindedir. Ülkemizin Kanada'ya konfeksiyon ürünlerinde 2001 yılı ihracatı sadece 40,6 milyon dolarıdır.

2.5.TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN TÜRKİYE' DEKİ DURUMU

Türkiye, 1923 yılında kurulduğundan bu yana oldukça farklı bir yapı arz etmektedir. 1980 lere kadar korumacı ve içe dönük politikalarla büyümeye çalışmış, 1980 lerden sonra ise dışa dönük politikalar altında dış ticarete büyük bir ivme kazanmıştır. Türkiye' nin temel ekonomik göstergeleri aşağıda Tablo 2.21. ile gösterilmiştir.

TABLO 25: TÜRKİYE TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

YILLAR	2001	2002	2003	2004	2005
TÜFE YILLIK %	68.5	29.7	18.4	9.32	7.72
GSMH BÜYÜMESİ %	-9.5	7.9	5.9	9.9	
KAP.KULLANIM ORANI%	71.7	76.2	78.5	81.5	80.3
HAZİNE BONOSU FAİZİ %	82,3	62,7	46,0	24,7	16,3
İÇ BORÇ	52,8	46,2	48,3	46,0	
DIŞ BORÇ	37,7	32,3	22,1	17,5	
CARİ İŞLEMLER DENGESİ	3,390	-1,524	-8,035	-15,634	-23,007
DIŞ TİCARET DENGESİ	-3,733	-7,283	-14,010	-23,878	-32,719
İŞSİZLİK ORANI	8,4	10,3	10,5	10,3	10,3

Kaynak: "Türkiye Ekonomik Göstergeler", **Worldbank**, Ocak 2006, (Çevrimiçi), [http://www.siteresources.worldbank.org/INTTURKEY/ Resources..](http://www.siteresources.worldbank.org/INTTURKEY/Resources..), 24 Nisan 2006.

Türkiye' de tekstil ve konfeksiyon sanayi, başlarda pamuk tarımına dayalı olarak gelişmeye başlamış, bunu suni sentetik liflerin üretimi izlemiştir. Ancak

pamuk stratejik hammadde olarak Türkiye ekonomisindeki önemli yerini devamlı korumuştur ve halen de korumaktadır.

Türkiye’ de tekstil üretimi Osmanlı İmparatorluğu’ nun kuruluş dönemlerine, hatta Selçuklu dönemine kadar uzanır. Bu dönemlerde Avrupa’ ya ulaşan Türk kumaşları büyük beğeni toplar. Ancak sanayileşen Avrupa karşısında diğer sektörlerde olduğu gibi tekstil sektöründe de rekabet gücü azalır ve sektör gerileme sürecine girer. Cumhuriyet döneminde tekstil sektörü 1933’ te Kayseri’de kurulan Sümerbank fabrikası ile kurulmuş olur ve daha sonra da özel sektör firmaları iplik, dokuma ve terbiye işletmeleri kurarlar³⁸.

1946 Kalkınma planı ile mevcut fabrikaların geliştirilmesi ve modernizasyonu sonucu sektörün kapasitesinde ciddi artış gözlenmiştir. 1960 sonrasında tekstilin Avrupa Topluluğu ile bütünleşmede önemli olduğu anlaşılmış ve 1963-1972 yılları arasında yatırımlar artış göstererek sektörde ilk ihracat yapılmıştır. Türkiye’ de tekstil ve konfeksiyon sektörü esas itibariyle 1980’ li yılların başından itibaren ihracata yönelik olarak hızla büyüme sürecine girmiştir. Tekstil ve konfeksiyon sanayi üretimi büyüme hızı, Türk ekonomisinin büyüme hızının üzerindedir ve bu nedenle sektörün toplam üretim içindeki payı giderek artmaktadır. Aynı şekilde kapasite kullanım oranı imalat sanayi kapasitesi kullanım oranından sürekli yüksektir. Bu sebeple tekstil ve konfeksiyon sanayi Türk ekonomisinin çekici gücüdür.

2.5.1. TÜRK TEKSTİL VE KONFESİYON SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Günümüzde tekstil ve konfeksiyon sektörü 20 milyar doları aşan yıllık üretim değeri, 14 milyar dolarlık yurt içi tüketimi, 10 milyar Dolara varan ihracatı, Gayri safi Milli Hasıla içinde % 4.2, sanayi üretiminde % 14.2, imalat sanayi üretiminde % 16.3, toplam istihdamda % 10.3’lük payı ile ülkemiz ekonomisinin lokomotif sektörü konumundadır³⁹.

---

³⁸ Ahmet Temiroğlu, Ulusal Rekabet Gücü Olarak Tekstil Sektörü, ÖRSAD, Kasım-Aralık 2005, sayı: 11

³⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/tektstilgelen15.htm>

**TABLO 26: TÜRK TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN
TARİHSEL GELİŞİMİ 1000 ABD \$**

Yıllar	Tekstil			Konfeksiyon		
	İhracat	İthalat	Fark	İhracat	İthalat	Fark
1925	12,750	48,768	-36,018	64	2,984	-2,920
1930	10,460	21,008	-10,548	41	673	-632
1935	9,076	17,257	-8,181	2	106	-104
1940	15,714	6,805	8,909	9	110	-101
1945	2,499	15,485	-12,541	-	450	-450
1950	82,665	35,667	46,998	-	269	-269
1955	57,665	34,900	22,338	-	547	-547
1960	64,045	18,807	45,238	-	23	-23
1965	115,875	24,277	91,598	81	2	79
1970	198,755	34,776	163,979	457	66	391
1975	327,771	98,411	229,360	17,951	116	7,835
1980	602,321	197,366	494,955	81,815	10	81,805
1985	1,228,221	287,839	940,382	744,849	1,467	743,382
1990	1,424,249	1,049,012	375,237	2,898,349	17,984	2,880,365
1995	2,130,665	2,621,797	-491,132	6,188,502	59,279	6,129,223
1996	2,352,153	2,812,672	-460,519	6,344,252	169,958	6,174,634
1997	2,730,714	3,380,520	-649,806	7,089,043	230,597	6,858,446
1998	2,811,763	3,305,229	-493,466	7,644,051	230,892	7,413,159
1999	2,733,641	5,573,359	160,282	7,145,053	199,635	6,945,418
2000	2,818,768	3,197,751	-378,983	7,194,609	256,327	6,938,282
2001	3,060,947	2,745,768	315,179	7,335,856	222,996	7,112,860
2002	3,204,383	3,830,920	626,537	8,951,802	263,340	8,688,462
2003	3,926,468	4,638,333	711,865	11,150,155	405,218	10,744,937
2004	4,950,081	5,657,467	707,386	12,649,981	622,562	12,027,419

Kaynak: Güler Aras, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği**, İstanbul, İtkib Yayınları, Ocak 2006, s.62.

Sektörde faaliyette bulunan firma sars yaklaşık 44.000 olup, bunun dörtte biri aktif ihracatçıdır. Konfeksiyon sanayiinde faaliyette bulunan işletmelerin % 80' i KOBİ' lerden oluşmakta ve önemli bölümü ihracat yönelik fason imalat yapmaktadırlar.

Teknoloji ağırlıklı imalatın gerçekleştirildiği tekstil sektöründe faaliyet gösteren işletmeler büyük ölçekli işletmeler olup, 500 büyük sanayi kuruluşunun yaklaşık beşte biri tekstil ve konfeksiyon sektöründe faaliyette bulunan işletmelerden oluşmaktadır. Özellikle 1980 sonrasında ihracatta gerçekleşen artışın en önemli sebebi, bu sektöre yapılan ve son on yılda yıllık 1.3 milyar Doları bulan yatırımın ihracata dönüşmesidir. Tekstil ve konfeksiyon sektörü ülkemiz ihracatında lokomotif sektör olma özelliğini halen sürdürmekte ve 1995 yılına kadar sektörün yıllık ihracat artış oranı, ülkemiz genel ihracat artış oranının yanı sıra dünya tekstil ve konfeksiyon ticareti artış oranının da üzerinde bir artış kaydetmiştir.

TABLO 27: TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

İHRACAT																
YIL	TARIM			Tekstil ve konfeksiyon			Demir-Celik (72-73)			84.85veS7.Fasillar			Sanayi ürünleri (diğer)			Toplam
	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)»	Deger	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer
1993	3.433	22.4	—	5.615	36.6	—	1.992	13.0	—	1.248	8.1	—	3.060	19.9	—	15.348
1994	3.950	21.8	15.1	6.435	35.5	14.6	2.352	13.0	18.1	1.628	9.0	30.5	3.740	20.7	22.2	18.105
1995	4.050	18.7	2.5	8.319	38.4	29.3	2.246	10.4	-4.5	2.327	10.8	42.9	4.694	21.7	25.5	21.636
1996	4.282	18.4	5.7	8.677	37.4	4.3	2.256	9.7	0.4	2.945	1 ⁿ 7	26.5	5.064	21.8	7.9	23.224
1997	4.881	18.6	14.0	9.798	37.3	12.9	2.615	10.0	15.9	3.108	11.8	5.5	5.859	22.3	15.7	26.261
1998	4.526	16.8	-7.3	10.434	38.7	6.5	2,252	8.3	-13.9	3.809	14.1	22.5	5.953	22.1	1.6	26.974
1999	3.942	14.8	-12.9	9.848	37.0	-5.6	2.148	8.1	-4.6	4.393	16.5	15.3	6.256	23.5	5.1	26.587
2000	3.370	12.1	-14.5	10.052	36.2	2.1	2.321	8.4	8.1	4.989	18.0	13.6	7.043	25.4	12.6	27.775
2001	3.857	12.3	14.5	10.346	33.0	2.9	3.046	9.7	31.2	6.340	20.2	27.1	7.752	24.7	10.1	31.342
2001	2.008	11.3		6.039	33.8		1.705	9.6		3.678	20.6		4413	24.7		17.844
2002	1.637	8.7	-18.5	6.709	3.5.5	11.1	1.877	10.5	10.1	4.233	23.7	15.1	4.456	25.0	1.0	18.912
İTHALAT																
Tarım			Tekstil ve konfeksiyon			Demir çelik (72-73)			84, 85 ve 87. Fasillar			Sanayi Ürünleri (diğer)			Toplam	
Değer	Pay (%)»	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	Pay (%)	Değ. (%)»	Değer	Pay (%)	Değ. (%)	Değer	
1,467	5.0	—	1.639	5.6	—	3.057	10.4	—	9.497	32.3	—	13.769	46.8	—	29.429	
1.134	4.9	-22.7	1.637	7.0	-0.1	2.380	10.2	-22.1	6.534	28.1	-31.2	11.586	49.8	-15.9	23.270	
2.525	7.1	122.7	2.681	7.5	63.8	3.470	9.7	45.8	9.565	26.8	46.4	17.467	48.9	50.8	35.707	
2.768	6.3	9.6	2.965	6.8	10.6	3.405	7.8	-1.9	14.122	32.4	47.6	20.367	46.7	16.6	43.627	
2.633	5.4	-4.9	3.599	7.4	21.4	3.723	7.7	9.3	17.112	35.2	21.2	21.492	44.3	5.5	48.559	
2.298	5.0	-12.7	3.484	7.6	-3.2	3.418	7.4	-8.2	17.058	37.1	-0.3	19.663	42.8	-8.5	45.921	
2.016	5.0	-12.3	2.712	6.7	-22.2	2.542	6.3	-25.6	14.583	35.9	-14.5	18.818	46.3	-4.3	40.671	
2.109	3.9	4.6	3.418	6.3	26.0	3.484	6.4	3'0	19.397	35.6	33.0	26.096	47.9	38.7	54.503	
1.459	3.5	-30.8	2.922	7-1	-14.5	2.642	6.4	-24.2	11.767	28.4	-39.3	22.609	54.6	-13.4	41.399	
844	3.5		1.700	7.1		1.406	5.8		7.135	29.6		13.023	54.0		24.107	
1.097	4.2	30.0	2.272	8.7	33.7	1.599	6.1	13.7	7.063	27.1	-1.0	14.024	53.8	7.7	26.054	

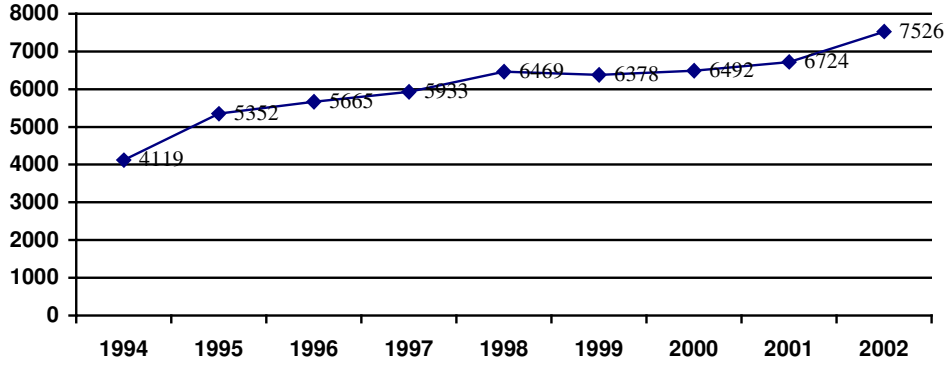
Kaynak: Büşra Engin, “Gümrük Birliği’ nin Türk Dış Ticaretine, Özellikle Tekstil İhracatına Etkileri”, (Basılmamış Mezuniyet Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2003), s.40.

Tekstil ve konfeksiyon sektörünün DTÖ' ye dört aşamada yapılacak entegrasyonu, 1990 yılı toplam tekstil ve giyim ithalatı üzerinden en az aşağıda belirtilen oranlarda olmasını öngörmektedir. (1 Ocak 1995 : % 16) (1 Ocak 1998 : % 17) (1 Ocak 2002 : % 18) 1 Ocak 2005 : Kalan bölüm (% 49).

Bu kapsamda, 1984 yılında ABD ve 1987 yılında Kanada ile yapılan MFA (Multi-Fiber Arrangement - Çok Elyaflılar Anlaşması) çerçevesindeki Kısıtlama Anlaşmaları ile ABD, 21'i tekstil, 21'i konfeksiyon olmak üzere 42 kategoride, Kanada ise 3'ü konfeksiyon 2'si tekstil olmak üzere 5 kategoride ülkemize miktar kısıtlaması uygulamaktadır.

AB ile temelleri 1963 yılında Ankara Anlaşması ile atılan ve 1996 yılında yürürlüğe giren, ülkemizce de imzalanan Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmalarından biri olan Gümrük Birliği (GB) Anlaşması tekstil ve konfeksiyon ticaretine yöne vermiştir. Buna göre Türkiye, AB' ye uygulamış olduğu korumaları kaldıracak, üçüncü ülkelere karşı uyguladığı korumayı azaltacak (AB' nin uyguladığı gümrük vergilerini uygulayacak ve AB' nin kota uyguladığı tüm ülkelere kota uygulayacaktır.)

AB ile gerçekleştirilen Gümrük Birliğinin Türk Tekstil ve Konfeksiyon sektörüne etkileri oldukça tartışılan bir konudur. Gümrük Birliği sonrasında bir taraftan AB tekstil ve konfeksiyon pazarında serbest giriş kazanan Türkiye, diğer taraftan diğer 52 ülkeye karşı belirli tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatında miktar kısıtlamalarına tabi tutulmuştur. Gümrük birliği Anlaşması her ne kadar imzalandığı dönemde Türkiye' de bir bayram havası estirse de ihracat göstergelerine bakıldığında durumun çok da Türkiye lehine olmadığı görülecektir. Aşağıda Şekil 14' ten de görüleceği gibi Avrupa Birliği' ne yapılan tekstil ve konfeksiyon ihracatı Gümrük Birliği' ne girildiği 1994 yılından 2002 yılına kadar geçen süre içinde %83 oranında artarken, Tablo 27' de toplam tekstil ve konfeksiyon ihracatının 1994 yılında toplam ihracat içindeki payının %14,6 iken 2002 yılında %11,1 e gerilediği görülmektedir. Sonuç olarak Gümrük Birliği Anlaşması, Avrupa Birliği ülkelerine yapılan tekstil ve konfeksiyon ihracatını artırmış, ancak genel ihracatta olumlu bir sonuç yaratmamıştır.

ŞEKİL 14: 1994-2002 YILLARI ARASINDA AB'YE YAPILAN TEKSTİL VE KONFEKSİYON İHRACATI (MİLYAR \$)

Kaynak: Büşra Engin, "Gümrük Birliği' nin Türk Dış Ticaretine, Özellikle Tekstil İhracatına Etkileri", (Basılmamış Mezuniyet Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2003), s.70.

Grafikte GB sonrasında AB' ye yönelik tekstil ve konfeksiyon ihracatının arttığı gözlenmektedir.

TABLO 28: TÜRKİYE' NİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON İHRACATININ GENEL İHRACAT İÇİNDEKİ YERİ

	TEKSTİL(1)	(1)/(4) Yüzde Pay	KONFEKSİYON(2)	(2)/(4) Yüzde Pay	TEKSTİL + KONFEKSİYON (3)	(3)/(4) yüzde Pay	GENEL İHRACAT (4)
1996	2,724	11,7	6,076	26,2	8,800	37,9	23,224
1997	3,352	12,8	6,697	25,5	10,049	38,3	26,261
1998	3,557	13,2	7,074	26,2	10,631	39,4	26,974
1999	3,478	13,1	6,516	24,5	9,994	37,6	26,587
2000	3,706	13,3	6,586	23,7	10,292	37,1	27,775
2001	3,943	12,6	6,661	21,3	10,604	33,8	31,334
2001	4,268	11,8	8,094	22,4	12,362	34,3	36,059
2003	5,262	11,1	9,962	21,1	15,223	32,2	47,253
2004	6,407	10,2	11,166	17,8	17,573	28,0	62,774

Kaynak: Efe, Birol: "2005 sonrasında Türk Tekstil&Hazır Giyim Sektörü Rekabet Gücünü Nasıl Korumayacak?" "İzmir Ticaret Odası Yayını, AR-GE Bülten, Nisan 2002, s.29-37.

TABLO 29: TÜRKİYE' NİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON İTHALATININ GENEL İTHALAT İÇİNDEKİ YERİ

	TEKSTİL (1)	(1)/(4) Yüzde Pay	KONFEKSİYON (2)	(2)/(4) Yüzde Pay	TEKSTİL + KONFEKSİYON (3)	(3)/(4) yüzde Pay	GENEL İTHALAT (4)
1996	2,111	4,8	171	0,4	2,282	5,2	43,627
1997	2,324	4,8	233	0,5	2,557	5,3	48,559
1998	2,317	5,0	243	0,5	2,560	5,6	45,921
1999	1,907	4,7	208	0,5	2,115	5,2	40,671
2000	2,136	3,9	264	0,5	2,400	4,4	54,503
2001	1,921	4,6	239	0,6	2,160	5,2	41,399
2001	2,844	5,5	283	0,5	3,128	6,1	51,554
2003	3,441	5,0	422	0,6	3,863	5,6	69,340
2004	4,155	4,3	651	0,7	4,806	4,9	97,161

Kaynak: Birol Efe, "2005 Sonrasında Türk Tekstil & Hazır Giyim Sektörü Rekabet Gücünü Nasıl Koruyacak?", **A&G Bülten Araştırma ve Meslekleri Geliştirme Müdürlüğü**, Nisan, s.29-37.

TABLO 30: TÜRKİYE' NİN ÜLKELER İTİBARI İLE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ İHRACATI

	2004 Ocak-Aralık	Top.Konf.da	2005 Ocak-Aralık	Top.Konf.da	Değişim
	1.000 \$	Pay %	1.000 \$	Pay %	%
AB Ülkeleri Toplamı	9.692.651	74.0	10.344.429	75.0	6.7
Diğer OECD Ülkeleri toplamı (ABD,Kanada,İsviçre, vb)	1.833.824	14.0	1.581.124	11.5	-13.8
Diğer Avrupa Ülkeleri Toplamı (KıTTC,Romanya,Bulgaristan..vb)	83.136	0.6	129.495	0.9	55.8
Eski SSCB Ülkeleri Toplamı (Rusya,Azerbaycan, Özbekistan,vb)	208.146	1.6	275.427	2.0	32.3
Ortadoğu Ülkeleri Toplamı (Arabistan,İsrail,Kuveyt,vb)	220.858	1.7	260.356	1.9	17.9
Afrika Ülkeleri toplamı (Mısır,Tunus,Cezayir,vb)	253.357	1.9	222.741	1.6	-12.1
Diğer Asya Ülkeleri (Çin,Hindistan,Tayvan,vb)	22.418	0.2	30.951	0.2	38.1
Diğer Ülkeler ve Bölgeler Toplamı	781.103	6.0	863.857	6.3	10.6
Toplam Tekstil ve Konfeksiyon İhracat Kaydı	13,095,495	100	13.708.378	100	4.7

Kaynak: Hazır Giyim ve Konfeksiyon Sektörünün 2005 Yılı İhracat Performans Değerlendirmesi, İstanbul, İtkib Yayınları, Ocak, 2006,s.26.

2.5.2. TÜRK TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN GZFT ANALİZİ

2.5.2.1. GÜÇLÜ YÖNLER

Tekstil ve konfeksiyon sektörü gerek istihdam gerekse ihracat açısından oldukça önemlidir. Türk ekonomisinin itici ve lokomotif gücünü oluşturan bu sektör, Türkiye GSMH' nın %12'sini (tekstil %7,5, konfeksiyon %4,5) oluşturmakta, imalat sanayi üretiminin %18' ini üretmekte, toplam ihracatın yaklaşık %40' ını oluşturmakta, 2,5 milyonun üzerinde çalışan sayısı ile sanayi işgücünün %20' sini ve toplam işgücünün %10' undan fazlasını oluşturmaktadır⁴⁰ Türkiye' nin tekstil ve Konfeksiyon sektöründe bu kadar iyi durumda olma sebepleri arasında tekstilin en önemli hammaddesi olan pamuğun üretiminde Türkiye, dünyanın 6. büyük ülkesi durumunda olması vardır. (bkz tablo 2.2) Yaklaşık 35 milyonluk koyun sayısı ile Türkiye, Çin, Avustralya, Rusya, Hindistan, İran ve Yeni Zelanda' dan sonra en fazla koyun sayısına sahip olan ülkedir ve bu avantajıyla yünlü sektöründe de oldukça iyi durumdadır⁴¹. Sektörde KOBİ' lerin sayısının fazla olması, sektöre daha dinamik ve esnek bir yapı getirmektedir.

Türkiye' nin coğrafi konumunun avantajıyla AB piyasasına yakınlık ve mal teslimatındaki sürenin kısa olması sektörün ihracatı için önemli bir durumdur. AB pazarına gümrüksüz girebilmek de ihracat için önemli bir husustur. Türk konfeksiyon sektöründe belirli bir kalitede üretimin yapıldığının ulusal ve uluslararası piyasalarda kabul edilmesi ve bu sayede fiyat / kalite oranının yüksek olması yine ayrı bir avantajdır⁴².

---

⁴⁰ Ahmet Temiroğlu, "Ulusal Rekabet Gücü Olarak Tekstil Sektörü", **Örsad**, Kasım-Aralık 2005, sayı: 11, s.51-55.

⁴¹ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **a.g.e.**, 44.

⁴² Arı, v.d., **a.g.e.**, s.205.

2.5.2.2. ZAYIF YÖNLER

Türk ekonomisinin içinde bulunduğu makro ekonomik sorunlar Türk tekstil ve konfeksiyon sektörünün rekabet yapısını doğrudan etkilemektedir. Sağlıklı ve oturmuş konfeksiyon sektörü politikasının olmaması, enflasyon, kur, vergi politikaları, faiz oranları, kredi hacmindeki olumsuzluklar, istikrarsızlık gibi makroekonomik zayıflıklar sektör ve ihracatı için büyük sorunlar yaratmaktadır. 1995 yılı sonrası GB' nin getireceği fayda beklentileri sonunda yatırım teşviklerinin çarpıklığı nedeniyle sektörde kapasite fazlalığı olmuştur. Gerek bürokratik ve karmaşık yapıya sahip vergiler gerekse yatırımlarda kullanılan yüksek faizli ve kısa vadeli borçlanma araçları işletmelerin mali yapılarını olumsuz etkilemektedir. Sektörde Araştırma-Geliştirme eksikliği temel bir sorundur. 1980' li yıllardan beri Türkiye' de işçilik maliyetleri istikrarlı bir şekilde yükselmektedir. Sektörde haksız rekabeti oluşturan kayıt dışı ekonomi vardır. Döviz kuru risklerini asgari düzeye çekmek ve böylelikle Türk konfeksiyon ihracatçılarının yurt dışı pazarlardaki rekabet gücünü artırmak için geliştirilen vadeli işlemler piyasasının olmaması da sektörün zayıf yönlerinden biridir⁴³. Esnek üretime uymayan katı iş mevzuatı, bürokrasinin ağırlığı, hukuki alt yapı eksikliği, fikri mülkiyet haklarının korunmasındaki hukuki boşluk sektörde olumsuzluk yaratmaktadır⁴⁴.

2.5.2.3. FIRSATLAR

Türk tekstil sanayi dünya sıralamasında 13., konfeksiyon sektörü 6. büyük tedarikçi durumundadır. Ayrıca AB pazarında Çin' den sonra en önemli ihracatçıdır. 6. büyük pamuk üreticisi olan Türkiye, iplikte kullanılan en iyi teknolojiye sahiptir. Tekstil ve konfeksiyon sektörlerinin birbirlerine rakip sektörler olmaktan ziyade tamamlayan ve geliştiren sektörler olduğu bilincinin gelişmeye başlaması bir güç birliği yaratmaktadır. Tekstil ve konfeksiyon üretimine yönelik eğitim kurumlarının varlığı eğitilmiş işgücü yetiştirmek için bir fırsat yaratmaktadır.

---

⁴³ ARI, v.d., a.g.e., s.209.

⁴⁴ Temiroğlu, a.g.e., s.51.

2.5.2.4. TEHDİTLER

Her ne kadar dinamik ve esnek olsa da sermaye yetersizliği olan KOBİ' lerin çoğunlukta olması bir dezavantaj da yaratmaktadır. İhracatta AB ve Almanya gibi tek pazarlara yönelmek bu ülkelerle siyasi anlaşmazlıkların olması olasılığı ile bir risk oluşturmaktadır. Türkiye için en büyük tehditlerden biri olan Asya pazarının krizle birlikte maliyetlerini daha da düşürüp ucuz fiyat avantajını kullanması Türkiye' nin rekabet edebilirliğini ciddi ölçüde etkileyecektir. Dünya Ticaret Örgütü' nce 2005 yılında kotaların kalkmış olması Gümrük birliği' nce AB pazarına kısıtlamasız giren Türkiye' nin bu avantajı ortadan kalkmış bulunmaktadır. Çin, Hong Kong, Hindistan gibi ana rakiplerle rekabet daha da şiddetlenecektir. Çin' in gelişen ekonomisi ve üretimde artan kalitesi Türkiye için bir tehdit unsur olmaktadır. Gümrük Birliği gereğince ABD, İran Rusya gibi ülkelerle serbest ticaret anlaşması imzalamaması olumsuz bir durum teşkil etmektedir. Dünya genelinde kotaların 2005 yılında kalkması sektörde özellikle düşük kaliteli mal üreten küçük ölçekli firmaları olumsuz yönde etkileyecektir. 2001 yılında yaşanan kriz sonucunda döviz kurunun serbest bırakılması ile Türk Lirasının yabancı para birimleri karşısında reel olarak değer kazanmasının ihracat üzerinde olumsuz etkisi olmaktadır. Sektörün etkin bir pazarlama, markalaşma ve kalite politikasının olmaması büyük bir sorun olarak görülmektedir. Çevre ekolojisi gibi konularda Avrupa ülkelerinin teknik engeller koyması sektör için bir sıkıntı yaratmaktadır. Dünya genelinde konfeksiyon sektöründe yapılan yatırımlar sonucu arzın artması ve beraberinde gelen rekabet ile birim fiyatların düşmesi de önemli bir risktir⁴⁵

---

⁴⁵ Arı,v.d., a.g.e., s.216.

2.5.3. TÜRK TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNÜN REKABET GÜCÜ

DTÖ tarafından Temmuz 2004' te yayınlanan bir makalede tekstilde rekabet gücüne ilişkin olarak 3 kaynak tespit edilmektedir. Bunlar⁴⁶:

- Ücretler, sermaye, elektrik, su, haberleşme ve nakliye dahil toplam maliyet
- Üretim gerçekleştirme süreleri
- Tasarım ve kalite

Tekstil ve konfeksiyon sektöründe toplam maliyetler, üretimi gerçekleştirme süreleri, tasarım ve kalite ile ilgili aşağıda yer alan tabloda Türkiye ile diğer ülkeler arasında karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır.

TABLO 31: TEKSTİL VE KONFEKSİYONDA REKABET EDEBİLİRLİKLE İLGİLİ PARAMETRELER (1998)

Tekstilde Rekabetle İlgili Parametreler	TUNUS	FAS	TÜRKİYE	HİNDİSTAN	POLONYA	ÇİN	İTALYA
Arsa fiyatı (ABD \$/m ²)	50	30-40	30	10	100	5	100-150
İnşaat (ABD \$/m ²)	250	450	500	30-400	700	300-400	600
Elektrik (cent/kwh)	6,2	11	8,8	6,6	8,5	5	9,6
Su (cent/m ³)	70	-	95	60	85	45	30-90
Nakliyat	2000 \$	1900 \$	1600 \$	2200 \$	1000 \$	2400 \$	1100 \$
İşçi Ücreti (ABD \$/h)	1,89	1,92	2,14	0,6	2,52	0,61	16,65
Yıllık Çalışma saati	2272	2208	2231	2350	1843	2180	1662
Tekstil İhracatı (ABD \$/mn)	151	158	2450	4612	511	12112	10364
Kalifiye Eleman Bulunabilirliği (1-5)	3	3	1	1	2	1	1
İplik düzgünlüğü (Uster(%))	20-40	20-30	10	10-20	10-20	20-30	10
Dokuma Kalitesi (%)	70-80	60-80	70-80	70-80	70-80	70-80	95
Fabrika Organizasyonu	Yetersiz	Yetersiz	İyi	Yeterli	Yeterli	Yeterli	Çok İyi
Teslim Zamanı	3-5 hafta	4-5 hafta	3-4 hafta	2-4 hafta	3-4 hafta	2-4 hafta	2-4 hafta
Pazarlama	Çok Zayıf	Zayıf	Kuvvetli	Kuvvetli	Orta	Orta	Mükemmel
Konfeksiyon ile İşbirliği	Çok Zayıf	Zayıf	Çok Kuvvetli	Kuvvetli	Çok zayıf	Çok zayıf	Mükemmel
Fabrika Ölçeği	Ekonomik Olmayan ö.	Ekonomik Ölçek	Ekonomik Ölçek	Ekonomik Ölçek	Ekonomik Ölçek	Ekonomik Ölçek	Ekonomik Ölçek
Teknoloji Seviyesi (%)	20	60-70	70-80	60-70	70-80	70-80	100
Maliyet Rekabet Edebilirlik	Az	Az	çok	çok	çok	çok	çok

⁴⁶ Herwing M.Strolz, Kota Sonrası Dönemde Tekstilde Rekabet Gücü, Yeni Durum Değerlendirmesi, Örsad, Eylül-Ekim 2005, s.6.

TABLO 31 ‘ İN DEVAMI

Konfeksiyonda Rekabet Edebilirlik ile İlgili Parametreler	TUNUS	FAS	TÜRKİYE	HİNDİSTAN	POLONYA	ÇİN	İTALYA
AB Örne Giysi İthalatındaki Payı (%)	1,5	2	9,1	2,3	1,2	6,8	13,1
AB Dokuma Giysi İthalatındaki Payı	4,9	3,9	4,4	3,3	4,3	8,4	8,3
Üretim Maliyeti (cent/dak)	9,5	9	10	5	12,5	4,5	42
5 Cepli Klasik Pantolon Üretim Zamanı(dak)	23-28	22-30	22-30	28-34	24-28	26-30	16-20
Kazak Üretim Zamanı(dak)	27-33	30-36	25-34	28-42	22-38	24-38	18-24
Gömlek Üretim Zamanı (dak)	36-42	34-58	32-40	42-62	36-48	30-42	24-26
Kalite(%)	75-80	75	80	60-65	75	68-70	90
Kendi Koleksiyonlarını Hazırlayan Fabrikalar (%)	<25	<25	>25	<20	30-35	<25	80-90
Otomatik Kesme Yapan Fabrikalar	9	2	89	5	-	52	910
Küçük Parti Çalışabilme	İyi	İyi	İyi-orta	Zayıf	Orta	Zayıf	Çok iyi
Verimlilik (%)	50-60	50-60	55-65	40-50	50-60	40-50	65-75
Pazarlama	Çok Zayıf	Zayıf	Güçlü	-	Zayıf	Güçlü	Çok Güçlü
Teslim Zamanı	3-5 hafta	4-5 hafta	3-4 hafta	3-5 ay	3-4 hafta	3-5 ay	2-4 hafta
Teslimat Başarısı(%)	90	80	90	50-60	85-90	60	90
Koleksiyon Başarısı	Zayıf	Zayıf	Çıkış trendinde	Çok zayıf	Çıkış trendinde	Çıkış trendinde	Çok kuvvetli
Perakendeciye direkt Satış	Artıyor	-	Artıyor	Yok	Az sıklıkta	Yok	Var

Kaynak: Alp Tiryaki, Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Yapısal Durumu ve Dış Ticaret İçindeki Yeri, (Basılmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003), s.162-163.

Toplam maliyete dayalı rekabet gücü ihracatçılar için en önemli başarı unsuru olmaktadır. Türk tekstil ve konfeksiyon sektörünün sahip olduğu en önemli avantaj, yıllarca maliyetlerini en yakın pazarı ve rakibi olan AB ülkeleri karşısında daha düşük tutabilmesi olmuştur. Ancak Çin, Hindistan gibi rakiplerinin düşük maliyet yapısı ile bu avantajı sınırlanmıştır.

Enerji faktörü, tekstil ve konfeksiyon sanayiine sahip bir ülkenin kalkınmada geleceği ve uzun dönemde global entegrasyonunun göstergesidir⁴⁷. Tabloya bakıldığında diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’ de elektrik ve su maliyetlerinin pahalı olduğu görülmektedir. Tekstil sektöründe, elektrik maliyetleri, sanayi suyu ve su arıtma maliyetleri önem taşımaktadır. Sektörde en fazla kullanılan enerji, elektrik

⁴⁷ Bilge Nur Katipoğlu, “Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı Çerçevesinde Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Uluslararası Rekabet Gücü, (Basılmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995), s.86.

enerjisidir. Türkiye, bu karşılaştırmaya göre elektrik enerjisine dünya fiyatlarının üzerinde bir bedel ödemekte ve bu durum da rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemektedir.

Bütün maliyet verileri işgücü, hammadde kaynakları, ve geniş üretim kapasitesi ile dünya sektöründe rakiplerine fark atan Çin, kotaların da kalkmasıyla dünya pazarların yayılma fırsatı bulmuştur.

Türkiye’ de tekstil ve konfeksiyon sektöründe en ucuz maliyetin işçilik maliyeti olduğu, ancak bu maliyetin Çin, Hindistan, Fas ve Tunus gibi ülkelere göre yine de pahalı olduğu görülmektedir. İşgücü maliyetlerinde dünya pazarları ve AB ülkeleri ile rekabette avantaj sağlayan Türkiye, kalifiye, eğitilmiş işgücü sayısını artırmaktadır. Bununla birlikte, işgücü maliyetlerindeki rekabet üstünlüğü giderek azalmaktadır. 1998 yılında saat başı işçilik ücretleri açısından Türkiye, AB ülkeleri ve dünya sıralamasında 10. sırada yer almaktayken, işgücü maliyetlerinin artması ve diğer ülkelerde azalmasıyla bu avantajını yitirmiştir. AB ülkelerine karşı işgücü maliyeti avantajı bulunan Türkiye’ nin, Çin, Hindistan, Tunus, Fas gibi ülkelerle rekabet şansı çok düşüktür.

Saatlik ortalama ücretlere bakıldığında İtalya, AB üyesi bir ülke olarak en yüksek saat başı ortalama ücrete sahiptir. İtalya ve diğer bir AB ülkesi olan Polonya’ yı 2,16 dolarla Türkiye izlemektedir. En düşük ücret Hindistan’ da görülmektedir. Hindistan’ ı 0,61 \$ ile Çin izlemektedir. Ülkemizde saatlik ücret ortalamasının dünya konfeksiyon pazarındaki rakiplerimize göre oldukça yüksek olması Türkiye için bir dezavantaj yaratmaktadır.

Türkiye, oldukça elverişli coğrafi konuma sahip olmasına rağmen, alt yapının yeterince geliştirilememiş olması ve yüksek nakliye giderleriyle bu konuda bir rekabet avantajına sahip durumda değildir. Ülkemizde dış ticaret en çok karayolları vasıtasıyla yapılmaktadır. Küresel trendler hem ucuz hem de geniş kapasiteli taşımacılık olarak deniz taşımacılığının en çok tercih edildiğini göstermektedir. Türkiye’ de havayolu taşımacılığı ABD, Almanya ve Brezilya ile kıyaslandığında oldukça düşük seviyelerde gerçekleşmektedir.

Tasarım ve kalite en üst düzeydeki müşterileri çekmekle ve maliyetlerin yüksek olduğu ülkelerin rekabet güçlerini korumalarına imkan sağlamakla birlikte,

pazarın serbestleştirilmesi, bu avantajda bir azalmaya yol açabilir⁴⁸. Eğitim, AR-GE ve marka bileşenlerinin, sektörün önümüzdeki dönemlerdeki rekabetçi yapısı üzerinde belirleyicidir.

Türkiye' nin 1996 yılında Gümrük birliği anlaşması ile miktar kısıtlamalarının kalkmasının ticareti önemli ölçüde artıracığı beklentisi sektöre yapılan yatırımları oldukça artırmıştır. 1995 yılında tekstil ve konfeksiyon sektörü için tahsis edilen yatırım teşvik belgelerinin imalat sanayi içindeki payı %87,6, toplam içindeki payı ise %71,7 olmuştur⁴⁹.

TABLO 32: TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNE TAHSİS EDİLEN YATIRIM TEŞVİKLERİ

Yıllar	Tekstil ve Konfeksiyon sektörü için Tahsis Edilen Belgelerin toplam İçindeki Payı (%)	İmalat Sanayi İçin Tahsis Edilen Belgelerin toplam İçindeki Payı (%)
1995	71,7	87,6
1996	30,6	73,7
1997	22,8	63,0
1998	14,4	48,7
1999	4,5	43,5
2000	7,2	39,7
2001	10,3	53,4
2002	26,1	58,6
2003	22,7	50,4
2004	17,7	61,2

Kaynak: Güler Aras, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği**, İstanbul, İtkib Yayınları, Ocak 2006, s. 154.

Tablodan da görüldüğü gibi tekstil ve konfeksiyon sektörüne yapılan yatırımlar 1995 yılından sonra yıllar itibariyle azalış göstermektedir. Sektöre tahsis edilen Yatırım Teşvik Belgelerinin toplam içindeki payı, özellikle 1998 ve 2000 döneminde önemli ölçüde gerilemiştir. 2000' li yıllarda tekstil ve konfeksiyon sektörü teşvikleri artmaya başlamış, 2002 yılında sektöre tahsisi edilen belgelerin toplam içindeki payı %26,1 olmuştur.

⁴⁸ Strolz **a.g.e.**, s:46.

⁴⁹ Aras, **a.g.e.**, s:153.

3. TÜRKİYE’DE UYGULANAN DÖVİZ KURU REJİMLERİNİN VE DÖVİZ KURU RİSKİNİN TÜRK TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ İHRACATINA ETKİSİ

3.1.TÜRKİYE EKONOMİSİNDE UYGULANAN DÖVİZ KURU REJİMLERİNİN ETKİLERİ

3.1.1. 1923-1980 DÖNEMİ

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından 1929 yılına kadar olan dönemde serbest politikaların uygulanmasının sonucu olarak serbest değişken kur rejimi benimsenmiş, 1930 yılından sonra ise devletçi politikalar yürürlüğe konarak ayarlanabilir sabit kur rejimi uygulanmıştır. Bu sebeple 1923-1980 dönemi 1923-1929 ve 1930-1980 dönemleri olmak üzere iki ayrı dönem altında incelenecektir.

3.1.1.1. 1923-1929 Dönemi

(Serbest Değişken Döviz Kuru Rejimi)

Üç yıl süren Kurtuluş Savaşı’ndan sonra siyasi bağımsızlığını kazanan Türkiye, ekonomik bağımsızlığını kazanma arayışına girmiş, ancak savaş sonrası kötü ekonomik şartlar ve Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras kalan borçlar nedeniyle yeni bir atılım yapamamıştır. 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu döneminde kapitülasyonlar nedeniyle uygulanan gümrük tarifelerinin 1929 yılına kadar kaldırılmaması, hatta indirilmemesi, daha sonra serbest bırakılması

karara bağlanmış, ancak 1929 yılında yeni bir dış ticaret rejimi uygulamaya konarak tarifelerin oranı yükseltilmiştir¹.

Ekonomideki olumsuzluklar nedeniyle Mustafa Kemal Atatürk, 17 Şubat 1923'te İzmir'de İktisat Kongresi'ni toplamıştır. Kongrede, genelde liberal politikaların temelleri benimsenmiş, özel girişimcilerin desteklenmesi, yatırımcılara kredi sağlayacak bankaların kurulması, hammaddesi yurt içinde olan endüstri kollarının kurulması gibi önemli kararlar alınmıştır².

Devletin Merkez Bankası'nın olmaması, ekonomi ile ilgili politikaların yabancı bir banka olan Osmanlı Bankası tarafından yürütülmesi dış ekonomik ilişkilerin denetim altına alınamamasına neden olmuştur. 1929 yılında dünyada Büyük Buhran'ın patlak vermesiyle tarım ürünleri piyasasında fiyatlar hızla düşmüş, tarım ürünleri üreticileri büyük bir yoksullaşma süreciyle karşılaşmışlardır. Ulusal ekonomik düzenini kurmaya çalışan ve tarım ülkesi olan Türkiye, ekonomik seferberlik ilan etmek zorunda kalmıştır.

TABLO 33: TÜRKİYE'NİN BAŞLICA EKONOMİK GÖSTERGELERİ

Dönem	Yıllık ortalama artış hızı (%) 1948 ve 1968 fiyatlarıyla					İhracat/İthalat (%)	GSMH'da Pay (%)		GSMH zımnı fiyat endeksi
	Nüfus	GSMH	KişiBaşına GSMH	Tarım	Sanayi		Yatırım	İthalat	
1889-1914	1,0	2,0	1,0	1,6	3,0	55	7-8	15,5	-
1923-1929	-	10,4	9,2	15,0	8,5	62,6	9,1	14,5	35,5-39,3

Kaynak: Gülten Kazgan, **Tanzimattan XXI.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul,Altın Kitaplar Yayınevi,1999,s: 91

TABLO 34: ENFLASYON RAJKAMLARI

Yıllar	Enflasyon
1924-1939	-1,6

Kaynak: Müslümov,Hasanov,Özyıldırım,**Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye' de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri**,Tügiad Bilimsel Eser Yarışması, 2003, s:130.

¹ Suna Oksay, **Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları**, Türkiye (1993-2000), İstanbul, Beta Yayınları, 2001, s.93.

² Ali Coşkun,"Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi", **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, Kasım 2003, Sayı: 4, Sayfa: 72-77.

1929 yılında başlayan ve 30 lu yıllarda devam eden Büyük Buhran' ın etkileri büyüme oranlarında ve enflasyonda oldukça büyük dalgalanmalar meydana getirmiştir. 1924-1939 döneminde enflasyonun –1,6 olması Büyük Buhranla birlikte deflasyonun ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır.

Döviz kuru rejimi olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında “Kambiyo Komisyonu” kurularak döviz alım satımı düzenlenmiş, savaş sonrasında ise bu denetim de kaldırılarak Cumhuriyet’ in ilanından 1929 yılına kadar serbest uygulama devam etmiştir³. 1923-1929 yılları arası dönemde Türk Lirası konvertibildir. 1929 yılının sonuna kadar yabancı para mübadelesi üzerinde hiçbir müdahale olmamış, henüz bir devlet bankası da kurulmamış olduğundan döviz kurları döviz arz ve talep düzeyinden İstanbul pazarında serbest bir şekilde oluşmuştur⁴. Kısaca, bu dönemde *serbest değişken döviz kuru rejimi* uygulanmıştır. 1929 yılında çıkartılan “Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu” ile döviz spekülasyonunu önlemek, döviz alım satım işlemlerini kontrol altında tutmak için Maliye Bakanlığı’ na yetki verilmiştir. 1930 yılında ise Türk Kambiyo rejiminin temelini oluşturan, döviz, hisse senedi ve tahvillerin alım satımı ile ihracının sınırlandırılması konusunda Bakanlar Kurulu’ na yetki veren 1567 sayılı “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun” kabul edilmiştir⁵.

TABLO 35: DÖVİZ KURLARI (YILLIK ORTALAMA)

Yıllar	TL/Sterlin	Değişim Oranı (bir önceki yıla göre)
1923	7,62	-
1924	8,12	6,6
1925	8,90	9,6
1926	9,29	4,4
1927	9,43	1,5
1928	9,58	1,6
1929	10,07	5,1

Kaynak: Suna Oksay, **Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları**, Türkiye(1993-2000), İstanbul, Beta yayınları, 2001,s:101.

³Erdoğan Alkin, **Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1990,s:339-340.

⁴Oksay, **a.g.e.**,s:100.

⁵ **A.e.**, s.101.

1920 yılında serbest piyasada dalgalanan Türk Lirasının değeri, Sterlin' e göre ölçülmektedir. Tabloda TL' nin değeri ile Sterlin arasındaki ilişkide TL' nin sürekli değer kaybettiği görülmektedir. 1923-1929 döneminde Türk Lira' sının dış değerinde nispi bir istikrar göze çarpmaktadır. Bununla birlikte TL, Sterlin, Dolar, Frank gibi yabancı paraların karşısında yavaş da olsa değer kaybına uğramıştır. Tabloda bu durum 1923 yılında 1 Sterlin = 762 kuruş iken 1928 yılında 958 kuruş olmasıyla beş yılda %25 değer kaybetmesi ile görülebilir.

3.1.1.1.1. 1923-1929 DÖNEMİNDE UYGULANAN SERBEST DEĞİŞKEN KUR REJİMİNİN DIŞ TİCARETE ETKİSİ

1923-1929 yılları arasındaki dönemde uygulanan döviz kuru politikalarının dış ticaret üzerinde ne gibi sonuçlar yarattığını aşağıdaki tablo yardımıyla inceleyebiliriz.

TABLO 36: 1923-1929 DÖNEMİNDE TÜRKİYE' NİN DIŞ TİCARETİ
(milyon \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge
1923	50,8	86,9	-36,1
1924	82,4	100,5	-18,1
1925	102,7	129,0	-26,3
1926	96,4	121,4	-25,0
1927	80,7	107,8	-27,1
1928	88,3	113,7	-25,4
1929	74,8	123,6	-48,8

Kaynak: Erdoğan Alkin, *Uluslararası Ekonomik İlişkiler*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1990, s.225.

1923-1925 yılları arasında ihracat sürekli yükselmiş, daha sonra ise hem ihracat hem de ithalat gerilemiştir. 1929 yılında yeni dış ticaret rejimi benimseneceğinden ithalat hızla artmıştır. Cumhuriyetin ilk yedi yılında dış ticaret dengesi sürekli açık vermiştir. Dış ticaret dengesinin sürekli açık verme sebebi savaşlar yüzünden pek çok malın ithal edilmesi ve gümrük tarifesidir. Açıklar büyük

ölçüde altın ve diğer kıymetlerin dışarıya transferi ile kapatıldığı için Türk parasının değeri devamlı düşmüştür⁶. Türkiye Cumhuriyeti 1929 yılına gelene kadar Lozan Antlaşması' nın öngördüğü gümrük tarifeleri nedeniyle etkili bir korumacı dış ticaret politikası izleyememiştir⁷.

3.1.1.1.2. 1923-1929 DÖNEMİNDE UYGULANAN SERBEST DEĞİŞKEN KUR REJİMİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ İHRACATINA ETKİSİ

Cumhuriyet yıllarında tekstil ve konfeksiyon sektörü ile ilgili ilk önemli gelişme İzmir İktisat Kongresi' nde dokumacılık sektörünün Türkiye için öncelikli sanayi dalları arasında tanımlanması olmuştur. Bu dönemde Türkiye, beş tanesi yabancılara ve azınlıklara ait olmak üzere sekiz pamuk ipliği ve pamuklu dokuma fabrikası devralmıştır⁸. 1927 sanayi sayımı sonuçlarına göre, dokumacılık sektörü hacim sırlamasında maden ve tarım sektöründen sonra üçüncü sektördür ve toplam istihdamın %18,7' si dokumacılık sektöründe sağlanmaktadır.

TABLO 37: 1923-1929 DÖNEMİNDE TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ İHRACATI (1000 ABD \$)

Yıllar	Tekstil			Konfeksiyon		
	İhracat	İthalat	Fark	İhracat	İthalat	Fark
1925	12,750	48,768	-36,018	64	2,984	-2,920

Kaynak: Güler Aras, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği**, İstanbul, İtkib Yayınları, 2006, s.62.

Tablo 37' ye bakıldığında 1925 yılında tekstil ve konfeksiyon ihracatı toplamının 12 milyon 814 bin \$, aynı yıl Tablo 36 verilerine göre toplam ihracatın

⁶ Alkin, a.g.e., s.225.

⁷ Vildan Serin, **Para Politikası**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayını, No:440, 1987, s.3.

⁸ Ertuğ Yaşar: **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü**, İtkib Yayınları, Yayın No:0041,t.y.

ise 102 milyon 700 bin \$ olduğu görölmektedir. Bunun anlamı tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatının toplam ihracat içindeki payının yaklaşık % 12 olduğudur. Tablodan da göröldüğü gibi sektörde yapılan ihracatın neredeyse hepsi tekstil sektöründe gerçekleşmekte, konfeksiyon alanında ihracat yok denecek seviyede gerçekleşmektedir. İhracat rakamları, yeni kurulan bir devletin ilk yılları olması sebebiyle oldukça düşüktür. Zaten Cumhuriyetin ilk yıllarında her ne kadar kısmen liberal politikalar benimsenmişse de, savaş sonrası dönem ve Büyük Buhran gibi olumsuzluklar nedeniyle Türkiye, dışa açılmamıştır. Tekstil ve konfeksiyon ihracatı o dönemde de Türkiye için en önemli sektörlerden biri olsa da dışa bağımlı ve gelişmemiş bir sektördür. Türkiye tekstil sektörünün önemli hammaddelerine (özellikle pamuk) sahip olma avantajını kullanmak istemiş ve bu sektörün gelişmesi için 1931 yıllarından itibaren büyük çaba sarf etmeye başlamıştır.

3.1.1.2.1930-1980 Dönemi

(Ayarlanabilir Sabit Kur Rejimi Dönemi)

1930'lu yıllarda hakim olan dış ticaret politikasının temeli, Lozan Antlaşmasındaki kısıtlamaların sona ermesinden sonra 1929 yılında yapılan düzenlemeler olmuştur. 1929 Krizi sonrasında tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de, devletçi, müdahaleci ve korumacı politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu politikaların temel amacı dış ekonomik ilişkileri sınırlı düzeyde tutmak ve ödemeler dengesi açılarını en aza indirmek olmuştur⁹. 1931 yılında Merkez Bankası'nın faaliyete geçmesiyle kurulmakta olan yeni ekonomik düzenin kendi iç koruması kolaylaşmış olmuştur. Ardından Sümerbank, Etibank, Halk Bankası, İş Bankası kurulmuştur. 1923- 1929 yılları arasında özel sektör girişimlerini teşvik eden politikaların ülke kalkınmasında yetersiz kaldığını düşünen iktidar partisi CHP, 1931 yılından itibaren kapalı bir ekonomik politika izlemeye ve devletçiliğe yönelmeye başlamıştır¹⁰.

---

⁹ Necdet Serin, **Dış Ticaret ve Döviz Kuru Politikaları**, Ankara, Türkiye Ekonomi Kurumu, 1992, s.14.

¹⁰ Coşkun, **a.g.e.**,s:75

1939 yılında Avrupa’ da İkinci Dünya Savaşı başlayınca Türkiye’ de sanayi ve hizmetler sektöründe yetişmiş işgücünün kıtlığı, üretim ve verimliliğin düşmesine neden olmuştur. Toplam talep hızla artarken toplam arz yetersiz kalmış, fiyatlar genel düzeyindeki artış kontrolden çıkmıştır. 1929’ daki Büyük Buhran’ daki deflasyon durumunun aksine, bu kez tarımsal ürün fiyatları hızla yükselmiştir. İkinci Dünya Savaşı yılları, Türkiye ekonomisi’nin gerileme dönemi olmuştur.

TABLO 38: TÜRKİYE’NİN BAŞLICA EKONOMİK GÖSTERGELERİ

Dönem	Yıllık ortalama artış hızı(%) 1948 ve 1968 fiyatlarıyla					İhracat/İthalat(%)	GSMH’da Pay(%)		GSMH zımni fiyat endeksi
	Nüfus	GSMH	KişiBaşına GSMH	Tarım	Sanayi		Yatırım	İthalat	
1929-1935	2,1	3,2	0,7	-1,3	17,1	105,2	10,1	8,0	39,3-21,0
1935-1939	1,7	11,6	8,8	15,6	11,0	113,1	10,1	7,0	21,0-22,6
1939-1948	1,06	0,5	-0,07	1,0	-0,9	137,2	8,6	5,6	22,6-100

Kaynak: Gülten Kazgan, *Tanzimattan XXI.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1999, s.91.

Bu dönemin önemli özelliklerinden biri, ilk defa, finansman ihtiyacının baskısı altında emisyonla başvurulmasıdır¹¹. 1938 yılında 100 olan para miktarı endeksi, 1945’ te 4457 ye yükselmiş, buna karşılık 1938 yılında 100 olan toptan eşya fiyat endeksi 444’ e yükselmiştir¹².

İkinci Dünya Savaşı’ nın bittiği 1945-1960 döneminde dünyada büyük bir rahatlama yaşanırken Türkiye’ de “ekonomik güç”, “siyasal güç” çatışmaları yeni bir boyut kazanmıştır. Öngörülen yatırımların finansmanında, ABD’ den yardım ve kredi (Marshall yardımı) gelebilmesi için hızlı kentleşme süreci başlamış, daha liberal politikalar benimsenmiştir. 1950 yılında Demokrat Parti’ nin iktidara gelmesiyle ekonomideki devletçilik anlayışı ve devletin önderliğinde sanayileşme süreci sona ermiştir. Demokrat Parti iktidarı döneminde tarıma verilen önem artarken sanayileşme sürecinde özel kesime öncelik tanınmaya çalışılmıştır. Bu amaçla 1951 yılında kurulan ve 1952 yılında faaliyete başlayan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, özel kesime orta ve uzun vadeli kredi sağlamıştır. Bu dönemin en belirgin

¹¹ Serin V., *a.g.e.*, s:281.

¹² *A.e.*, s:282.

özelliklerinden birisi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının teşviki olmuştur¹³. İkinci Dünya Savaşı' nın sona erdiği yılın ertesinde ekonomide büyük bir canlanma olmuştur. 1957 yılından itibaren, büyüme oranları, 1930'lu yıllar ve İkinci Dünya Savaşı' ndan sonra yaşanan genişleme dönemine göre gerileyerek çift haneli rakamlardan tek haneli rakamlara inmiştir.

TABLO 39: TÜRKİYE BAŞLICA EKONOMİK GÖSTERGELER

Dönem	Yıllık ortalama artış hızı(%) (Sabit fiyatlarla)					GSMH' daki pay (%)			Dış Borç Servisi/İhracat	
	Nüfus	GSMH	Tarım	Sanayi	Genel Fiyat düzeyi	Yatırım	İç Tasarruf	Kaynak Dengesi	İhracat/İthalat	Dış Borç Servisi/İhracat
1950-1953	2,78	11,3	12,2	10,5	4,0	11,3	8,8	-2,5	61,9	9,6
1954-1958	2,85	4,1	3,0	9,3	13,3	13,9	12,2	-1,7	86,8	31,0
1959-1961	-	3,1	-1,5	5,2	8,6	15,4	12,4	-3,0	70,5	28,5
1963-1967	2,46	6,7	3,7	10,6	5,2	16,2	16,3	0,1	68,1	37,9
1968-1972	2,52	6,6	3,6	9,9	10,2	19,3	18,2	-1,1	62,2	27,7
1973-1976	2,50	7,0	3,3	10,0	19,0	21,5	17,0	-4,5	37,0	23,6

Kaynak: Gülten Kazgan, **Tanzimattan XXI.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi,1999, s. 110.

1946-1959 yılları arasında ekonominin hızlı büyümesinin temel nedenlerinden birisi, savaşın sona ermesinden sonra yaşanan ekonomik genişlemedir. Bu dönemin başında, yani 1946 yılında büyüme oranının çok yüksek olması ve dönemin sonlarına doğru büyüme hızının yavaşlaması, dönemin büyüme oranı volatilitelerini yükselten temel etmen olmuştur¹⁴. GSMH' daki büyüme genel olarak (1951 yılında) %15 ile (1954 yılında) %-3,9 arasında bir değişme göstermesine rağmen, para miktarında ve enflasyon hızındaki yüksek artış oranları ancak 1958 yılından sonra yavaşlamıştır.¹⁵

¹³ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, **Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye' de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri**, Tügiad Bilimsel Eser Yarışması, 2003, s:104.

¹³ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, **a.g.e.**, s. 131.

¹⁵ Oksay, **a.g.e.**, s.107.

TABLO 40: ENFLASYON RAKAMLARI

Yıllar	Enflasyon
1946-1959	8,5
1960-1969	5,4
1970-1980	32,7

Kaynak: Müslümov, Alövsat, Hasanov, Mübariz, Özyıldırım, Cenktan, **Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye’ de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri**, Tügiad, Bilimsel Eser Yarışması, 2003, s:130.

1960’ lı yıllara gelindiğinde, dış borçların ödenmesindeki zorluklar ve enflasyon oranının %20 civarında olması sonucu IMF ve OECD ile uzun süren görüşmeler sonucunda bir istikrar programı hazırlanarak yürürlüğe konmuş ve bu bağlamda 91 Sayılı yasa ile Devlet Planlama Teşkilatı Ekim 1960 tarihinde kurulmuştur¹⁶. Türkiye, 1960’ lı yıllardan başlayarak yaklaşık yirmi yıl boyunca ithal ikameci stratejilere dayanan *planlı bir kalkınma politikası* sürdürmüştür. 1960’lı yıllarda başlatılan planlı kalkınma sürecinde, demokratik bir toplum yapısı ve görece kapalı karma ekonomi düzeni içinde devletin ekonomik hayata geniş müdahalesiyle; sermaye birikimini hızlandırmaya, teşvik edici politikalarla özel kesimi güçlendirmeye, hızlı sanayileşmeye, nüfus artışı ve kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan alt yapı ve üst yapı ihtiyaçlarını karşılamaya ağırlık verilmiştir¹⁷. Türkiye’de uygulanan planlamanın temel özelliği, sosyalist ülkelerde uygulanan planlamadan farklı olarak, sadece kamu sektörü için emredici olması, özel sektör için ise özendirici ve yol gösterici nitelikte bulunmasıdır¹⁸. 1960’lı yıllar, Türkiye ekonomisinin büyüme dönemi olmuştur. 1970’li yıllarda ise, büyüme oranları, bir önceki on yıllık dönemle kıyaslandığında gerilemiştir. 1968-1972 yılları arasındaki İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ithal ikamesine ve korumacılığa dayalı sanayileşme nedeniyle ülke döviz darboğazına girmiştir. 1960-1980 yılları Planlı döneme bakıldığında enflasyon oranının yükseldiği, büyüme oranının ise düştüğü görülmektedir.

¹⁶ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, **a.g.e.**, s.105.

¹⁷ **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)**, Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Eylül 2005, s.1.

¹⁸ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, **a.g.e.**, s. 106.

TABLO 41: TÜRKİYE BAŞLICA EKONOMİK GÖSTERGELER

Dönem	Yıllık ortalama artış hızı (%)		GSMH' daki pay (%)			
	GSMH	TEFE	İhracat	İthalat	KKGB	İç Kaynak Dengesi
1975-77	7,3	16,6	4,1	12,6	(-)6,5	-6
1978	2,9	52,6	4,4	8,9	(-)3,3	-2,7
1979	-0,3	63,9	3,7	8,7	(-)7,2	-2,0

Kaynak: Gülten Kazgan, **Tanzimattan XXI.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi,1999, s: 122.

İlk kur ayarlaması 1931 yılında yapılarak 1 Sterlin 10,30 TL olarak tespit edilmiştir¹⁹. 1931 yılında Merkez Bankası' nın kurulmasından sonra 1933 yılında Ödünç Para Verme İşleri Kanunu yürürlüğe konmuş ve serbest faiz uygulaması kaldırılarak, TL' nin konvertibilitesine son verilmiştir²⁰.

TABLO 42: TÜRK LİRASININ İNGİLİZ STERLİNİNE GÖRE DEĞERİ

Yıllar	Kuruş/Sterlin
1930	1032
1931	965
1932	741
1933	702
1934	636
1935	616
1936	624
1937	624
1938	616

Kaynak: Vildan Serin, **Para Politikası**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayını, No:440, 1987, s.280.

1940 yılına kadar çıkarılan çeşitli kanunlarla döviz piyasası kontrol altına alınmaya çalışılmıştır Ancak döviz piyasasındaki esas denetim, 1940 yılında çıkartılan 3780 sayılı "Milli Koruma Kanunu" ile başlamıştır. Bu yasa ile hükümete

¹⁹ Ramazan Öznacar," Türkiye' de Uygulanan Dalgalı Döviz Kuru Sistemi ve Ekonomiye Etkileri" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), s.90.

²⁰ Oksay, **a.g.e.**, s.102.

dış ticarete miktar ve fiyat bakımından müdahale etme yetkisi verilmiştir. İkinci dünya Savaşı yıllarında hükümet, kambiyo politikası ile TL' nin yabancı paralar karşısındaki değerini yüksek tutmaya devam etmiştir.

TABLO 43: TÜRK PARASININ KIYMETİNDE GÖRÜLEN DÜŞÜŞLER (1938-1945)

Yıllar	Toptan Eşya Fiyat Endeksi	Reşat Altın Fiyatları	%
1938	100	11,12	100
1939	101,3	14,32	128
1940	126,6	21,06	189
1941	175,3	25,57	229
1942	339,6	33,23	298
1943	590,1	33,84	300
1944	458,9	38,30	344
1945	444,3	35,93	323

Kaynak: Vildan Serin, **Para Politikası**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayını, No:440, 1987, s.284.

Savaş döneminde halkın altın alımına yönelmesiyle altın fiyatlarındaki artış, toptan eşya fiyatlarında görülen artıştan daha hızlı olmuştur. 1942 yılından itibaren toptan eşya fiyatlarındaki artış altın fiyatlarına yansımamış ve bu durum altının piyasadan çekilmesi sonucunu doğurmuştur²¹.

1946 yılında Türkiye, dünyadaki diğer ülkelerle 15 Temmuz 1971 tarihine kadar birlikte Bretton Woods altın döviz standardı sistemini kabul etmiştir. 1946 yılının bir diğer önemli ekonomik olayı ise Türkiye' de ilk kez tam anlamıyla, %116 oranında devalüasyonun yapılmasıdır²². Bu devalüasyondan sonra Merkez Bankası Lira' ya olan güveni artırmak için altın satışını serbest bırakmıştır. Planlı dönem öncesi dönem olarak da adlandırılabilen bu dönemde, bütünüyle, ucuz para politikası uygulanmış ve döviz açığı görülmüştür. Türk ekonomisindeki enflasyonist gelişimin başlıca kaynaklarından birinin ihracat mallarının iç fiyatları ile dünya fiyatları arasındaki farktan doğduğu ileri sürülerek bu uyuşmazlığın kaldırılması için

²¹ Serin, V., a.g.e.,s:284.

²² Serin, N., a.g.e.,s:3.

doğrudan kur ayarlamasından ziyade yurda gelen yabancı ülke paralarına, geliş nedenlerine göre farklı primler ödenmesi karara bağlanmış ve böylelikle TL' nin primle saptanan yeni paritesi, yeni satın alma gücünü ifade etmiştir²³.

Türkiye 13 Temmuz 1948 tarihinde OECD'ye üye olup, 21 Nisan 1951 tarihinde Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı (GATT) imzaladıktan sonra ithalatın yaklaşık olarak %60'ını serbestleştirmiştir²⁴. İthalatın serbestleştirilmesi ile birlikte dış ticaret açığı giderek artmaya başlamıştır. İthalat talebinin artması, döviz kuru üzerinde büyük baskılar yaratmış ve sonuç olarak, 4 Ağustos 1958 yılında TL'nin %300'ün üzerinde devalüasyonu (2.80TL/Dolardan 9TL/Dolara) öngören istikrar tedbirleri açıklanmıştır. Büyük oranlı 1958 devalüasyonuna rağmen 1960 lı yılların başında ihracat yerinde saymış, ithalat ise artmıştır.

TABLO 44: DÖVİZ KURLARI (YILLIK ORTALAMA)

Yıllar	TL/Dolar	Yıllar	TL/Dolar
1946	1,31	1954	2,80
1947	2,80	1955	2,80
1948	2,80	1956	2,80
1949	2,80	1957	2,80
1950	2,80	1958	9,0
1951	2,80	1959	9,0
1952	2,80	1960	9,0
1953	2,80		

Kaynak: Suna Oksay, **Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları, Türkiye (1993-2000)**, İstanbul, Beta Yayınları, 2001, s.108.

1960 ihtilali ile yeni bir döneme girilmiş, 1950 li yıllarda uygulanan serbest politikalar yerine planlı ekonomik politikalar uygulanmıştır. İthal ikameci kalkınma stratejilerinin uygulandığı planlı dönemde döviz kurunun belirlenmesinde temel amaç kalkınmayı desteklemek olmuştur. İthal ikameci stratejinin sürdürüldüğü

²³ Nur Keyder, **Para Teori-Politika**, 3.bs., Ankara, ODTÜ Yayınları, 1991, s.125.

²⁴ Ali Tuğrul Ongun, "Döviz Kuru Politikaları ve Türkiye Uygulaması" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi:İstanbul Üniveritesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995), s.

yıllarda Türkiye’ de kur politikaları sabit döviz kuru uygulamakla sınırlı kalmıştır²⁵. Planlı dönemde döviz kurunu doğrudan doğruya belirleyen bir sistem tespit edilmemiş, döviz kurları kalkınmanın maçlarına hizmet edecek şekilde belirlenmiştir. Bu kapsamda paranın değeri aşırı derecede yüksek tutularak, ithal mallarının fiyatları yapay olarak ucuz tutulmuş, bu durum sonucunda dış ticaret bilançosunun dengesi zarar görmüş ancak, ithal ikamesi sanayiinin kurulması teşvik edilerek kolaylaştırılmıştır²⁶.

TABLO 45: DÖVİZ KURLARI (YILLIK ORTALAMA)

Yıllar	TL/Dolar	Yıllar	TL/Dolar
1962	9,00	1971	14,00
1963	9,00	1972	14,00
1964	9,00	1973	14,00
1965	9,00	1974	13,85
1966	9,00	1975	15,00
1967	9,00	1976	16,50
1968	9,00	1977	19,25
1969	9,00	1978	25,00
1970	14,85	1979	35,00

Kaynak: Suna Oksay, **Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları, Türkiye (1993-2000)**, İstanbul, Beta yayınları, 2001, s.126.

Tablodan da görüldüğü üzere 1960 yılında yapılan kur ayarlamasından sonra TL tekrar yabancı paralar karşısında aşırı değerlenmiştir. Bunu önlemek adına önce 1961 yılında yurt dışına seyahat edeceklerden dolar başına %50 vergi konmuş, daha sonra 1964 yılında işçi dövizlerine uygulanacak kur 11,43 TL olarak belirlenmiş ve nihayet. 1970 yılında yaklaşık % 65 oranında yapılan devalüasyonla 1 dolar = 9.00 TL den 14,85 TL ye yükseltilmiştir²⁷. 1970 yılı devalüasyonunun gerekçesi olarak yurt içi fiyatların uluslararası fiyatlar aleyhinde farklılaşarak ihracatın yavaşlaması, ithalat talebinin kalkınmaya gerekli düzeyin ve döviz olanaklarının üzerine çıkması halinde kambiyo kurunun ayarlanmasına, bir

²⁵R.Bariş Tekin: **Döviz Kurundaki Gelişmelerin Türkiye İmalat Sanayi İhracat Fiyatlarına Yansımaları**, İstanbul, Tim, 2004.

²⁶ Oksay, **a.g.e.**, s.123.

²⁷ **A.e.**, s.124.

stabilizasyon tekniği olarak başvurulabileceği savunulmuştur²⁸. Türkiye 1946 yılından itibaren uyguladığı sabit döviz kuru temelli altın döviz standardı sistemini, 1971 yılında dönemin ABD başkanı Nixon' un doların altına konvertibilitesi ni kaldırmasıyla uygulamaya son vermiştir. 1970 yılında yapılan devalüasyonun TL' nin dolar karşısındaki aşırı değerlenmesi durumunu ortadan kaldırmaya yetmemesi 1978 yılında yapılan iki büyük devalüasyonun daha yapılmasına neden olmuş ancak TL hala aşırı değerli kalmıştır. 1970-1980 yıllarında dünyada petrol fiyatlarının artması ve iç şoklar gibi nedenlerle sabit kur uygulamasına ara verilerek devalüasyonların yapılması dışa kapalı ekonomi politikaları nedeniyle devalüasyonun dış ticaret üzerindeki pozitif etkisinden yararlanılmasını engellemiştir. Bunun yanı sıra, ithal ürünlerin fiyatlarındaki artış enflasyon baskısı yaratmış ve sabit kur politikası altında TL hızla değer kazanarak yeni bir devalüasyon ihtiyacını doğurmuştur²⁹.

1970 li yılların sonlarına doğru gelindiğinde %39 lara ulaşan enflasyon oranı, petrol krizinin olumsuz etkileri devalüasyonlarla önlenmeye çalışılmış, ancak gerçekçi olmayan karmaşık kur politikaları rezervlerin erimesine, dış borçlanmanın çok büyük oranlara ulaşmasına, ithal güçlüklerin yaratılarak eksik kapasite kullanımının oluşmasına yol açmıştır³⁰.

---

²⁸ Keyder, a.g.e., s.126.

²⁹ A.y.

³⁰ Oksay,a.g.e.,s:127.

3.1.1.2.1. 1930-1980 DÖNEMİNDE UYGULANAN AYARLANABİLİR SABİT KUR REJİMİNİN TÜRKİYE' NİN DIŞ TİCARETİNE ETKİLERİ

Cumhuriyetin ilk yıllarında dış ticaret ikili anlaşmalarla sağlanmış, ithalat yasaklama ve kontenjanlarla denetim altına alınmıştır. Dış denge sağlanınca dış borçlanma ihtiyacı kalmamış ve Türk Lirası değerini korumuştur. Aşağıda Tablo 3.14. te görüldüğü gibi 1923 yılında ihracat, 50,8 milyon dolar, ithalat ise 86,9 milyon dolar iken 1930 yılında sırasıyla 71,4 ve 69,5 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. Bu dönemde 1930 yılı hariç olmak üzere tüm yıllarda dış ticaret dengesi sürekli açık vermiştir³¹. Bunda, kuşkusuz, 1929 yılında ABD'de patlak veren Büyük Buhran' ın etkisi büyük olmuştur. Ancak dış ticaret hacmindeki daralma, dünya ticaret hacmindeki daralmadan daha düşük olmuştur.

TABLO 46: SABİT KUR REJİMİNİN UYGULANDIĞI 1930-1980 DÖNEMİNDE TÜRKİYE' NİN DIŞ TİCARETİ (milyon \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge
1930	71,4	69,5	1,9
1931	60,2	59,9	0,3
1932	48,0	40,7	7,3
1933	58,1	45,1	13,0
1934	73,0	68,8	4,2
1935	76,2	70,6	5,6
1936	93,7	73,6	20,1
1937	109,2	90,5	18,7
1938	115,0	118,9	-3,9
1939	99,6	92,5	7,1
1940	80,9	50,0	30,9
1941	91,9	55,3	35,8
1942	126,1	112,9	13,2

³¹ Öznacar, a.g.e.,s:88.

TABLO 46' NIN DEVAMI

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge
1943	196,7	155,3	41,4
1944	177,9	126,2	51,7
1945	168,3	97,0	71,3
1946	214,6	118,9	95,7
1947	223,3	244,6	-21,3
1948	196,8	275,4	-78,8
1949	247,8	290,2	-42,4
1950	263,4	285,7	-22,3
1951	314,1	402,1	-88,0
1952	362,9	555,9	-193,0
1953	396,1	632,5	-136,4
1954	334,9	478,4	-143,5
1955	313,3	497,6	-184,3
1956	305,0	407,3	-102,3
1957	345,2	397,1	-51,9
1958	247,3	315,1	-67,8
1959	353,8	470,0	-116,2
1960	320,7	468,2	-147,5
1961	346,7	509,5	-162,8
1962	381,2	622,2	-241,0
1963	368,3	687,2	-320
1964	410,8	537,2	-126
1965	463,7	572,0	-108
1966	490,5	718,3	-227
1967	522,4	685	-163
1968	496	764	-268
1969	537	801	-264
1970	588	948	-360
1971	677	1,171	-494
1972	885	1,563	-678
1973	1,318	2,086	-769
1974	1,537	3,778	-2,246
1975	1,401	4,739	-3,338
1976	1,960	5,129	-3,169

TABLO 46' NIN DEVAMI

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge
1977	1,973	5,796	-4,043
1978	2,288	4,599	-2,311
1979	2,261	5,069	-2,808
1980	2,910	7,909	-4,999

Kaynak: Erdoğan Alkin, "Döviz Kuru Sorunu", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s:226-293.

Tabloya bakıldığında ihracatın ve ithalatın en az olduğu yıl 1932' dir. Bunda en önemli faktör Büyük Buhran' ın etkileri ve 1932 yılında uygulamaya konan yeni dış ticaret rejimidir. 1930 yılından 1947 yılına kadar olan dönemde ithalatın büyük ölçüde düşerek sonra belirli bir dönem korunmasına karşılık ihracatın önemli artışlar göstermesi sonucu dış ticaret sürekli fazla vermiştir ve bu durum altın ve döviz rezervlerinde artışa sebep olmuştur³². Savaşın ilk dört yılı boyunca Türkiye' nin dış ticaret hacmi daralmıştır. Ancak 1942 yılında savaş öncesi dönem aşılmıştır. 1939-1945 arası dönemde dalgalanmaya rağmen, dış ticaret sürekli fazla vermiştir. 1950' li yıllarda liberal politikalar dış ticaret verilerine de yansımıştır. 1950-52 yılları arasında ithalat % 65 oranında libere edilmiştir³³. Tablodan da görüleceği gibi 1951 yılından itibaren hem ihracat hem de ithalat rakamları büyük sıçramalar göstermiştir. 1950 yılından itibaren uygulanan liberal politikalar 1952 yılının sonundan itibaren sınırlandırılmış ve 1953 yılının ortalarından itibaren ise uygulamadan tamamı ile kaldırılmıştır .1953 yılında koruma politikaları kapsamında Tevzin fonu ile ithalatın bir kısmından prim alınması ve bir kısım ihracata prim ödemesi yapılması uygulaması getirilmiştir³⁴. 1954 yılından itibaren olumsuz hava koşulları sonucunda tarım üretiminin düşmesi, dış ticaret açıklarının büyümesiyle birikmiş döviz rezervlerinin erimesi, yurt içi enflasyonun ihraç ürünlerimizin dış ticaret gücümüzü azaltması gibi faktörlerle hükümet dış ticaret rejimini değiştirerek ithalatı yeniden

³² Serin N.,a.g.e, s.3.

³³ G.Müge Varol, "Cumhuriyetin 80.yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi" 4/12/2003,(çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr>. 06/01/2006

³⁴ Oksay,a.g.e., s.105.

lisansa bağlama, bazı ülkelerle takas anlaşması yapma, ihracata sübvansiyon verme, katlı kur uygulamalarına başvurma gibi yöntemler kullanmıştır³⁵.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Dönemi' ndeki (1963-1967) beş yıllık dönemde ihracat %38,0 dolayında artmıştır. Yine bu dönemde sanayide ithal ikamesi stratejisi başarı ile sürdürülmüş, 1973 sonrasında ise ithal ikamesi eksi değerler almış, yani ithalat ikamesi stratejisi altında ithalat azalacağına giderek artmaya başlamıştır³⁶. 1970' li yıllarda Türk Lirası' nın aşırı değerlendirme stratejisi ihracatı engellemiş, ithalatı ise ucuzlatmıştır³⁷. 1973 yılında bir yandan "Petrol şoku" diğer yandan 1974 yılındaki "Kıbrıs Barış Harekati" dış açığın oldukça artmasına sebep olmuştur. Ara girdi ve yatırım malları yönünden ithalata bağımlı olan Türkiye ekonomisi, petrol krizlerinden sonra meydana gelen fiyat artışları ve 1975 yılından itibaren yapılan mini devalüasyonlarla döviz kurunun sürekli olarak yükselmesi ile enflasyon sorunu ile karşılaşmıştır.

Türkiye 1974-1980 petrol krizi sonrasındaki dönemde de içe dönük bir politika izlemiş ve büyümeye devam etmiştir. Ancak 1970 li yılların başındaki yüksek büyüme hızlarından sonra 1974-1980 yıllarında petrol krizinin etkilerini hissetmeye başlamış, içe hatta dışa dönük ülkelere göre daha çok sarsılmıştır. 1978' de toplam ihracatın %21,7 sini 1980' de ise %37,8 ini kaybetmiş, gerekli olan net ek dış finansmanının dış ticarete oranı 1979' da %63,3 e 1980' de ise %175,6' ya fırlamıştır³⁸. 1979 yılına gelindiğinde ödemeler dengesi Türkiye' nin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Döviz gelirlerinin yeterli düzeye erişememesi, dış yardımların beklenen miktarda ve zamanda kullanılabilir hale gelmemesi, içinde bulunan darboğazı daha da ciddi hale getirmiş, bu yüzden ithalat ihtiyacının karşılanması enerji ve hammadde, ara malı yetersizliklerine neden olmuş, dış ödemelerde problemler meydana gelmiştir³⁹.

---

³⁵ Serin N., a.g.e., s.4.

³⁶ Tansu Çiller, **Dünyada ve Türkiye'de Kur Politikaları ve Kur sorunları**, İstanbul, İSO Yayınları, 1983, s.113..

³⁷ A.e., s.115.

³⁸ A.e., s.119.

³⁹ Engin Erdoğan, **24 Ocak Ekonomik İstikrar Tedbirlerinin Türkiye' nin İhracatında Meydana Getirdiği Yapısal Değişim**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:277, 1988, s.19.

3.1.1.2.2. 1930-1980 DÖNEMİNDE UYGULANAN AYARLANABİLİR SABİT KUR REJİMİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

TABLO 47: TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ İHRACATI
(1000 ABD \$)

Yıllar	Tekstil			Konfeksiyon		
	İhracat	İthalat	Fark	İhracat	İthalat	Fark
1930	10,460	21,008	-10,548	41	673	-632
1935	9,076	17,257	-8,181	2	106	-104
1940	15,714	6,805	8,909	9	110	-101
1945	2,499	15,485	-12,541	-	450	-450
1950	82,665	35,667	46,998	-	269	-269
1955	57,665	34,900	22,338	-	547	-547
1960	64,045	18,807	45,238	-	23	-23
1965	115,875	24,277	91,598	81	2	79
1970	198,755	34,776	163,979	457	66	391
1975	327,771	98,411	229,360	17,951	116	7,835
1980	602,321	197,366	494,955	81,815	10	81,805

Kaynak: Güler Aras., *Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği*, İstanbul, İtkib Yayınları, Ocak 2006, s. 62.

Tablo 46 ve Tablo 47 birlikte incelendiğinde, 1930-1935 yıllar arasında Türkiye’ de genel ihracat artarken tekstil ihracatının düştüğü görülmektedir. 1940 yılında ihracatta yok denecek kadar az bir artış kaydedilirken, tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatında % 73 civarında bir artış kaydedilmiştir.

Döviz kuru rejimi olarak Bretton Woods sisteminin henüz kabul edilmediği sabit kur politikası altında tekstil ve konfeksiyon ihracatının 1935-1945 yılları arasında dalgalandığını ve 1940 yılında 80 milyon 900 bin \$ olan toplam ihracat içinde 15 milyon 725 bin \$ olan tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatının payı % 20 civarına yükselmiştir. (1925 yılına göre.)

İkinci Dünya Savaşı sırasında hem genel ihracatın hem de tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatının azaldığı görülmektedir. 1945 yılında ise bu azalmanın sektör ihracatında tarihinde hiç olmadığı kadar düşük seviyeye geldiği

göze çarpmaktadır. 1940' lı yılların sonunda Marshall Planı' ndan yararlanmak için öncelik verilen tarım sektöründeki iyileşmeler pamuk üretimini de artırmıştır. 1940 lı yıllardan sonra tekstil ve konfeksiyon sektöründe ithalatın artış hızının ihracata göre oldukça fazla olmasının sebebi, ithalatta yapılan liberalleşmedir. 1950' ler boyunca Türkiye' nin mukayeseli üstün olduğu bu sektör devletin gözde yatırım sektörü olmuş, 1950 yılında 160 olan dokuma firması sayısı, 1963' te 689' a çıkmıştır⁴⁰. Pamuklu dokuma üretiminde 1923-1962 döneminde üretim çok hızlı artsa da yurt içi talebi karşılayacak düzeye ulaşamamıştır.

Genel olarak 1960 lı yıllara kadar tekstil ve konfeksiyon sektörü gelişme yolunda olduğu için dalgalı bir dönem geçirmiştir. İlk başlarda tamamen dışa bağımlı olan sektör, zaman geçtikçe yapılan teşvikler, yatırımlar ve dış ticaret politikaları ile önemli bir üretim kapasitesine sahip olmuştur.

Planlı dönem, tekstil sektörünün gelişmesine yardımcı olmuştur. 1960 lı ve 70 li yıllar dünyada tekstil ve konfeksiyon ticaret akımları açısından önemli değişiklikler olmuştur. En önemli değişim dünya tekstil ve konfeksiyon ticaretinin gelişmiş ülkelerin egemenliğinden çıkarak yavaş yavaş gelişmekte olan ülkelere doğru kaymasıdır⁴¹. 1970' li yıllarda tekstil ve konfeksiyon ihracatı artsa da 60' li yılların ikinci yarısında görülen düşük enflasyon ve yüksek büyüme hızı 70 li yıllarda ülkede yaşanan olumsuz koşullardan dolayı etkin kullanılamamıştır. Ancak sektörde 1975 lere gelindiğinde ihracatta önemli gelişmeler göze çarpmaktadır.

3.1.2.1980-2006 DÖNEMİ

24 Ocak 1980 kararları ile liberal politikaların uygulanmaya başladığı Türkiye' de uygulanan döviz kuru rejimleri serbestleştirilmiştir. 2000 Kasım krizinden sonra değiştirilen döviz kuru rejimi dolayısıyla bu dönem, 1980-2000 ve 2000 ve sonrası olmak üzere iki dönem halinde incelenecektir.

---

⁴⁰ Yaşar, **a.g.e.**, s.49.

⁴¹ **A.e.**, s.72.

3.1.2.1. 1980-1999 Dönemi (Esnek Döviz Kuru Rejimi)

İçer dönük sanayileşme politikalarının beklenen sonucu doğuramaması, ülkede enflasyon, petrol ve enerji yetersizliği, ithalat tıkanıklıkları, iç ve dış finansman sıkıntısı, düşük kapasite kullanımı, ihracat durgunluğu, yurt içi tasarruflarda azalma, dış borç ve özellikle kısa dönem dış borç yükünün ağırlaşması ve yüksek işsizlik sorununun mevcut olması 1980 yılının başında yeni sanayileşme politikalarının uygulanmaya konmasını gerekli kılmıştır⁴². 24 Ocak 1980 tarihinde ilan edilen ekonomik istikrar programı, 1980’li yıllar boyunca devam ettirilen ekonomik serbestleştirmenin ilk adımı olmuştur. İstikrar Programı’ nın temel amacı; enflasyon oranının aşağılara çekilerek kontrol altına alınması, kamu kesimi finansman açığının zaman içinde ortadan kaldırılması ve uzun dönemde büyümenin gerçekleştirilebilmesi için gerekli yapısal değişikliklerin yerine getirilmesidir⁴³. 24 Ocak kararları ile, ithalatın serbestleştirilmesi, TL’nin devalüe edilmesi, esnek döviz kuru rejiminin benimsenmesi, ihracat ve yabancı sermayenin teşvik edilmesi, fiyat kontrollerinin kaldırılması, fiyat ve faizlerin arz ve talebe göre belirlenmesi, finansal piyasaların gelişmesi ve KİT ürünlerine zam yapılması öngörülerek “İhracata Dayalı Kalkınma Stratejisi” benimsenmiştir. 24 Ocak kararlarının en önemli özelliği, ekonomik hedefleri sıralamaya tabi tutmasıdır. Öncelikli amaçlar enflasyonu azaltmaya, ihracatı artırmaya, yoklukları ortadan kaldırmaya çalışırken,ü iç talebi daraltan, döviz girdisini ve para maliyetini artıran bu politikaların yatırımları azaltacağı, işsizliği artırıcı şeklindeki sonuçları önceden kabullenmesi olmuştur⁴⁴. 1983 tarihinde büyük bankalara mevduat faizini belirleme yetkisi verilmiş, 1987 yılında ise bir yıl vadeli mevduatın faiz oranları serbest bırakıldıktan sonra Ekim 1988 tarihinde ise faiz hadleri tamamen serbest bırakılmıştır⁴⁵. 1981 tarihinden itibaren Merkez Bankası günlük döviz kurlarını açıklamaya başlamıştır. 7 Temmuz

⁴² Keyder, a.g.e., s.127.

⁴³ Gülcay Tuna, "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Para Politikaları Değişikliklerinin Döviz Kuru Volatilitesine Etkisi: Arch Yaklaşımı", (Basılmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), s.97.

⁴⁴ Latif Çakıcı, **Türkiye Ekonomisi Nereye Gidiyor?**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1992, s.53.

⁴⁵ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, a.g.e., s.109.

1984 tarihinde kambiyo rejimi değiştirilerek vatandaşların döviz tutmalarına izin verilmiştir. Yurt dışında yerleşik kişilerin 1986 yılında kurulan İMKB' de alım satım yapmalarına ve satış bedellerini transfer etmelerine izin verilmiştir.

TABLO 48: 1980-90 DÖNEMİNDE TEMEL MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN PERFORMANSI

	Satın alma gücüne paritesine göre GSMH	Yıl sonu itibariyle sanayi üretim endeksi (1997=100)	İhracatın ithalatı karşılama oranı	TÜFE bazında enflasyon oranı	Para Arzı		TCMB Reeskont Faiz Oranı	Mevduat Faiz Oranları
					M2	M2Y		
1980	2.299	32,5	36,8	101.40	882	882	33,00	26,00
1981	2.582	37,3	52,6	33.90	1.637	1.637	35,00	31,50
1982	2.768	42,3	65,0	28.30	2.554	2.554	50,00	31,50
1983	2.935	45,1	62,0	30.80	3.288	3.288	45,00	48,50
1984	3.179	50,7	66,3	47.30	5.179	5.179	45,00	52,00
1985	3.354	54,5	70,2	44.90	8.145	9.328	55,00	52,00
1986	3.598	59,6	67,1	35.20	12.173	14.609	48,00	48,00
1987	3.971	68,4	72,0	59.70	17.648	23.004	58,00	45,00
1988	4.119	62,9	81,0	75.80	27.194	36.707	83,90	54,00
1989	4.217	67,9	73,6	69.60	47.139	61.274	58,80	54,00
1990	4.699	74,1	58,1	60.40	71.570	93.363	59,40	50,75

Kaynak: Müslümov, Alövsat, Hasanov, Mübariz, Özyıldırım, Cenktan, **Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye' de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri**, Tügiad, Bilimsel Eser Yarışması, 2003, s.109.

Uygulanan serbest faiz politikasının amacı, iç talebi kısarak ihracata kaynak yaratmaktır. Kur ayarlamalarının amacı ise nispi fiyat değişiklikleri yaratarak ihracatın miktarının ve karlılık oranının artırılmasıdır. Bu dönemdeki ödemeler dengesi rakamlarında iyileşmenin olduğu dikkat çekmektedir. 1980 kararlarından sonra uygulamaya konması öngörülen esnek kur rejimi döneminde ortalama büyüme oranının düştüğü, (sırasıyla %5,1'den %3,8'e ve %8,6'dan %5,3'e) ve ortalama enflasyon oranının yükseldiği (%12,3'ten %59,8'e) görülmektedir. Nominal döviz kuru normalin üzerinde yükselmiş, Türk Lira' sı reel olarak değer kaybetmiş ve sürünen çapa rejiminin uygulandığı 1981-1988 döneminde, ortalama büyüme oranı

%5,2'ye çıkmış, enflasyon oranı ise 70-80 döneminin de üstünde gerçekleşmiştir⁴⁶. 1981 yılında cari işlemler açığı dış ticaret açığının %15 oranında küçülmesiyle bir önceki yıla göre %36,4 oranında azalmıştır⁴⁷. Döviz kurunun açık olarak belirlendiği 1989-2001 döneminde enflasyon oranı %28,1 oranında yükselirken, ortalama büyüme oranı %2,3 oranında düşmüştür. Büyüme oranının düşme sebepleri arasında Rusya ve Asya krizleri, 1999 depremleri ve 2000 ile 2001 yıllarında görülen krizler etkili olmuştur.

1990 yılında MB ilk kez parasal programı açıklayarak başarıyla uygulamaya koymuştur⁴⁸. 1990'lı yıllarda reel ücretlerde meydana gelen dalgalanma da önemli konulardan biridir. Kriz öncesinde çok yükselen reel ücretler 1994 krizinde düşmüş, daha sonra ise 1990-1994 arasında gördüğü seviyelere bir daha ulaşamamıştır. 1990-1993 döneminde hızlı büyümenin olduğu ancak 1994 yılında ekonomide resesyona girildiği gözlenmektedir. Artan dış ticaret açıkları ve kamu borç stoku sürdürülemez büyümenin sonunu getirmiş, sıcak paranın yurtdışına kaçıışı ile 1994 yılı içerisinde ekonomi krize girmiştir. 1994 yılında ekonomi %5,5 küçülmüş, enflasyon %106'ya fırlamıştır⁴⁹. 1994 yılındaki büyük durgunluk ve kriz fazla uzun sürmeden atlatılmıştır. Fakat, kriz sonrası dönemde de sıcak paraya dayalı büyüme programına devam edilmiştir. 1994-99 döneminde Türkiye, 1994 öncesi döneme benzer ikinci sürdürülemez büyüme sürecine girmiştir. Bu dönemde de yüksek reel faiz ve güçlü TL politikaları izlenmiştir. Popülist kararlar nedeniyle oluşan yüksek bütçe açıkları, bu açıkları finanse etmek için kullanılan iç ve dış borçlar ile politik belirsizlikler faizlerin oldukça yüksek hadlerde seyretmesine neden olmuştur⁵⁰. 1998 yılının büyüme hızının yavaşlama sebepleri arasında %50 olarak belirlenen enflasyon hedefine ulaşmak için uygulanan para ve maliye politikaları, Rusya ve Asya krizleri nedeniyle sermaye çıkışının reel kesimi etkilemesi, GB' ne geçiş gerekçesiyle yapılan yatırımların oluşturduğu aşırı kapasitenin iç ve dış talebin daralması sonucunda ortaya çıkan finansman sorunudur⁵¹. 1998 yılında Rusya krizinin finansal piyasaları olumsuz etkilemiş, yabancı yatırımcıların piyasadan

⁴⁶ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, **a.g.e.**, s.131.

⁴⁷ Oksay, **a.g.e.**, s.129.

⁴⁸ Tuna, **a.g.e.**, s.100.

⁴⁹ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, **a.g.e.**, s.113.

⁵⁰ **A.y.**

⁵¹ Oksay, **a.g.e.**, s.153.

çekilmesi ile faiz oranları yükselmiş, hisse senetleri fiyatları düşmüş ve Türk Lirası aşırı değerlenmiştir. 1998 yılında başlayan yavaşlama 1999 yılında da devam etmiş ve bu yılda faiz oranının ve enflasyon rakamlarının yüksek olması, istikrarsız büyüme sorunları karşısında Türkiye, IMF' ye niyet mektubu göndermiş ve bu mektupta TL' nin değerinin döviz sepetine bağlı olarak önceden tespit edilmesi yer almıştır⁵² . Ayrıca 1999 depremleri ekonomik açıdan son derece önemli bir yer olan Marmara bölgesi' ni tahrip etmiştir. Depremin Türkiye ekonomisine zararı TÜSİAD (Türk Sanayi ve İşadamları Derneği) tarafından 10 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir.

Türkiye 1980 yılına kadar endüstriye ucuz kredi sağlayabilmek için “ucuz para politikası” uygulamıştır. Bu politika çerçevesinde banka mevduat faiz oranları, enflasyon oranının gerisinde kalmış ,1982 yılına kadar negatif değerler almıştır. 1 Temmuz 1980 tarihinden itibaren serbest bırakılan faiz oraları (ticari mevduat faizi hariç) bankaların centilmenlik anlaşması sonucu ancak %36' ya yükselebilmiş ve %94' ün üzerindeki enflasyona karşı yenilmiştir⁵³. IMF ile stand-by anlaşması ile alınan 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte getirilen liberal uygulamaların döviz kurlarına ilk yansıması şok bir devalüasyon yapılması şeklinde olmuştur. Gerçekleştirilen devalüasyonun yanı sıra, sabit kur sisteminden günlük olarak *ayarlanan esnek kur sistemine* geçişle gerçekçi kur politikası uygulanmaya çalışılmıştır⁵⁴. Döviz kurları 1981 Mayıs ayından itibaren Merkez Bankası'na günlük olarak açıklanmaya başlamıştır. 1984 yılında çıkarılan karar ile yurt içindeki yerleşik kişi ve kuruluşlara döviz pozisyonu tutma izni verilmiştir. Alınan bu kararlar 1985 yılının sonuna kadar döviz piyasasında olumlu gelişmeler görülmüştür. Yaşanan döviz bolluğu ile dış borçlar düzenli bir şekilde ödenmiş ve kamu sektörünün kamu kesimi açılarını iç borçlanma ile finanse etmesi TCMB kaynakları üzerindeki baskıyı azaltmıştır. TL' nin reel kaybı durdurulmuş ve ihracatın teşviki diğer araçlarla sürdürülmüştür⁵⁵. 1987 yılı itibariyle döviz ve ticaret sistemine getirilen liberalizasyon ile dövizdeki artışların para arzı kontrolünde önem kazanması üzerine döviz hesaplarına munzam karşılık uygulanmış, ancak 1987 yılı sonlarında

---

⁵² A.e., s.154.

⁵³ Keyder, a.g.e., s.236.

⁵⁴ Varol, a.g.e.

⁵⁵ Oksay, a.g.e., s.149.

negatif reel mevduat faizi karşısında TL' den kaçış dövize aşırı talep ile resmi ve karaborsa döviz fiyatları arasındaki fark açılmış, TL yabancı paralar karşısında büyük değer kaybetmiştir⁵⁶. 1988 yılında %81 e ulaşan enflasyon oranı, %57 lik bir yıl mevduat faiz oranı sonucu TL' den kaçış ve döviz mevduatına talebin artışı sonucu TL yabancı paralar karşısında büyük değer kaybetmiştir. Bunu önlemek amacıyla MB piyasaya 160 milyon tutarında Amerikan doları sürmüştür⁵⁷. 1988 yılında bankalar arası döviz ve efektif hareketlerini düzenlemek amacıyla döviz ve efektif piyasasının kurulmasıyla Türk Lira' sının yabancı paralara karşı değerinin piyasa ekonomisi kuralları dahilinde belirlenmiştir⁵⁸.

TABLO 49: DÖVİZ KURLARI (YIL SONU DEĞERİ)

Yıllar	TL/Dolar	Yıllar	TL/Dolar
1980	89,25	1990	2,927,13
1981	132,30	1991	5,074,83
1982	184,30	1992	8,55,85
1983	280,00	1993	14,458,03
1984	442,50	1994	38,418,00
1985	574,00	1995	59,501,00
1986	755,30	1996	107,505,00
1987	1,018,35	1997	205,110,00
1988	1,813,02	1998	313,707,00
1989	2,311,37	1999	540,098,00

Kaynak: Suna Oksay, **Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları, Türkiye (1993-2000)**, İstanbul, Beta yayınları, 2001, s.56.

1990 yılında döviz kuru rejimi daha da liberalleşmiştir. 1990' lı yıllarda ülkenin sermaye girişini özendirmek için kur baskı altına alınarak reel faizlerin yüksek tutulması sonucu Türk Lirası 1994 yılının Nisan ayına kadar 1990-1993 yılları arası dönemde uygulanan sıcak para politikası nedeniyle reel olarak değer kazanmıştır⁵⁹.1992 yılında bütçe açığının hedeflenenden fazla gerçekleşmesinden sonra MB, 1993 yılı için sıkı para politikasına devam ederek ani kur artışlarına

⁵⁶ Tuna ,a.g.e., s.98.

⁵⁷ Keyder, a.g.e., s.130.

⁵⁸ Öznacar,a.g.e., s.116.

⁵⁹ Dış Ticaret Müsteşarlığı,2002, s.121.

müdahale etmek suretiyle döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmayı giderme, döviz kurlarındaki artışın enflasyon oranı altında seyretmesine çalışmış ancak yıl sonunda TL, dolar karşısında %22 aşırı değerlenmiştir⁶⁰. 1995 yılında açıklanan Merkez Bankası Genelgesi ile banka ve kıymetli maden aracı kurumlarına döviz alım satım yetkisi verilmiş, 27 Kasım 1995 tarihinde, Merkez Bankası ilk kez vadeli döviz işlemlerine başlamıştır⁶¹. 1996 yılında Gümrük Birliği' nin de etkisiyle dış ticaret açığının büyümesi sonucu kurların dalgalı olmasıyla devalüasyon hızlanmış, 95 yılıyla karşılaştırıldığında TL %80,68 değer kaybetmiştir⁶². 1996 yılında politika aracı olarak döviz kuruna müdahaleler yerine net iç varlıkların büyüme oranı hedef alınmıştır⁶³. 1998 yılında Rusya krizinden dolayı ülkeden çıkan yabancı sermaye faiz oranlarını yükseltmiş, hisse senetleri fiyatlarının artmasıyla TL aşırı değerlenmiştir. Bu dönemde MB; sıkı bir sterilizasyon politikası izlemiş, döviz kuru politikasını % 50 enflasyon hedefine göre piyasada alım satımlarla müdahaleler şeklinde belirlemeye başlamıştır⁶⁴.

3.1.2.1.1. 1980-1999 DÖNEMİNDE UYGULANAN ESNEK KUR REJİMİNİN DIŞ TİCARETE ETKİLERİ

1980' de dışa dönük liberal politikaların benimsenmesiyle, ihracatın teşvik edilmesi, ithalatın ise serbestleştirilmesi öngörülmüştür. İhracatın teşvik edilmesi için düşük faizle kredi sağlanması, ihracatçıların kazandıkları döviz kullanma yetkisinin genişletilmesi gibi hükümler getirilmiş, ancak uygulamada karşılaşılan sorunlar ve kötüye kullanma nedeniyle 1988 yılında vergi iadeleri kaldırılmıştır⁶⁵. İthalatta ise 1958 yılından itibaren uygulanan ithalat kotaları 1984 yılında kaldırılmıştır. 1990 yılından itibaren ise ithalat teminatı uygulamasına son verilmiştir.

---

⁶⁰ Tuna, **a.g.e.**, s.101.

⁶¹ Oksay, **a.e.**

⁶² **A.e.**, s:31.

⁶³ Tuna, **a.g.e.**, s.103.

⁶⁴ **A.e.**, s.106.

⁶⁵ Serin N., **a.g.e.**, s.6.

TABLO 50: 1980-1999 DÖNEMİNDE TÜRKİYE' NİN DIŞ TİCARETİ
(milyon \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge
1980	2,910	7,909	-4,999
1981	4,703	8,933	-4,230
1982	5,746	9,235	-3,489
1983	5,728	9,235	-3,507
1984	7,134	10,757	-3,623
1985	7,958	11,343	-3,385
1986	7,457	11,105	-3,648
1987	10,190	14,158	-3,968
1988	11,662	14,335	-2,673
1989	11,625	15,792	-4,167
1990	12,959	22,302	-9,343
1991	13,594	21,047	-7,453
1992	14,715	22,871	-8,156
1993	15,345	29,428	-14,083
1994	18,106	23,270	-5,164
1995	21,637	35,709	-14,072
1996	23,224	43,627	-20,402
1997	26,261	48,559	-22,298
1998	26,974	45,921	-18,947
1999	26,588	40,691	-14,103

Kaynak: Ramazan Önacar, "Türkiye' de Uygulanan Dalgalı Döviz Kuru Sistemi ve Ekonomiye Etkileri", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), s.134,135.

Tabloya bakıldığında Türkiye' de ithalatın dış ticaret hacmi içindeki payının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Aslında bu durum Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için normal bir durumdur, çünkü sanayileşme çabası içinde bulunan ülkeler kalkınmaları için gerekli olan yatırım ile bazı ham ve yarı işlenmiş ürünlere ihtiyaç duymaktadır⁶⁶. 1980 sonrasında ithalatta görülen artışa karşılık ihracattaki hızlı gelişme sonucu toplam dış ticaret hacmi içinde ithalatın payında azalma görülmeye başlanmıştır. 1977 yılında ithalatın dış ticarete oranı %76,78 iken 1985' te

⁶⁶ Erdoğan, a.g.e., s:159.

%58,76 olmuştur⁶⁷. İhracattaki hızlı gelişme tablodan izlendiğinde, ihracatın 1980 yılında 2,910 milyon dolarken 1990 yılında 12,959 milyon dolara çıktığı görülmektedir. Bu, yılda %17,5 lik bir artışa tekabül etmektedir. Cumhuriyet tarihinde başka hiçbir on yıllık dönemde bu kadar hızlı ihracat artışı kaydedilmemiştir⁶⁸. Bunun en önemli sebepleri, daha önceki politikalar sonucu kullanılmayan kapasitelerin kullanılması, stok ürünlerin ihracata yönelmesi, yeni bir anlayış olarak ihracatın özendirilmesi ve değişik politikalarla teşvik edilmesidir⁶⁹. 1980-1985 yılları arasında ihracatta %185 oranında, ithalatta ise %43 oranında artış kaydedilmiştir. Dış ticaret hacmi ise %80 oranında artmıştır. 1985-1990 yılları arasında da ihracat %58, ithalat %97 oranında artarak dış ticaret hacmi %80 oranında artmıştır. Bununla birlikte 1983, 1986 ve 1989 yıllarına düşüşler yaşanmıştır. İthalatta da diğer gelişmekte olan ülkelerdeki gibi sürekli artma eğilimi olmuş, 1984 yılından itibaren dünya petrol fiyatlarındaki düşüşle hammadde ithalat giderlerimizin 1986' da 1985' e göre %14,8 oranında artmasıyla 1986 yılı ithalatımız azalmıştır⁷⁰. 1990-1993 yılları arası uygulanan sıcak para politikası ile TL' nin aşırı değerlenmesi ihracat artış hızını yavaşlatmış, ithalat artış hızını artırmıştır. (İhracat %20 oranında artarken ithalat %32 oranında artmıştır.) 1990 lı yılların başında OECD ve Avrupa ülkelerindeki ekonomik daralma bir yandan ülkemizin ihracatını olumsuz yönde etkilerken, diğer yandan ithalatımızın ucuzlamasına imkan vermiştir. 1991 yılında ise Körfez Savaşı' nın çıkmasıyla herhangi bir parasal program uygulamaya konamamış enflasyon oranında ve döviz kurlarında hızlı artışlar görülmüş, ihracatımız olumsuz yönde etkilenmiştir. 1996 yılında Gümrük Birliği' ne girilmesiyle Avrupa Birliği ülkeleriyle yapılan sanayi malları ticaretinde korumalar kaldırılması ve diğer ülkelerle olan ticarete Avrupa Birliği' nin Ortak Gümrük Tarifesinin uygulanmaya başlamasıyla dış ticaret dengesi bozulmuş, ihracat %7,34 oranında artarken ithalat %22,7 oranında artmıştır⁷¹. Daha sonra yeni bir istikrar paketinin uygulamaya konmasıyla devalüasyon yapılmış ve TL' nin değeri düşmüştür. 1994-1995 yılları arasında ihracat bu sebeple %49 oranında, ithalat ise %97 oranında artmıştır. 1998

---

⁶⁷ A.e.

⁶⁸ A.y.

⁶⁹ Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye Dış Ticaret Stratejisi, 2002, s.121.

⁷⁰ Erdoğan, a.g.e., s.158.

⁷¹ Oksay, a.g.e., s.131.

yılında ihracatın artması devam etmiştir. 1999 yılında enflasyonla mücadele için Merkez Bankası' nca uygulamaya konan "Para Programı" ile kurlar bir çapa olarak kullanılmaya başlanmış, ancak bu durum TL' nin yeniden aşırı değerlenmesine yol açmış ve ihracat artış hızı azalmıştır.

3.1.2.1.2. 1980-1999 DÖNEMİNDE UYGULANAN ESNEK KUR REJİMİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

TABLO 51: TEKSTİL VE KONFEKSİYON İHRACATI
(1000 \$, * milyon TL)

Yıllar	Tekstil			Konfeksiyon		
	İhracat	İthalat	Fark	İhracat	İthalat	Fark
1980	602,321	197,366	494,955	81,815	10	81,805
1984*	1,587,140	90,984	1,496,156	903,654	4,034	899,620
1985	1,228,221	287,839	940,382	744,849	1,4678,260	743,382
1986*	1,507,163	216,447	1,290,716	1,643,102	3,052	1,640,050
1987*	1,403,811	411,297	1,403,103	2,431,774	7,716	2,424,058
1988*	1,748,523	216,328	1,532,195	3,007,696	8,540	2,999,156
1989*	1,642,746	380,502	1,262,244	3,658,033	8,032	3,650,001
1990	1,424,249	1,049,012	375,237	2,898,349	17,984	2,880,365
1991*	1,389,900	723,400	999,666	4,062,800	53,800	4,009,000
1992*	1,357,500	848,200	509,300	4,616,300	66,000	4,550,300
1993*	1,471,100	870,400	600,700	5,256,900	69,200	5,187,700
1994*	2,489,240	457,452	2,031,788	6,292,989	9,010	6,283,979
1995	2,130,665	2,621,797	-491,132	6,188,502	59,279	6,129,223
1996	2,352,153	2,812,672	-460,519	6,344,252	169,958	6,174,634
1997	2,730,714	3,380,520	-649,806	7,089,043	230,597	6,858,446
1998	2,811,763	3,305,229	-493,466	7,644,051	230,892	7,413,159
1999	2,733,641	5,573,359	160,282	7,145,053	199,635	6,945,418

Kaynak: Aras, a.g.e.,s:62, *Yaşar Ertuğ, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü**, İtkib Yayınları, Yayın no:0041,t.y., s:66.

İlk başlarda büyük bir pamuk üreticisi olmanın verdiği üstünlükle pamuk hammaddeli tekstil ürünleri ihracatı yapan Türkiye, zamanla sanayileşme sonunda pamuklu konfeksiyon ürünleri ihracatında öne çıkmıştır. 24 Ocak kararlarının ardından ihracatın ve ithalatın tamamen serbestleştirilmesi ile dış ticaretin itici gücü olan tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatı da patlama göstermiştir. Tabloda da görüldüğü üzere 1980-1985 yıllarını kapsayan dönemde sektörün ihracatı %103 oranında artmıştır. Genel olarak 1980 sonrası tekstil ve konfeksiyon ihracatının önemli derecede artış gösterdiği kesin bir sonuçtur. Tekstil sektörünün kendi başına bir sektör olarak 1984-1992 yılları arasında %14,5 luk bir daralma ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun en önemli nedenleri arasında işgücü ve diğer maliyetler nedeniyle sektörün rekabet gücünün azalması, bu dönemde yaşanan enflasyon sorunu nedeniyle döviz kurları ile oynanması sonucu Türk Lira' sının değer kazanması ile ihracatı n olumsuz etkilenmesi ve Avrupa Birliği' nin Türkiye çıkışlı tekstil ve konfeksiyon ürünlerine uyguladığı sınırlamaların kapsamını genişletmesidir⁷². Tekstil sektörünün zorluklar yaşadığı bu dönemde konfeksiyon ihracatı tam anlamıyla atağa geçmiş, 1984 yılından 1989 yılına kadar geçen sürede üç buçuk kat büyümüştür. Ancak döviz kuru dalgalanması ve Avrupa' daki ekonomik durgunluk nedeniyle 1990 yılında bu büyüme durmuştur. Ancak 1991 yılında tekrar % 16 oranında artarak 1992 yılında da bu büyümeyi devam ettirmiştir.

Tekstil ve konfeksiyon sektörünün toplam ihracat içindeki payı 1973 yılında %35,1988 yılında %33, 1989 yılında %38' dir. Bu rakamlara bakarak tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatının gelişmediğini söylemek yanlış olur. Çünkü, bu dönem içinde Türk ihracat gelirleri 200 milyon dolardan 10 milyar dolara yükselmiştir⁷³. 1990 yılından itibaren konfeksiyon sektörü ihracatı, tekstil sektörü ihracatını geçmiş ve Türkiye dünyada en önemli pazarlardan biri haline gelmiştir.

1993-1994 yıllarına gelindiğinde ekonominin kriz dönemine girmesiyle bağlantılı olarak hem tekstil hem de konfeksiyon sektörlerinin ihracat hızı büyük olmamıştır.

---

⁷² Ertuğ, a.g.e., s:166-167.

⁷³ A.e.,s:74.

3.1.2.2. 2000 Yılı (Sürünen Çapa Rejimi)

2000 yılı için 1999 Aralık ayında Türkiye, 2001 yılına kadar IMF tarafından desteklenen kur çapasına dayalı bir program uygulamaya başlamıştır. Programın başında 2000 yılı boyunca 1 Dolar ve 0.77 Euro' dan oluşan sepetin günlük değeri duyurulmuştur. Bu çapa ile TL kur sepetine karşı 2000 yılı boyunca önceden belirlenmiş rakamlarla %20 oranında devalüe edilecektir⁷⁴. Program çerçevesinde 2002 sonuna kadar enflasyonun %7'ye düşürülmesi, reel faizlerin sürdürülebilir seviyelere çekilmesi ve bu hedeflerle beraber 2000-2002 arasında ortalama %5'den fazla büyüyen bir ekonomi hedeflenmiştir⁷⁵. Buna göre enflasyonun düşmesi için kur çapası uygulanacak, sıkı maliye politikasıyla tüketim kısıllanacak, özelleştirmeler artacaktır. İstikrar Programı ile iç talebin canlanması, bankacılık sektörünün zayıf olması, kontrol dışında gelişen Euro' nun ABD \$'ına karşı değer kaybetmesi ,TL' nin Euro' ya karşı daha da fazla değer kazanmasına neden olmuş, bu durum AB ülkelerine yönelik ihracatı olumsuz etkilemiş ve bu ülkelerden yapılan ithalatı ise büyük ölçüde artırmıştır. 2000 yılında ithalatın büyük ölçüde artmasında uluslararası piyasalarda başta ham petrol olmak üzere enerji fiyatlarındaki yüksek artışlar ve iç talepteki hızlı canlanma da etkili olmuştur. Dış ticaret dengesinin bozulması bankacılık sektörünün kırılgan yapısı ve likidite sorunuyla bir araya gelince Kasım 2000 krizi ortaya çıkarak piyasaları altüst etmiştir. Artan talep piyasa tarafından karşılanamayınca gerek faiz oranları gerekse döviz kurları artış seyrine girmiştir. Uygulanan politikaların gecikmeli ve tereddütlü olması krizi derinleştirmiş,SSK, Bankacılık kanunlarının değiştirilmesi gibi yenilikleri öngören bir istikrar programı yürürlüğe konarak kriz önlenmeye çalışılmıştır

---

⁷⁴ Müslümov, Hasanov, Özyıldırım, a.g.e., s.117

⁷⁵ A.e.

TABLO 52: 2000 YILI EKONOMİK GÖSTERGELER

GSMH	194,9
Kişi Başına GSMH	2,965
Büyüme Oranı	6,3
TÜFE	53,93
TEFE	52,29
İşsizlik Oranı (%)	6,6
Faiz Oranı(DİBS)	38
Yıllık Ortalama Döviz Kuru \$	626,397.67
İhracat	27,774
İthalat	54,502
Denge	-26,728
Tekstil İhracatı	2,818,768
Konfeksiyon İhracatı	7,194,609

Kaynak: Temel Ekonomik Göstergeler, (Çevrimiçi) www.die.gov.tr., www.devplan.org/ecosos.html, 10.06/2006.

1999-2000 döneminde ihracat % 4,5 oranında artarken, ithalat %34 oranında artmıştır. Bu dönemde uygulanan sürünen çapa kur rejimi altında tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatı 1995 yılından bu yola kadar gerçekleşen ihracat rakamlarından önemli derecede farklılıklar göstermemiştir. Ancak çapa serbest bırakıldığında bu rakamlar çok daha yüksek seviyelere çıkmıştır.

3.1.2.3. 2001 Yılı ve Sonrası

(Esnek Kur Rejimi)

Kasım krizinin etkilerinin geçmeye başladığı, ancak dengelerin çok hassas olduğu dönemde, 19 Şubat' ta yeni bir ekonomik kriz meydana gelmiş ve toplumun genelini etkisi altına almıştır. Faizlerin artmasıyla yatırımların yapılmaması, politik belirsizlik, Asya ve Rusya krizlerinin etkisi gibi nedenler krizin çıkmasında önemli faktörlerdir. 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinde dövize olan aşırı talep ve sermaye çıkışlarının hızlanması sonucunda ekonomi otoriteleri uygulanmakta olan Para Programı nı bırakarak dalgalı kur uygulamasına geçilmiştir. TL devalüe edilerek 1\$=670 bin den 1,400 bin TL' ye yükseltilmiştir.

TABLO 53: 2001 YILI VE SONRASINDA EKONOMİK GÖSTERGELER

	2001	2002	2003	2004
GSMH	144	181,8	238,7	293,2
Kişi Başına GSMH	2,123	2,619	3,390	4,112
Büyüme Oranı	-9,5	7,8	5,9	10
TÜFE	68,5	29,7	18,4	9,3
TEFE	88,6	30,8	13,9	13,8
İşsizlik Oranı (%)	8,5	10,3	10,5	9,5
Yıllık Ortalama Döviz Kuru \$	1,177,869,59	1,507,051,97	4,485,591,86	1,428,057,85
Faiz Oranı(DİBS)	83	51	28	23

Kaynak: "İstatistiki Veriler", Devlet İstatistik Enstitüsü, (Çevrimiçi), <http://www.die.gov.tr>, 12 Haziran 2006.

Tablodan da görüldüğü gibi 2000 yılının sonunda ve 2001 yılının başında gerçekleşen krizler 2001 yılı makro ekonomik performansını olumsuz yönde etkilemiştir. Ekonomi %9,5 oranında küçülmüş, kriz sonrası dönemde işsizlik önemli ölçüde artmıştır. Kasım 2000 krizine kadar olan dönemde portföy yatırımları toplam sermaye girişlerinin en büyük kısmını oluşturmaktaydı. Ancak yaşanan kriz sırasında yabancı yatırımcılar portföylerini önemli miktarda azaltmış ve dolayısıyla sermaye çıkışına neden olmuştur. 2001 yılındaki daralmanın da etkisiyle dış ticaret açığı 10,1 milyar \$ a inmiştir⁷⁶. 2001 yılı Şubat ayında bu program terk edilerek tamamen serbest bir kur rejimine geçilmiştir⁷⁷. 2001 krizi atlatıldıktan sonra Türkiye ekonomisi büyüme sürecine girmiş ve 2004 yılında % 10 büyümüştür. Enflasyon oranları da 1989-2001 dönemindeki %70 li seviyelerinden 2002 yılından sonra % 13 ler düzeyine düşmüştür.

Krizlerden sonra döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasından sonra kur ve faiz oranlarında meydana gelen yüksek oranlı artışların etkisi ile tüketim harcamaları, yatırım hacmi ve üretim düşmüştür⁷⁸. Bu döneme ait farklı bir uygulama da MB' nin döviz girişlerinde artış olduğu dönemlerde Türk Lirası likiditeyi sterilize etme politikasından vazgeçmiş olmasıdır⁷⁹. 2002 yılında sabit, artış hızı sabit ya da sık sık müdahale edilen ve döviz kurunun iktisadi temellerle uyuşmadığı bir düzeyde

⁷⁶ Aytaç, a.g.e., s.97.

⁷⁷ Öznacar, a.g.e., s.145.

⁷⁸ A.e., s.131.

⁷⁹ Tuna, a.g.e., s.110.

tutulmaya çalışıldığı bir kur rejimi uygulanmamıştır. Kalıcı döviz arz fazlasının olması durumunda döviz rezervlerini arttırıcı yöntemler uygulanabilmiş, TCMB' nin aracılık rolünün kademeli olarak sona ermesi planlanmıştır⁸⁰.

2.1.2.3.1. 2001 YILI VE SONRASINDA DÖNEMİNDE UYGULANAN ESNEK KUR REJİMİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

TABLO 54: ESNEK KUR REJİMİNİN UYGULANDIĞI 2001 YILI VE SONRASINDA TÜRKİYE' NİN DIŞ TİCARETİ

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge
2001	31,186	40,506	-9,320
2002	36,100	51,600	-15,500
2003	47,300	69,300	-22,000
2004	62,800	97,200	-34,400

Kaynak: Öznacar, Ramazan "Türkiye' de Uygulanan Dalgalı Döviz Kuru Sistemi ve Ekonomiye Etkileri", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s.135, "İstatistiki Veriler", (Çevrimiçi), <http://www.die.gov.tr/istatistikiveriler>, 12 Nisan 2006.

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinden sonra esnek kur rejimine geçilmesiyle devalüe edilen TL' nin değeri düşmüş ve ihracat %13 oranında artmıştır. Kriz sonrasında TL' nin reel olarak değer kaybetmesi, ithal girdi maliyetlerini artırmakla beraber dış pazarda ihracatçılara görece bir kur avantajı sağlamış, iç pazardaki talep daralması üretimin dış pazarlara yönelmesinde etkili olmuş, ihracat bir önceki yıla göre %12,3 lük artış göstermiştir⁸¹.

⁸⁰ Halil Söyler, Döviz Kurları Üzerine İşlemler, 05.01.2004, (çevrimiçi) http://www.alomaliye.com/halil_soyler_doviz_kur_islemler.htm, 16.03.2006.

⁸¹ A.e.

2.1.2.3.2. 2001 YILI VE SONRASINDA UYGULANAN ESNEK KUR REJİMİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

TABLO 55: TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜ İHRACATI

Yıllar	Tekstil			Konfeksiyon		
	İhracat	İthalat	Fark	İhracat	İthalat	Fark
2001	3,060,947	2,745,768	315,179	7,335,856	222,996	7,112,860
2002	3,204,383	3,830,920	626,537	8,951,802	263,340	8,688,462
2003	3,926,468	4,638,333	711,865	11,150,155	405,218	10,744,937
2004	4,950,081	5,657,467	707,386	12,649,981	622,562	12,027,419

Kaynak: Güler Aras, **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği**, İstanbul, İtkib Yayınları, Ocak 2006 , s.62.

Krizlerden sonra çapanın serbest bırakılarak kurun dalgalandırılması sebebiyle önemli derecede artmıştır. Krizin etkilerinin geçtiği, politik istikrarın olduğu 2002 yılından sonra ve tekstil ve konfeksiyon sektörünün toplam ihracatının, genel ihracat içindeki payı artmış, 2004 yılında bu oran %30 lara yakın bir seviyede gerçekleşmiştir.

3.2. DÖVİZ KURU RİSKİNİN TEKSTİL VE KONFEKSİYON SEKTÖRÜNE ETKİSİ

3.2.1. REEL DÖVİZ KURU- REEL TEKSTİL VE KONFEKSİYON ÜRETİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK OLARAK İNCELENMESİ

İhracat ve üretim arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Üretimin artması satışları ve dolayısıyla ihracatı artırır. Aynı şekilde ihracatın artması, sektörü büyüterek üretim artışını hızlandırır. Üretim ihracat arasındaki ilişkiden hareketle, bu aşamada döviz kurlarındaki değişikliğin üretim üzerindeki etkisi test edilecektir. Aşağıda, döviz kurları, konfeksiyon ve tekstil üretiminin mevsimselliklerden arındırılmış değerleri tablo analizi ile incelenerek döviz kuru- tekstil ve konfeksiyon sektörü üretimi arasındaki ilişki istatistiksel olarak ele alınmıştır.

VERİLER

Merkez Bankası verilerinden reel döviz kurları, reel tekstil ve konfeksiyon üretimi endeks olarak kullanılmıştır.

YÖNTEM

Öncelikle veriler mevsimsellikten arındırılmıştır. Bunun için iktisat literatüründe en geçerli olan Amerikan Milli İktisadi Araştırma Merkezi' nin (U.S. Bureau of Census) X Census II programı kullanılmıştır. Dinamik iktisat modellerinde kullanılmakta olan bu program, mevsimsellik etkileri zaman içerisinde değişim gösteren verilerde daha net sonuçların alınmasına yardımcı olmaktadır.

İkinci aşamada mevsimsellikten arındırılmış veri, trendden arındırılmıştır. Bunun için literatürde en yaygın olan kullanıma sahip olan Hodrick Prescott

Filtresinden yararlanılmıştır. Bu ele aldığımız y değişkeninin s trendi etrafında varyansını minimum hale getirecek trend değerlerini bulan iki taraflı lineer bir filtre görevini görmektedir. Bu süreç, aşağıdaki matematiksel ifadede gösterilmiştir.

$$s \sum_{t=1}^T (y_t - s_t) + \lambda \sum_{t=2}^{T-1} [(s_{t+1} - s_t) - (s_t - s_{t-1})]^2$$

Yukarıdaki denklemdeki λ katsayısı s trendindeki keskinlikleri giderici bir rol oynamaktadır. Buradan anlaşılacağı gibi λ değeri ne kadar büyükse keskinlikler o kadar az olacaktır⁸². Analiz yapılırken E-views 4.0. ekonometri programı kullanılmıştır.

Aşağıdaki tabloda Merkez Bankası verilerine göre oluşturulmuş reel döviz kuru endeksleri yer almaktadır. Döviz kuru endeksi olarak “Amerikan Doları” ele alınmıştır. Bunun sebebi Euro’ya 1999 yılından sonra geçilmesi ve Doların Türk Lirası’nın değerini ölçmekte temel belirleyici olmasıdır. 1994 yılı temel yıl esas alınarak oluşturulmuş endekse göre son veri olan 06/2005, en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Ancak söz konusu dönemler içerisinde 1994, 2001 krizleri, 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması gibi iktisadi olayların etkisiyle Türk Lirası’nın değerinde dalgalanmalar gözlenmektedir.

---

⁸² Hakan Ongan, “Türkiye’de Enflasyon ve Devalüasyon İlişkisi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, C:53, sayı: 2, İstanbul, 2003, s.87-101.

TABLO 56: DÖVİZ KURU ENDEKSLERİ 09/1994= 100

03/1980	141	12/1992	122
06/1980	148	03/1993	126
09/1980	148	06/1993	98
12/1980	143	09/1993	85
03/1981	131	12 /1993	85
06/1981	139	03/1994	96
09/1981	131	06/1994	94
12/1981	129	09/ 1994	100
03/1982	129	12 /1994	107
06/1982	132	03/ 1995	103
09/1982	127	06/ 1995	103
12/1982	125	09/1995	102
03/1983	127	12/1995	102
06/1983	114	03/ 1996	102
09/1983	121	06 /1996	107
12/1983	123	09/1996	106
03/1984	128	12 /1996	111
06/1984	134	03 /1997	116
09/1984	118	06/1997	116
12/1984	118	09/1997	116
03/1985	117	12/1997	121
06/1985	103	03/1998	121
09/1985	99	06/1998	122
12/1985	96	09/1998	122
03/1986	96	12/1998	124
06/1986	95	03/1999	127
09/1986	92	06/1999	132
12/1986	89	09/1999	132
03/1987	93	12/1999	139
06/1987	93	03/2000	148
09/1987	93	06/2000	114
12/1987	91	09/2000	112
03/1988	85	12/2000	99
06/1988	92	03/2001	116
09/1988	100	06/2001	138
12/1988	105	09/2001	119
03/1989	107	12/2001	115
06/1989	111	03/2002	125
09/1989	113	06/2002	124
12/1989	112	09/2002	141
03/1990	117	12/2002	152
06/1990	114	03/2003	141
09/1990	116	06/2003	154
12/ 1990	112	09/2003	138
03/1991	113	12/2003	138
06/1991	116	03/2004	143
09/1991	103	06/2004	155
12/ 1991	104	09/2004	160
03/1992	115	12/2004	162
06 /1992	123	03/2005	171
09/1992	122	06/2005	173

Kaynak: Reel Döviz Kurları, Merkez Bankası, (Çevrimiçi),
http://tcmb.gov.tr/veriler/istatistiki_veriler, 5 Temmuz 2006.

Tabloda 1980 yılından 2005 yılının ilk altı ayını kapsayan ve 1994 yılının üçüncü çeyreği 100 alınan endeks değerlerinde reel döviz kurlarının değerleri belirtilmektedir. Döviz kurlarının bu endeks çerçevesinde nasıl bir seyir izlediği aşağıdaki grafikte daha net bir biçimde görülmektedir. Grafiğin dikey ekseninde döviz kuru endeksleri, yatay ekseninde ise yıllar yer almaktadır. Grafikte kriz dönemlerinden sonra TL' nin aşırı değerlenme süreci net bir şekilde görülmektedir. Aşağıdaki tabloda döviz kurlarının yükseldiği dönemlerde reel döviz kurunun düşmesi, ya da döviz kurunun düştüğü dönemlerde reel döviz kurunun yükselme sebebi, Merkez Bankası'nın Satın Alma Gücü Paritesi'ndeki $R = (e \cdot P^*) / P$ formülünü $R = P / (e \cdot P^*)$ şeklinde kullanmasından kaynaklanmaktadır.

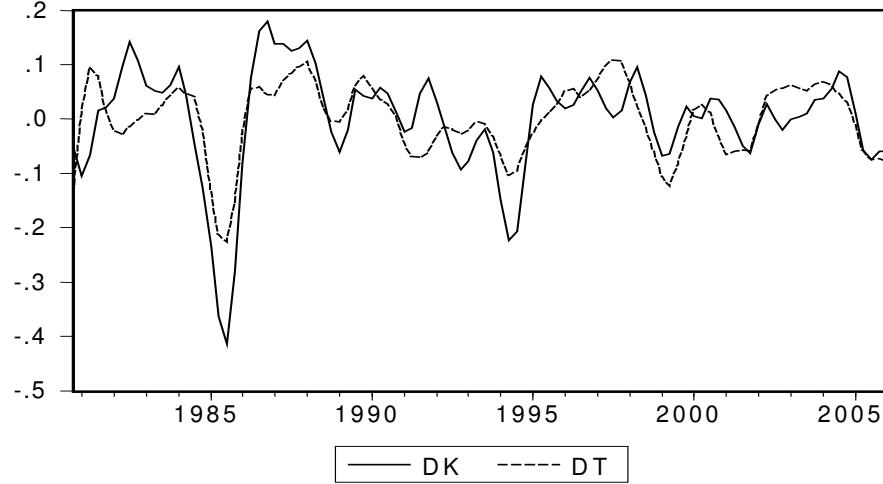
ŞEKİL 15: REEL DÖVİZ KURLARI

Kaynak: www.tcmb.gov.tr/veriler/istatistikiveriler/dovizkuru/, (Çevrimiçi) verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Aşağıdaki grafikte ise yöntemde belirtildiği gibi mevsimselliklerden arındırılmış, Hodrick Prescott Filtresinden geçmiş serilerin birbirleriyle ilişkisi Tekstil ve Konfeksiyonun trend ilişkileri gösterilmiştir.

ŞEKİL 16: TEKSTİL VE KONFEKSİYON ÜRETİMİ

Grafikte de görüldüğü gibi Tekstil ve Konfeksiyon üretimleri birlikte hareket etmektedir. Ancak Konfeksiyon üretimi hareketindeki konjonktürel hareketler tekstile göre çok daha sert gerçekleşmektedir. Bu da Konfeksiyon sektörünün tekstile göre piyasadaki dalgalanmalardan çok daha fazla etkilendiğinin bir göstergesidir.

Aşağıdaki tabloda Tekstil ve Konfeksiyon üretimleri arasındaki ilişkiyi istatistiki olarak görmemize yarayacak karşılıklı korelasyonu verilmiştir.

TABLO 57: TEKSTİL VE KONFEKSİYON ÜRETİMİ ARASINDAKİ KARŞILIKLI KORELASYON

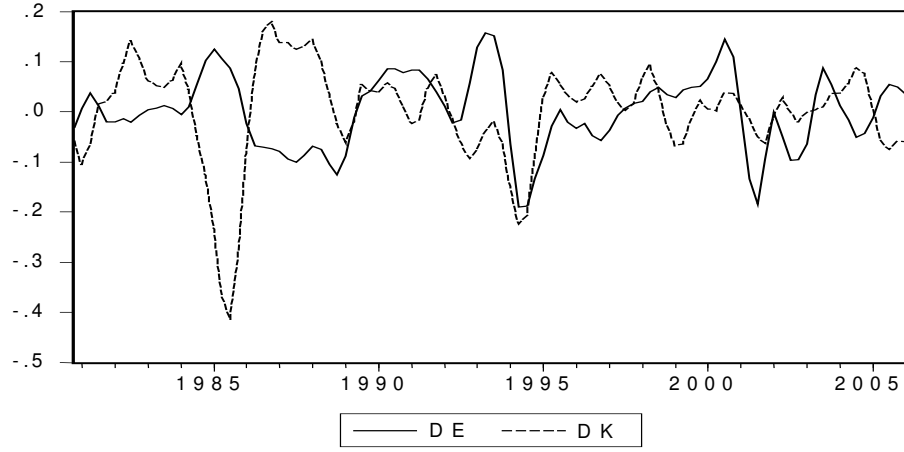
Tarih: 07/06/06
 Saat: 12:10
 Örnek: 1980:4 2006:1
 Dahili Gözlem: 102
 Asimetrik olarak tutarlı tahminlerin korelasyonları

DG,DT(-i)		DG,DT(+i)		i	lag	lead
.	*****	.	*****	0	0.7322	0.7322
.	*****	.	*****	1	0.6518	0.6244
.	****	.	****	2	0.4177	0.4153
.	*	.	**	3	0.1430	0.1939
.	.	.	.	4	-0.0650	0.0261
.	**	.	*	5	-0.1847	-0.0678
.	**	.	*	6	-0.2240	-0.1089
.	**	.	*	7	-0.1996	-0.1381
.	*	.	**	8	-0.1419	-0.1845
.	*	.	***	9	-0.0940	-0.2520
.	*	.	***	10	-0.0627	-0.3183
.	.	.	***	11	-0.0339	-0.3532
.	.	.	***	12	-0.0079	-0.3354

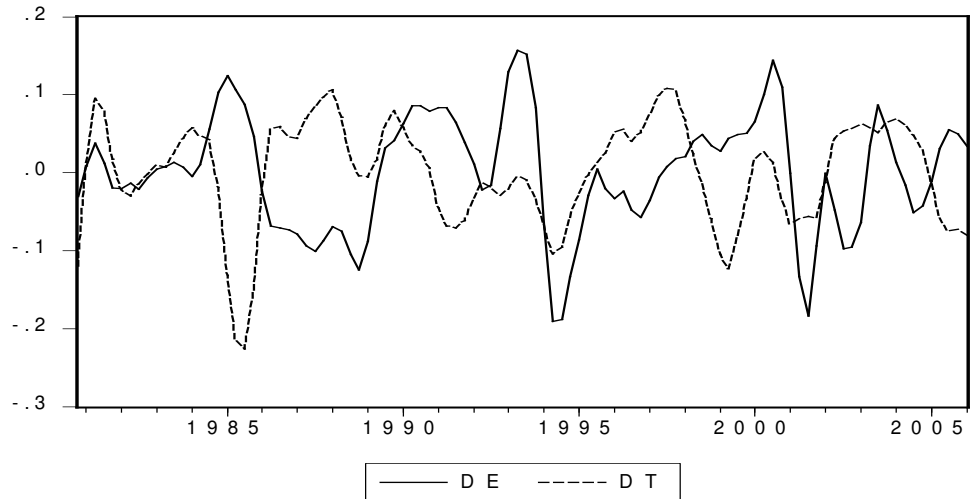
Tabloda da görüldüğü Tekstil ve Korelasyonun karşılıklı korelasyonu aynı yönde ve %70' in üzerinde gerçekleşmektedir.

Aşağıdaki grafikte reel döviz kuru ile reel konfeksiyon üretimi arasındaki ilişki gösterilmiştir. Grafiğe göre bu iki değişken arasında ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Yalnızca krizin olduğu 1994 ve 2001 yıllarında bu ilişki aynı yönde olmaktadır. Konfeksiyon üretiminin reel döviz kuru artınca azalması, ya da reel döviz kuru azalınca artması, üretimin ihracatçı yapısının olduğunu ve kur riskine ne kadar duyarlı olduğunun bir göstergesidir.

ŞEKİL 17: DÖVİZ KURU KONFEKSİYON ÜRETİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

ŞEKİL 18: DÖVİZ KURU TEKSTİL ÜRETİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Şekil 18’ de ise döviz kuru ile tekstil üretimindeki ilişki ayrı olarak incelenmektedir. Buna göre 1994-2001 krizleri dışında reel döviz kuru ve reel üretim arasında ters yönlü ilişki söz konusudur. (Country Cycle) . Hatta bu ilişki konfeksiyon üretimi ile döviz kuru arasındaki ters yönlü ilişkidir çok daha net olarak görülmektedir. Bunun nedeni konfeksiyon sektöründe işgücü maliyetleri dışındaki tüm maliyet kalemlerinin dövizle bağı olarak artmasının bir sonucu olarak bu sektörün devalüasyon ya da döviz kurundaki herhangi bir değişiklikten çok fazla etkilenmemesidir. Dolayısıyla döviz kurlarının asıl etkisi tekstil sektörü üzerinde olmaktadır. Döviz kuru yükseldiğinde tekstil üretiminin düşmesi sektörün ihracatçı yapısını ve kur riskine ne kadar duyarlı olduğunun bir göstergesidir.

Reel döviz kurunun kur riskine son derece duyarlı olan tekstil ve konfeksiyon üretimine etkisini ölçmek için bu etkiler tekstil ve konfeksiyon üretimi ayrı ayrı olmak üzere ekonometrik olarak aşağıdaki tablolar ışığında açıklanmıştır. Buna göre ilk olarak Şekil 18, reel döviz kurunun tekstil üretimine etkisi incelendiğinde En Küçük Kareler Yöntemi ile tekstil üretimi ve döviz kuru arasındaki ilişki damillerle birlikte regresyona tabi tutulmuştur. Her ne kadar döviz kuru tek başına tekstil ve konfeksiyon üretimini açıklamada yetersiz kalsa da ortaya çıkan diğer sonuçlar gerek işaretleri, gerekse anlamlılık düzeyleri yönünden beklenildiği gibidir. Döviz kuru gerek konfeksiyon gerekse tekstil üretimi üzerinde önemli ölçüde etkilidir. (Tekstilde %51, konfeksiyonda % 31 oranında). Tablolardan da görüldüğü gibi tekstil ve konfeksiyon üretimlerinin işaretleri beklenildiği gibi (-) işaretlidir.

**TABLO 58: REEL DÖVİZ KURLARI İLE TEKSTİL ÜRETİMİ
ARASINDAKİ KORELASYON İLİŞKİSİ**

Bağımlı Değişken: DK
Yöntem: En Küçük Kareler Yöntemi
Tarih: 07/06/06 Saat: 12:43
Örnek: 1980:4 2006:1
Dahili Gözlem: 102

Değişken	Katsayı	Standart Sapma	t- İstatistik	Olasılık
C	0.010852	0.008954	1.211975	0.2284
DE	-0.518798	0.129369	-4.010230	0.0001
DUM94	-0.254385	0.048637	-5.230245	0.0000
DUM01	-0.044659	0.063055	-0.708258	0.4805
R ²	0.244267	Anlamlı değişken var		-3.10E-13
Düzeltilmiş R ²	0.221132	S.D. bağımlı değişken var		0.098833
Regresyonun Standart Sapması	0.087224	Akaike bilgi kriteri		-2.002250
Toplam Kare	0.745586	Schwarz kriteri		-1.899309
Log Olasılık	106.1147	F-İstatistiği		10.55845
Durbin-Watson istatistiği	0.436557	Olasılık(F-İstatistiği)		0.000004

**TABLO 59 REEL DÖVİZ KURLARI İLE KONFEKSİYON ÜRETİMİ
ARASINDAKİ KORELASYON İLİŞKİSİ**

Bağımlı Değişken: DT
Yöntem: En Küçük Kareler Yöntemi
Tarih: 07/06/06 Saat: 12:43
Örnek: 1980:4 2006:1
Dahili Gözlem: 102

Değişken	Katsayı	Standart Sapma	t- İstatistik	Olasılık
C	0.007009	0.006347	1.104390	0.2721
DE	-0.317866	0.091699	-3.466392	0.0008
DUM94	-0.133362	0.034475	-3.868335	0.0002
DUM01	-0.090738	0.044695	-2.030147	0.0451
R ²	0.179136	Anlamlı değişken var		-3.23E-13
Düzeltilmiş R ²	0.154007	S.D. bağımlı değişken var		0.067219
Regresyonun Standart Sapması	0.061826	Akaike bilgi kriteri		-2.690551
Toplam Kare	0.374604	Schwarz kriteri		-2.587611
Log Olasılık	141.2181	F-İstatistiği		7.128783
Durbin-Watson istatistiği	0.458039	Olasılık(F-İstatistiği)		0.000222

Yukarıda tablolarda reel döviz kurunun etkisinin test edildiği tekstil ve konfeksiyon sektörü üretim endeksleri arasında ilişkinin kuvvetini gösteren R²'nin düşük değerde çıkmasının sebebi, döviz kuruyla üretim arasında dolaylı bir ilişkinin bulunmasıdır. Döviz kurlarındaki bir dalgalanma öncelikle ihracat rakamları üzerinde

etkisini göstermekte, buna göre üretim miktarı değişim göstermektedir. Üretimi etkileyen diğer faktörler dikkate alınmadığında (Ceteris Paribus), reel döviz kurlarının reel tekstil üretimini % 51, reel konfeksiyon üretimini ise %31 oranında negatif yönde etkilediği görülmektedir. Bu sonuçlar da döviz kurlarındaki değişkenliğin reel tekstil üretimi üzerindeki etkisinin reel konfeksiyon üretimi üzerinde yarattığı etkiye göre daha büyük olduğunu ifade etmektedir. Bir başka anlamda tekstil sektörü, konfeksiyon sektörüne oranla döviz kuru değişikliklerinden daha fazla etkilenmektedir.

3.2.2. DÖVİZ KURU RİSKİNİN TEKSTİL FİRMALARINA ETKİLERİNİN MALİ ANALİZ İLE YORUMU

Mali analiz, mali tablo kalemlerinin birbiriyle ilişkisinin incelenip yorumlanması işlemidir. Mali tabloların incelenmesinde özellikle tekstil firmalarının alınmasının sebebi, yukarıda yapılan ekonometrik analizde de ortaya konduğu gibi reel döviz kurlarının tekstil sektörüne etkisinin daha fazla olmasıdır. Bu sebeple aşağıda tekstil sektöründe önemli paya sahip, İMKB' ye kote olmuş ve 1994 yılından beri her yıl Türkiye' nin en büyük ilk 500 firması içinde yer alan ve alfabetik sıraya göre dizilmiş on firmanın, (AK-AL, AKIN, AKSU İPLİK, ALTINYILDIZ, ARSAN, BERDAN, BİRLİK, KARSU, MENSA, YÜNSA) mali tabloları incelenmiştir. . Bu mali tablolar İstanbul Sanayi Odası verilerine göre düzenlenmiş olup değişik döviz kuru rejimlerinin uygulandığı yıllarda mali tabloların nasıl bir seyir izlediğini ortaya koymaktadır.

Firmaların üretimden satışlarına bakılacak olursa, yıllar itibariyle sürekli artış kaydedilmiştir. 2000 yılında uygulanan çapalı kur rejimine kadar satışlardaki yıldan yıla artış ortalama olarak %100 lere yakinken 2000 yılından sonra ekonomik krizin de etkisiyle daha yavaş bir artış sürecine girmiştir. 2003 yılından sonra TL' nin değer kazanıp, döviz kurlarının düşmesiyle satışlardaki artış hızında önemli düşüşler kaydedilmiş, hatta bazı firmalarda azalışlar meydana gelmiştir.

Özsermayenin yüksek olması firma için her zaman olumlu bir durum olup, döviz kuru riskini azaltıcı bir faktördür. Çünkü özsermayenin yüksek olması firmanın

faaliyetlerini borçlar ile değil de kendi varlığı sayesinde sürdürdüğü bir göstergesidir. T.C. Merkez Bankası'nın sektör bilançoları analizine göre, bu sektörün toplam varlıklarının %80'i borçla finanse edilmektedir. Kısa süreli borçların toplam borçlara oranı %85'tir. Öz kaynak açısından bu kadar yetersiz bir sektör, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ile şiddetle sarsılmıştır. Sayısını tam olarak tespit etmek mümkün değildir ama çok sayıda firma krizle birlikte faaliyetine son vermek zorunda kalmıştır.

Net aktiflerin yüksek olması firmanın gücünü gösterir. Firmaların net aktifleri yıllar itibariyle karşılaştırıldığında sektördeki sözü edilen firmaların giderek güçlendiğini, ancak bu gücün artış oranının yıllara göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneğin 1997 yılında gerçekleşen Rusya krizi ile ihracatında Rusya'nın önemli pay aldığı tahmin edilen bazı firmaların net aktiflerinin düştüğü görülmektedir.

İhracata bakıldığında ise, dolar olarak verilen ihracat rakamlarının döviz kurlarının yükseldiği dönemlerde daha çok TL getirdiği bir gerçektir. 1994 sonrası iç talepte gözlenen daralma sonucunda etkilenen sektörde üretimde ihracatın ağırlığı fazladır. Sektör bu daralmayı ihracatla aşabilmiştir⁸³. Ayrıca örneğin AK-AL firmasının 2000 yılında yaklaşık 48,16 bin dolar olarak gerçekleştirdiği ihracat rakamının 2001 yılında 47,14 bin dolar seviyesine inme sebebi ülkedeki ekonomik krizdir ve bu kriz ortamında döviz kurlarının yükselmesiyle elde ettiği TL değeri daha yüksektir.

%100 özel sermayeli olan bu firmaların brüt katma değerleri, yani ekonomiye kazandırdıkları değerleri yıldan yıla artmaktadır. Ekonominin öncü sektörlerinde olan tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatta yıldan yıla daha da önemli bir hale gelmekte ve firmaların brüt katma değeri de artmaktadır.

İstihdam oranlarına bakıldığında ise tekstil firmalarında çalışan kişi sayısı ekonomik koşullara bağlı olarak değişmekte, kriz dönemlerinde oldukça önemli düşümlere maruz kalmaktadır. 2001 krizinden sonra firmalarda çalışan kişi sayısı düşmüş ve sonraki yıllar da bu düşüşler küçük artışlarla devam etmiştir.

---

⁸³ Aynur Gürkan, "1994 ve 2001 yılı Krizlerinin Tekstil ve Tekstil Ürünleri Sektörüne Etkilerinin Oran Analizi Yardımıyla İncelenmesi", (Uzmanlık Yeterlilik Tezi: T.C. Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005), s. 23.

TABLO 60: ÜRETİMDEN SATIŞLAR (1.000.000 TL)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
AK-AL	3,316,520	6,475,395	10,652,954	20,430,940	28,846,359	39,198,672	64,523,958	101,123,976	129,681,255	126,917,539	118,099,578
AKIN TEKSTİL	1.245.591.86	2.841.595.985	5.347.458.000	10.450.324.000	20.695.530	32.847.912	45.134.535	100.239.369	157,002,512	159,476,269	190,872,512
AKSU İPLİK DOKUMA	1,922,158	3,674,672	7,261,575	1,141,420	15,940,633	21,654,111	33,307,786	54,847,537	80,229,349	79,670,148	69,415,391
ALTINYILDIZ	1,638,994	4,171,726	8,084,803	5,912,154	27,831,072	42,708,246	62,655,498	99,398,285	144,906,728	168,808,498	190,182,192
ARSAN TEKSTİL	1,426,394	2,818,993	4,889,314	13,050,850	18,993,641	30,667,245	44,561,235	83,687,520	91,657,646	81,325,999	72,535,472
BERDAN TEKSTİL	993,296	2,609,179	4,736,155	9,840,297	18,042,611	24,999,905	37,065,594	67,996,498	84,348,070	90,500,135	97,292,880
BİRLİK MENSUCAT	1,810,122	2,246,960	4,953,992	8,901,946	14,027,924	21,684,835	35,014,493	61,299,953	83,011,554	100,287,451	126,072,502
KARSU TEKSTİL	1,118,883	2,007,616	3,355,361	6,526,205	11,796,224	19,917,421	25,892,832	52,708,379	71,663,076	88,228,149	87,295,084
MENSA MENSUCAT	2,326,415	3,721,545	6,590,402	10,778,006	21,878,544	32,132,200	53,337,475	86,992,925	113,444,182	108,074,210	104,055,651
YÜNSA	1,865,608	3,857,069	6,551,1432	2,075,577	16,319,320	26,666,813	34,135,530	67,729,612	84,176,595	79,988,530	103,410,138

TABLO 61: NET AKTİFLER (1.000.000 TL)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
AK-AL	2,728,542,756	4,377,796,826	9,466,265,000	6,556,755,000	23,138,595	38,102,604	53,160,352	90,134,212	127,855,554	127,345,128	153,157,057
AKIN TEKSTİL	970.264.857	2.257.901.883	5.284.485.000	10.469.048.000	19.184.069	29.517.016	37.007.853	71.690.562	108,912,504	112,997,754	161,346,711
AKSU İPLİK DOKUMA	1,743,115,657	3,078,307,880	5,585,025,000	8,590,054,000	15,527,532	21,744,228	30,253,152	46,805,592	64,944,913	65,880,645	104,886,166
ALTINYILDIZ	1,558,172,172	3,630,245,823	7,427,158,000	2,889,068,000	26,199,901	42,859,814	69,444,882	110,927,642	145,801,631	180,892,053	220,529,580
ARSAN TEKSTİL	1,505,539,486	2,198,187,939	6,207,466,000	12,448,276,000	24,129,920	33,709,679	49,315,711	70,506,444	90,137,894	103,191,014	125,034,409
BERDAN TEKSTİL	1,531,242,176	3,100,038,537	5,969,010,000	13,062,412,000	28,988,827	59,846,239	68,945,365	73,246,342	85,824,722	94,861,655	98,503,505
BİRLİK MENSUCAT	1,044,442,541	1,707,056,884	3,911,914,000	7,301,987,000	10,551,037	14,726,426	24,119,541	44,065,583	57,455,113	77,594,623	112,268,076
KARSU TEKSTİL	952,690,008	1,460,130,749	3,632,586,000	6,879,186,000	11,065,807	15,181,649	25,858,320	45,637,963	68,350,040	80,272,655	79,031,641
MENSA MENSUCAT	1,963,402,896	3,327,502,833	4,890,467,000	16,088,369,000	30,590,714	48,702,032	73,185,286	123,313,106	159,331,282	167,459,216	172,873,782
YÜNSA	1,670,033,342	3,687,622,967	7,689,650,000	3,820,063,000	24,542,961	38,565,156	50,485,896	6,546,066	80,313,487	91,879,190	114,612,689

TABLO 62: ÖZSERMAYE

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
AK-AL	833,194,424	2,314,407,142	4,662,905,000	7,611,076,000	12,220,308	17,149,299	24,009,361	45,485,825	64,765,719	71,361,249	94,976,457
AKIN TEKSTİL	481.916.455	1.259.471.862	3.126.195.000	4.822.872.000	8.849.364	12.591.437	15.562.583	27.862.727	40.090.681	57.774.854	83,103,143
AKSU İPLİK DOKUMA	942,260,293	2,142,113,565	3,755,269,000	5,454,873,000	10,379,963	12,729,062	16,608,797	23,918,731	29,957,199	32,341,487	61,804,778
ALTINYILDIZ	547,178,122	1,687,505,789	3,338,225,000	5,039,198,000	9,686,806	11,898,833	17,008,963	14,523,473	37,560,757	47,298,377	60,707,015
ARSAN TEKSTİL	649,402,396	1,508,225,473	2,520,732,000	7,598,557,000	16,617,973	21,589,302	28,387915	38,940,169	56,519,934	66,473,838	77,560,379
BERDAN TEKSTİL	500,340,469	1,419,362,575	2,837,539,000	7,162,762,000	13,037207	18,946,970	20,334,795	(-)19,025,674	(-)22,560535	(-)8,350,781	7,290,647
BİRLİK MENSUCAT	332,684,211	1,202,144,676	2,520,043,000	2,538,885,000	3,778,913	3,717,144	8,450,887	9,908,112	20,927,097	29,020,673	48,009,313
KARSU TEKSTİL	306,402,816	935,567,764	1,593,111,000	3,444,388,000	6,083,818	8,454,835	12,427,245	16,179,791	31,551,244	37,355,458	38,095,415
MENSA MENSUCAT	973,061,436	1,566,617,145	2,413,417,000	5,647,333,000	6,455,029	4,927,463	16,662,688	15,317,516	32,902,547	43,208,897	46,777,638
YÜNSA	731,752,751	2,142,113,565	3,099,849,000	5,244,444,000	7,939,312	11,079,897	16,624,421	23,059,880	41,328,749	42,373,670	63,504,864

TABLO 63: DÖNEM KARI

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
AK-AL	548,406,809	836,260,061	2,047,032,000	2,206,190,000	1,681,973	974,304	464,826	11,931,574	8,263,627	101,832	(-)3,237,225
AKIN TEKSTİL	55,936,801	580,384,627	1,229,463,000	1,162,872,000	1,178,948	591,826	(-)1,443,737	9,533,143	8,498,987	14,274,238	8,015,734
AKSU İPLİK DOKUMA	373,895,612	669,589,813	1,561,555,000	1,097,749,000	1,137,566	203,317	894,386	2,086,530	(-)565,634	(-)1,840,496	(-)8,130,647
ALTINYILDIZ	240,169,003	713,066,836	1,462,692,000	1,186,380,000	3,530,337	1,061,116	634,616	(-)22,206,003	702,137	2,020,299	(-)1,647,571
ARSAN TEKSTİL	345,703,436	302,725,544	177,997,000	1,836,789,000	1,002,973	155,944	445,643	2,810,693	4,704,342	(-)4,741,253	(-)8,566,627
BERDAN TEKSTİL	15,840,903	132,614,233	695,632,000	783,272,000	959,887	(-)217,432	(-)8,521,759	(-)52,681,268	(-)22,938,468	1,779,881	13,442,255
BİRLİK MENSUCAT	551,914,499	523,757,646	740,083,000	(-)853,400,000	(-)664,035	(-)1,880,810	330,833	(-)5,550,760	2,279,674	1,024,886	3,420,985
KARSU TEKSTİL	228,318,423	435,349,274	241,676,000	460,713,000	441,308	750,018	2,285,747	1,272,799	6,723,464	1,988,084	(-)3,862,506
MENSA MENSUCAT	137,995,614	138,948,811	62,768,000	1,613,583,000	207,049	(-)5,396,811	(-)477,895	(-)9,203,615	6,197,467	(-)1,343,583	(-)30,091,706
YÜNSA	(-)95,184,208	517,625,220	898,545,000	1,927,194,000	1,383,547	1,286,560	2,436,429	1,968,348	13,104,335	7,900,529	9,097,115

TABLO 64: İHRACAT (1.000 \$)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
AK-AL	42,329	53,011	49,487	46,241	38,02	39,889	47,14	48,6	38,866	34,106	36,34
AKIN TEKSTİL	16,471	25,774	29,54	40,236	59,313	59,644	51,384	54,207	66	77	110,05
AKSU İPLİK DOKUMA	18,728	22,714	22,85	17,753	15,772	17,768	19,907	20,126	21,506	21,665	16,454
ALTINYILDIZ	11,439	24,276	23,643	26,059	35,02	38,044	34,799	33,319	31,003	26,156	35,851
ARSAN TEKSTİL	7,25	8,972	11,65	29,729	19	30,937	21,14	23,45	13,386	15,06	13,118
BERDAN TEKSTİL	11,87	20,892	25,202	31,861	50,667	33,799	36,003	41,509	45,85	47,74	58,288
BİRLİK MENSUCAT	25,037	18,293	16,269	18,825	21,829	24,856	26,922	26,449	33,142	40,715	44,303
KARSU TEKSTİL	634	540	1,187	1,993	6,126	9,957	5,635	6,295	8,753	13,473	12,619
MENSA MENSUCAT	19,465	18,733	21,177	19,371	31,485	34,604	44,299	46,105	48,902	45,708	37,356
YÜNSA	20,031	31,586	38,789	40,067	36,217	40,847	38,542	40,994	42,278	40,994	53,127

TABLO 65: BRÜT KAMA DEĞER

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
AK-AL	960,126,424	1,276,107,320	3,717,850,000	6,318,950,000	11,329,928	7,884,599	13,200,932	109,396,129	21,218,662	18,463,839	23,260,032
AKIN TEKSTİL	414,545,860	1,354,017,308	2,474,332,000	5,252,400,000	9,606,143	13,452,212	14,537,577	40,226,199	44,961,042	36,248,193	52,238,126
AKSU İPLİK DOKUMA	824,464,553	1,695,584,094	3,811,328,000	5,018,978,000	6,478,126	8,707,582	13,465,596	22,625,641	30,518,685	28,459,735	22,677,795
ALTINYILDIZ	603,557,711	2,021,821,900	4,174,308,000	4,748,366,000	9,029,405	12,784,079	15,022,772	99,398,285	26,154,588	36,936,699	65,950,004
ARSAN TEKSTİL	647,834,339	1,173,558,271	2,105,518,000	4,090,959,000	5,207,555	10,901,856	9,194,294	26,327,215	23,424,542	19,971,814	17,795,524
BERDAN TEKSTİL	408,846,999	1,486,411,996	3,047,649,000	5,400,686,000	10,697,956	14,964,302	13,291,554	13,431,348	28,784,673	34,946,341	38,351,732
BİRLİK MENSUCAT	670,356,043	1,106,244,535	2,243,589,000	3,866,035,000	5,501,708	7,697,556	9,676,512	11,237,515	20,566,988	24,486,917	30,542,014
KARSU TEKSTİL	691,056,133	1,005,776,164	1,545,820,000	3,316,406,000	6,224,770	7,359,494	12,887,678	32,625,565	38,410,142	33,340,142	35,882,463
MENSA MENSUCAT	808,221,016	1,255,246,664	2,358,472,000	4,505,475,000	12,284,697	14,377,536	9,202,686	6,555,892	7,384,680	6,808,307	(-)11,217,631
YÜNSA	288,987,250	1,254,910,689	2,319,827,000	4,314,632,000	4,987,320	4,489,477	9,535,113	6,738,122	29,434,701	23,433,207	36,903,508

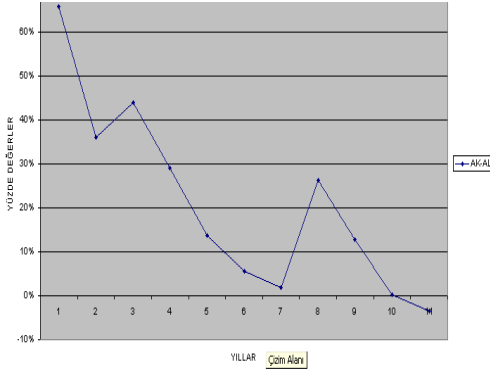
TABLO 66: ÜCRETLE ÇALIŞANLAR ORTALAMASI (ADET)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
AK-AL	2,391	2,52	2,52	2,731	2,439	2,271	1,977	1,643	1,615	1,363	1,22
AKIN TEKSTİL	1.200	1.248	1.463	1.610	1.655	1.724	1.671	1.610	1.688	1.688	1,696
AKSU İPLİK DOKUMA	1,81	1,907	1,93	1,936	1,62	1,609	1,48	1,37	1,271	1,045	1,046
ALTINYILDIZ	869	1,339	1,4	1,581	1,469	1,612	1,656	1,423	1,753	1,566	1,442
ARSAN TEKSTİL	750	950	1,6	1,453	1,382	1,089	1,017	1,442	1,341	1,117	840
BERDAN TEKSTİL	1,336	1,407	1,43	1,333	1,419	1,185	970	922	922	928	900
BİRLİK MENSUCAT	1,366	1,3	1,479	1,516	1,475	1,438	1,566	1,53	1,697	1,68	1,683
KARSU TEKSTİL	573	650	681	788	787	783	737	738	886	832	790
MENSA MENSUCAT	1,315	1,315	1,335	1,453	1,4	1,4	1,363	1,317	1,305	1,1	835
YÜNŞA	852	807	821	766	772	762	742	628	575	611	882

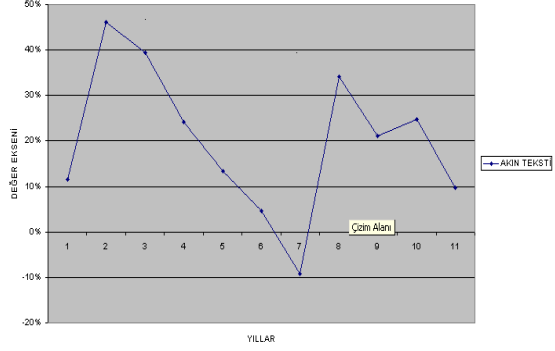
TABLO 67: SERMAYE DAĞILIMI (KAMU-ÖZEL-YABANCI)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
AK-AL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL
AKIN TEKSTİL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL
AKSU İPLİK DOKUMA	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL
ALTINYILDIZ	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL
ARSAN TEKSTİL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL
BERDAN TEKSTİL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL
BİRLİK MENSUCAT	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL
KARSU TEKSTİL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL
MENSA MENSUCAT	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL
YÜNŞA	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL	%100 ÖZEL

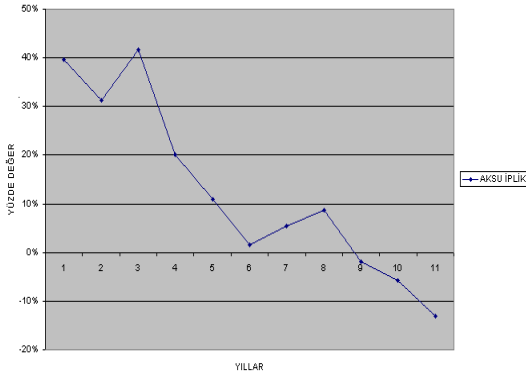
KAR/ ÖZSERMAYE ORANI

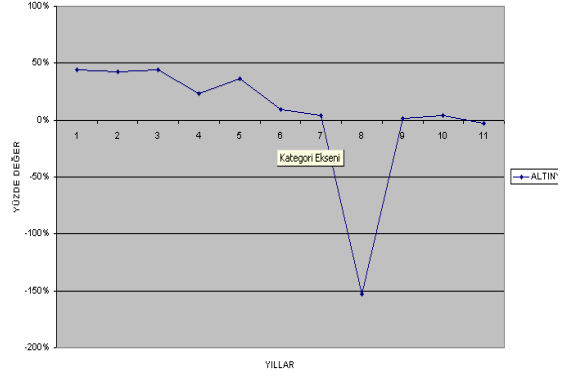
ŞEKİL 19: AK-AL

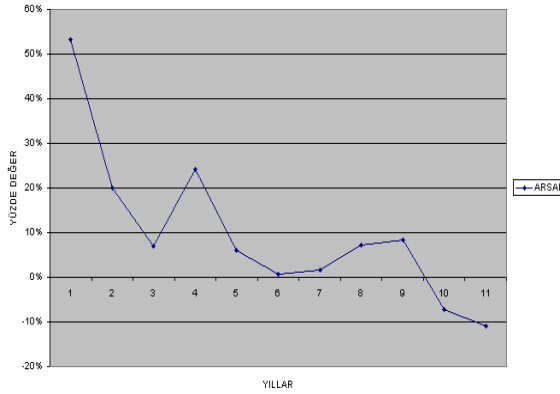
ŞEKİL 20: AKIN TEKSTİL

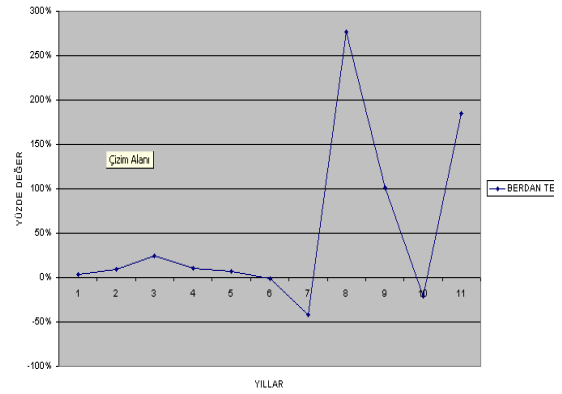
ŞEKİL 21: AKSU İPLİK

ŞEKİL 22: ALTINYILDIZ

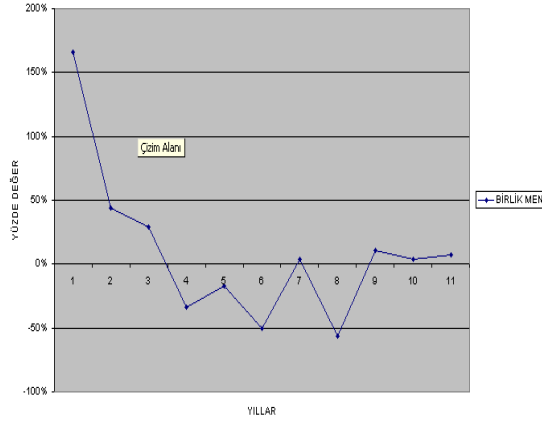

ŞEKİL 23: ARSAN

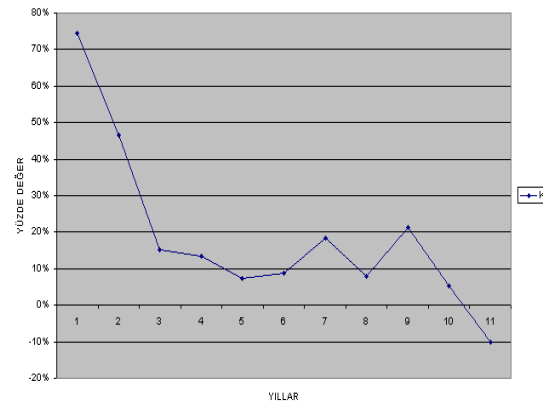

ŞEKİL 24: BERDAN

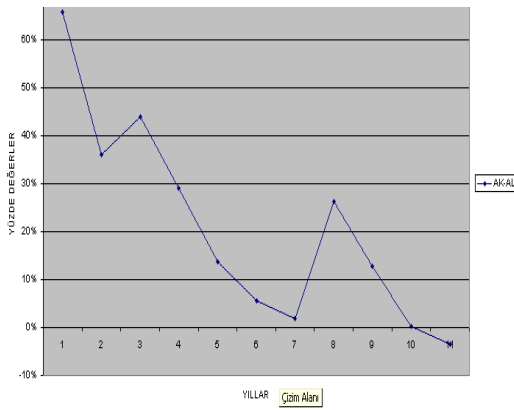

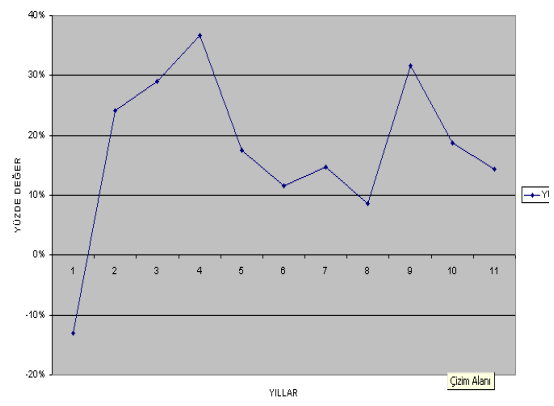
ŞEKİL 25: BİRLİK

ŞEKİL 26: KARSU

ŞEKİL 27: MENSA

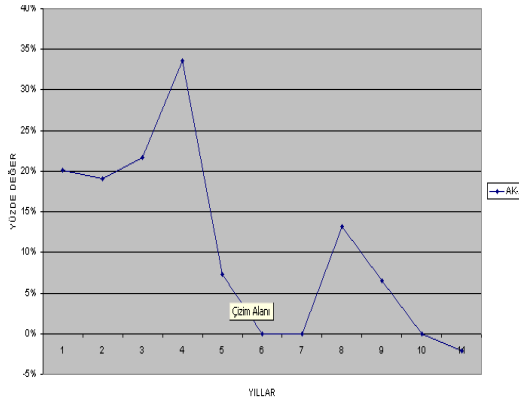

ŞEKİL 28: YUNSA

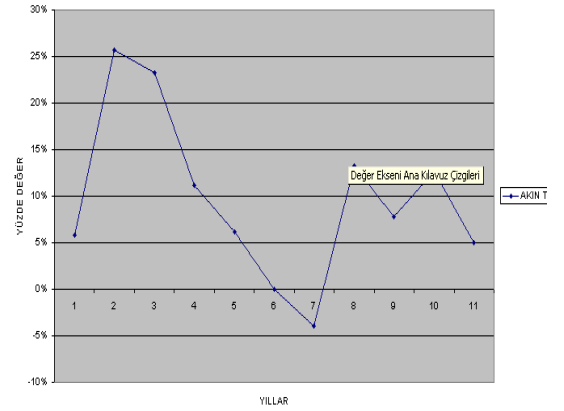
Yukarıdaki grafikler on tekstil firmasının Kar/Özsermaye oranını göstermektedir. 1. yıl 1994 yılını temsil etmek üzere 1994-2004 yılları arasındaki 11 dönem içinde firmaların özsermaye karlılığının değişkenliği dikkat çekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus Altinyıldız ve Birlik Mensucat firmaları hariç diğer tekstil firmalarının döviz kurlarının yükseldiği kriz dönemleri olan 1994 ve 2001 yıllarında karlılıklarının önemli derecede arttığıdır. Altinyıldız ve Birlik Mensucat firmaları ise krizden olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Bu durumun aynı dönem için aynı firmaların ihracat rakamlarına bakılarak da gözlemlenebilir. Döviz kurlarının yükselmesinin tekstil sektöründe genel olarak ihracat ve karlılığı

arttırdığı sonucuna varılırken, Altinyıldız ve Birlik Mensucat gibi firmaların ihracat ve karlıklarının azalma sebebi olarak akıllarda bu firmaların iç piyasadan daha çok etkilendikleri ve üretimlerini daha çok ithal mallar ile karşıladıkları gibi fikirler yaratabilir. Döviz kurlarının düştüğü 1997,1998,1999 yıllarında ise döviz kurunun düşmesi firmaların rekabetlerinde risk yaratmış, ve döviz kurunun yükselmesiyle satışlar, ihracat ve karlılık azalmıştır.

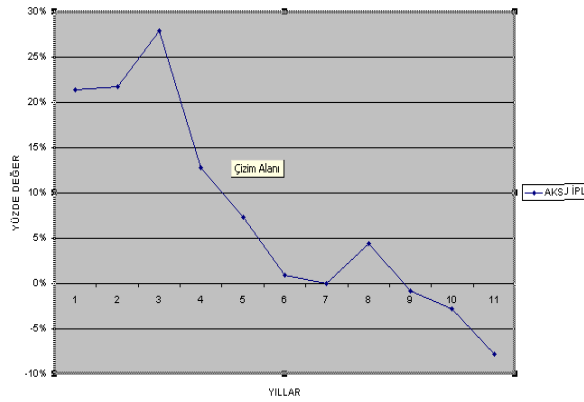
KAR / NET AKTİF ORANLARI

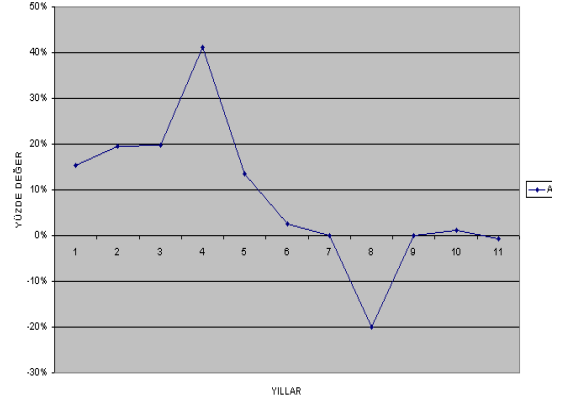
ŞEKİL 29: AK-AL

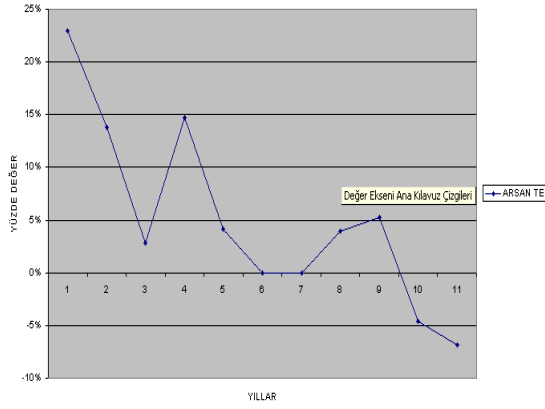
ŞEKİL 30: AKIN

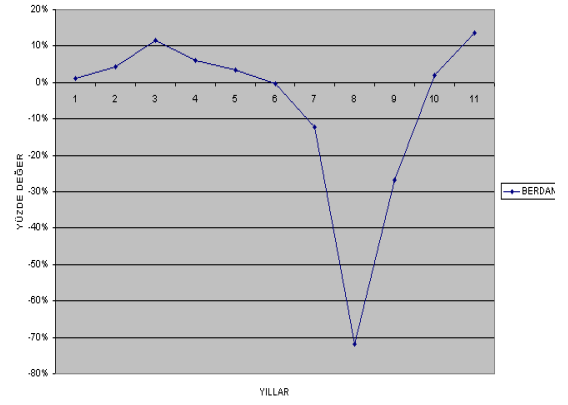
ŞEKİL 31: AKSU

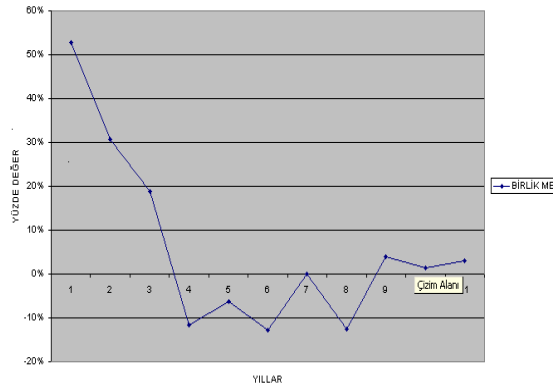
ŞEKİL 32: ALTINYILDIZ

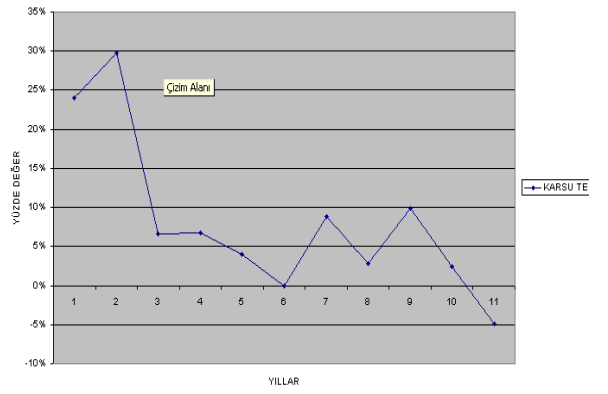
ŞEKİL 33: ARSAN

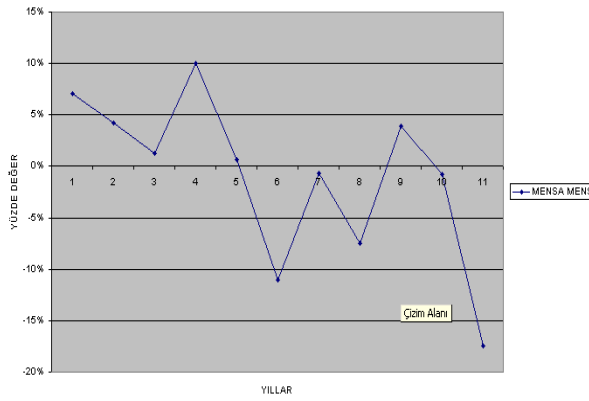
ŞEKİL 34: BERDAN

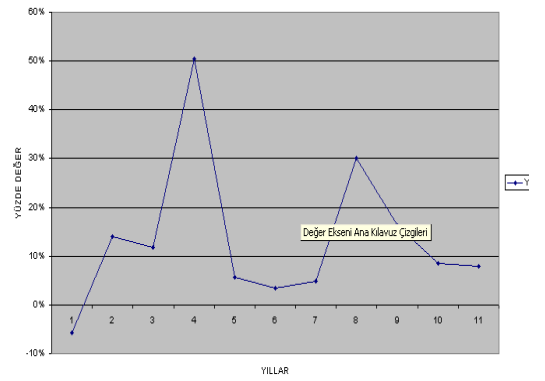
ŞEKİL 35: BİRLİK

ŞEKİL 36: KARSU

ŞEKİL 37: MENSA

ŞEKİL 38: YÜNŞA

Net aktifler üzerinden karlılık, vergi sonrası net karın net aktifler yani varlıklar tutarına bölünmesiyle elde edilir. Oran, firmanın fonlarını yatırdığı varlıklarını ne derece etkin kullandığının ölçüsüdür⁸⁴. Grafiklerde görüldüğü gibi genel eğilim olarak firmaların net aktiflerinin karlılığı 1996, 1998, 1999, 2000, 2003 ve 2004 yıllarında azalıp, 1997, 2001 ve 2002 yıllarında artmaktadır. Karlılıkların azaldığı yıllar ekonomide genel olarak döviz kurlarının yüksek olmadığı dönemlere tekabül ederken, karlıkların yüksek olduğu dönemler döviz kurlarının yüksek olduğu dönemlere denk düşmektedir. Dolayısıyla döviz kurlarının düşmesi tekstil sektöründe firmaların karlarını düşürme riski yaratmakta ve bunun için çeşitli yollara başvurma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir.

3.2.3. DÖVİZ KURU RİSKİNİN TEKSTİL FİRMALARINA ETKİLERİNİN RİSKE MARUZ DEĞER TESTİ İLE ÖLÇÜLMESİ

Yukarıda da açıkça ortaya konduğu üzere döviz kurları tekstil ve konfeksiyon sektörü için son derece önemlidir. Çünkü sektörde genellikle alım ve satımlar iç piyasada da olsa dolar bazında veya nadiren başka yabancı para cinslerinden olmaktadır. Dolayısıyla döviz kuru riski sadece dışarıya mal satan ya da dışarıdan mal alan firmalar için değil iç piyasada da faaliyet gösteren firmalar için de söz konusudur. Ancak burada temel kriter firmanın malını TL cinsinden mi yoksa döviz cinsinden mi alıp sattığıdır. Çünkü, malını TL cinsinden alan veya satan firma için döviz kurunun yükselmesi TL' nin değerini yükselteceği için olumsuz bir durumdur. İhracatçı firma açısından ise döviz kurlarının yükselmesi önemli bir avantajdır. Örneğin 1 \$ =1000 TL iken malını alan kişi iki ay sonra aynı malı sattığında döviz kurları 1 \$= 1200 TL olduğunda karlı duruma geçecektir. Döviz kuru riskinin tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatına etkisi döviz kurunun düşmesiyle gerçekleşmektedir.

---

⁸⁴ Pınar Bakır, **Finansal Yönetim**, İstanbul, Nihat Sayar Yayınları, 1985, s.25.

3.2.3.1. RİSKE MARUZ DEĞER KAVRAMI

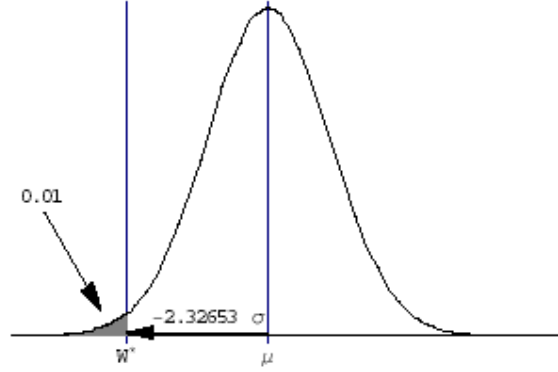
Döviz kuru riskine maruz kalan firmalar kur riskinden korunmak için çeşitli yollara başvurumaktadırlar. Bu yollardan bir tanesi mali bilançolarında döviz pozisyonu tabloları oluşturarak hazır değer, ticari alacak, ticari borç gibi bilanço kalemlerinde yabancı paralardan oluşan bir portföy oluşturarak döviz çeşitlendirmek ve böylelikle riski dağıtmaktır. Firmalar, riski ölçebilmek için çeşitli istatistiki hesaplar kullanmaktadırlar. Bu araçlardan en yenisi olan Riske Maruz Değer ölçümünü kullanarak belli bir zamanda ne kadar olasılıkla kaybedeceklerini hesaplarlar. Riske Maruz Değer tanım olarak yatırımın potansiyel kaybının belli bir güven düzeyinde ve zaman diliminde, parasal değer olarak tahmin edilmesidir⁸⁵.

Yukarıda mali tabloları üzerine tartışılan on tekstil firmasından özellikleri birbirinden farklı dört tanesinin (AK-AL, KARSU, ALTINYILDIZ) döviz pozisyonu tablolarından Riske Maruz Değer (RMD) hesaplanarak döviz kuru riskinden ne ölçüde etkilendikleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

RMD hesaplanmasında kullanılan zaman dilimi bir yatırımı elde bulundurma süresidir ve genel olarak bir gün alınmaktadır. Güven düzeyi ise karar vericiler tarafından seçilmektedir. %99 güven düzeyinde hesaplanan RMD, %95 güven düzeyine göre daha fazla olacaktır.

---

⁸⁵ Neslihan Fidan, Riske Maruz Değer (RMD) ve bir Uygulama (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005), s. 13.

ŞEKİL 39: YATIRIMIN DEĞERİNİN %1 OLASILIKLA q DEĞERİNE VE ALTINA DÜŞME OLASILIĞI

Kaynak: Neslihan Fidan, Riske Maruz Değer (RMD) ve bir Uygulama (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005), s. 14.

Riske Maruz Değerin hesaplanması için serilerin normal dağılması gerekmektedir. Şekildeki taralı bölge sadece kayıplar ile ilgilenildiği için dikkate alınmamaktadır. Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi standart normal dağılımda ortalamadan sola doğru 2.32635 standart sapma, %99'luk güven düzeyine karşılık gelmektedir.

3.2.3.2. RİSKE MARUZ DEĞERİN HESAPLANMASI

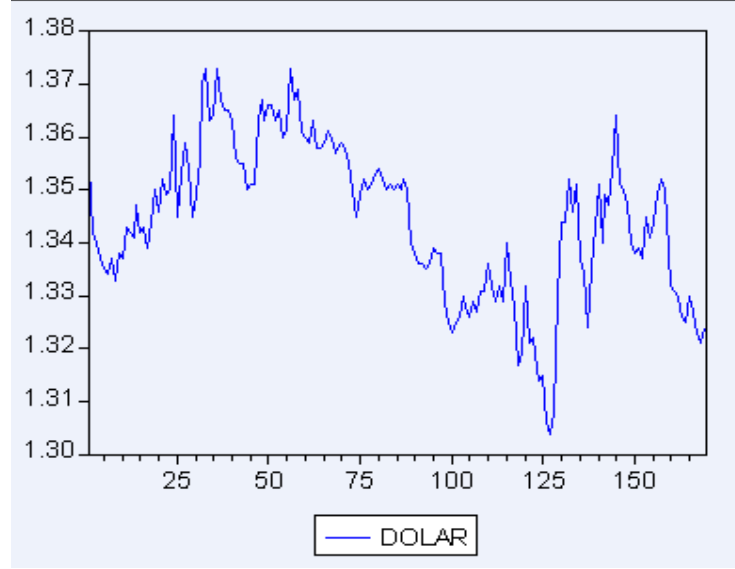
Günlük olarak hesaplanan bir standart sapma ile bir yatırımın t günlük RMD' si aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır⁸⁶.

$$RMD = \text{Yatırım Değeri} \times \sigma \times \sqrt{t} \times z_{\alpha}$$

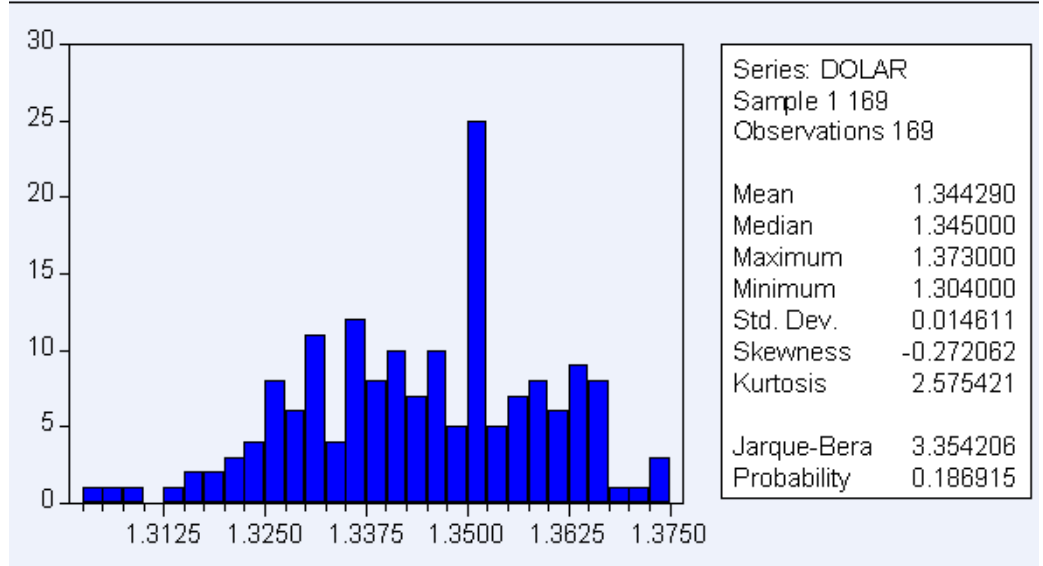
Dört tekstil firmasının Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası(IMKB) ortaklaşa yayınladığı Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) verileri yardımıyla hazırlanmış döviz pozisyonu tabloları ile Merkez Bankası'nın normal dağılıma uygun 10.09.2005 ile 03.05.2006 dönemindeki günlük

⁸⁶ A.e., s.14.

Amerikan doları kurları veri olarak alınarak yapılan RMD hesabını yapmadan önce söz konusu dönemdeki döviz kurlarının grafiği aşağıdaki gibidir.

ŞEKİL 40: DÖVİZKURLARI

ŞEKİL 41: JARQUE BERA TESTİ

Kaynak: www.tcmb.gov.tr/veriler/istatistiki veriler den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Grafikten de görüldüğü üzere dolar kuru incelenen dönem içerisinde normal dağılmakta ve dolayısıyla RMD testi için uygun olmaktadır.

Hesaplanacak olan serinin % 99 güven düzeyine tekabül eden z katsayısı 2,3265 olmakla birlikte dolar kurlarının söz konusu dönem için hesaplanan standart sapması 0,01461 dir. Verileri RMD hesaplama formülüne yerleştirmeden önce firmaların ellerinde tuttıkları dolar miktarını bilmemiz gerekmektedir. Bunun için firmaların döviz pozisyonu tablolarından dolar miktarlarını ayırıp toplayarak döviz kurlarının dalgalandığı dönemde ne kadar dolar kaybedebilecekleri, yani döviz kuru riskinden ne derecede etkilenebilecekleri ölçülecektir.

Aşağıda firmaların dolar pozisyonları gösterilmektedir. Bunun yanında söz konusu firmaların Ek 3 te, ellerinde tuttıkları toplam döviz pozisyonları tablosu yer almaktadır. Bu tabloya bakıldığında firmaların sadece dolar pozisyonu bulundurmadıkları, bunun yanında başta Euro olmak üzere portföylerinde çeşitlendirme yaptıkları görülmektedir. Bu durum firmaların döviz kuru riskinden kaçınmak için başvurdukları yöntemlerden biridir. Bilanço incelendiğinde firmaların alacaklarını veya borçlarını sadece Dolar cinsinden değil Euro, Sterlin, Yen ve diğer yabancı paralar üzerinden de yaptıkları ve bu şekilde döviz kurlarında meydana gelebilecek dalgalanmalardan en az seviyede etkilenmeye çalıştıkları görülecektir.

Firmaların dolar pozisyonu aşağıda yer alan Tablo 68' deki gibidir.

TABLO 68: TEKSTİL FİRMALARININ DOLAR POZİSYONLARI

AK-AL TEKSTİL SANAYİİ A.Ş. / AKALT , 2005/9 Aylık [] 03.05.2006 18:10:40

Bilanço Kalemi	Döviz Cinsi	Döviz Miktarı	Döviz Endeksli YTL Borç / Alacak	Yurtiçi/Dışı Kaynaklı Borç/Alacak
Hazır Değerler	USD ABD DOLARI	9.498.650,78	Döviz Endeksli	Yurtiçi
Ticari Alacaklar (net)-Cari	USD ABD DOLARI	91.216.101,91	Döviz Endeksli	Yurtdışı
Ticari Alacaklar (net)-Cari Olmayan	USD ABD DOLARI	2.367.976,13	Döviz Endeksli	Yurtiçi
Ticari Borçlar (net) ? Kısa Vadeli	USD ABD DOLARI	3.434.787,05	Döviz Endeksli	Yurtiçi
Finansal Borçlar (net)-Kısa Vadeli	USD ABD DOLARI	26.302.241,88	Döviz Endeksli	Yurtiçi
Ticari Borçlar (net) ? Uzun Vadeli	USD ABD DOLARI	751.209,19	Döviz Endeksli	Yurtiçi

TOPLAM DÖVİZ POZİSYONU**133570966,9**

KARSU TEKSTİL SANAYİİ VE TİCARET A.Ş. / KRTEK , 2005/9 Aylık [] 05.05.2006 09:15:28

Bilanço Kalemi	Döviz Cinsi	Döviz Miktarı	Döviz Endeksli YTL Borç / Alacak	Yurtiçi/Dışı Kaynaklı Borç/Alacak
Hazır Değerler	USD ABD DOLARI	37.911,50	Döviz Endeksli Değil	Yurtiçi
Ticari Alacaklar (net)-Cari	USD ABD DOLARI	678.431,96	Döviz Endeksli Değil	Yurtdışı
Ticari Alacaklar (net)-Cari	USD ABD DOLARI	379.525,98	Döviz Endeksli Değil	Yurtiçi
İlişkili Taraflardan Alacaklar (net)-Cari	USD ABD DOLARI	620.272,19	Döviz Endeksli Değil	Yurtiçi
Ticari Borçlar (net) ? Kısa Vadeli	USD ABD DOLARI	43.503,14	Döviz Endeksli Değil	Yurtiçi
Finansal Borçlar (net)-Kısa Vadeli	USD ABD DOLARI	400000	Döviz Endeksli Değil	Yurtiçi
Finansal Borçlar (net)-Uzun Vadeli	USD ABD DOLARI	766.613,62	Döviz Endeksli Değil	Yurtdışı
Alınan Avanslar-Kısa Vadeli	USD ABD DOLARI	591,90	Döviz Endeksli Değil	Yurtdışı

TOPLAM DÖVİZ POZİSYONU**2926850,29**

ALTINYILDIZ MENSUCAT VE KONFEKSİYON FABRİKALARI A.Ş. / ALTIN , 2005/9 Aylık [] 05.05.2006 10:16:44

Hazır Değerler	USD ABD DOLARI	497728	Döviz Endeksli Değil	Yurtiçi
Ticari Alacaklar (net)-Cari	USD ABD DOLARI	2522516	Döviz Endeksli Değil	Yurtiçi
Stoklar (net)	USD ABD DOLARI	509243	Döviz Endeksli Değil	Yurtiçi
Finansal Borçlar (net)-Kısa Vadeli	USD ABD DOLARI	8690000	Döviz Endeksli Değil	Yurtiçi
Ticari Borçlar (net) ? Kısa Vadeli	USD ABD DOLARI	11749770	Döviz Endeksli Değil	Yurtiçi
Borç Karşılıkları-Kısa Vadeli	USD ABD DOLARI	49938	Döviz Endeksli Değil	Yurtiçi

TOPLAM DÖVİZ POZİSYONU**24019195**

BERDAN TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş. / BERDN , 2005/9 Aylık [] 04.05.2006 10:38:26

Bilanço Kalemi	Döviz Cinsi	Döviz Miktarı	Döviz Endeksli YTL Borç / Alacak	Yurtiçi/Dışı Kaynaklı Borç/Alacak
Hazır Değerler	USD ABD DOLARI	12492	Döviz Endeksli	Yurtdışı
Ticari Alacaklar (net)-Cari	USD ABD DOLARI	1492331	Döviz Endeksli	Yurtdışı
Finansal Borçlar (net)-Uzun Vadeli	USD ABD DOLARI	381886	Döviz Endeksli	Yurtiçi
Ticari Borçlar (net) ? Kısa Vadeli	USD ABD DOLARI	137226	Döviz Endeksli	Yurtdışı
Alınan Avanslar-Kısa Vadeli	USD ABD DOLARI	78106	Döviz Endeksli	Yurtdışı

TOPLAM DÖVİZ POZİSYONU**2102041****Kaynak:** Döviz Pozisyonu Tabloları”,(çevrimiçi),www.spk.gov.tr/kap/malitablolar,5 Temmuz 2006.

Tabloda 2006 yılının Mayıs ayının ilk haftasında firmaların elinde tuttıkları dolar miktarı yer almaktadır. Buna göre elinde en çok dolar bulunduran firma AK-AL firmasıdır. Diğer firmalar ise portföylerinde diğer yabancı paralara da ağırlık vererek riski dağıtmaya çalışmışlardır. RMD hesabı yapılacak olursa;

TABLO 69: RİSKE MARUZ DEĞER HESABI

	AK-AL	KARSU	ALTINYILDIZ	BERDAN
Döviz Pozisyonu	133570966,9	2926850,29	24019195	2102041
Doların Standart Sapması	0,014611	0,014611	0,014611	0,014611
Güven Düzeyi	99%	99%	99%	99%
Riske Maruz Değer	4540409,957	99490,9336	816472,2819	71453,61083
Pozisyonun Gelebileceği Son Değer	129030556,9	2827359,356	23202722,72	2030587,389

$$RMD = \text{Yatırım Değeri} \times \sigma \times \sqrt{t} \times z_{\alpha}$$

formülü kullanılarak hesaplanan RMD testinde firmaların döviz pozisyonunu günlük almaları sebebinden ötürü t dönemi 1 olarak alınmıştır. Yapılan hesaplamaların sonucunda varılan sonuçlar ise şöyledir:

AK-AL firmasının 3 Mayıs itibariyle % 1 olasılıkla Riske Maruz Değeri 4 milyon 540 bin 909 dolardır. Dolayısıyla bu firmanın elindeki dolar miktarı bir gün içinde döviz kuru riskinden dolayı en fazla 129 milyon 30 bin 556 dolara kadar gerileyebilir.

KARSU firmasının elinde bulunan 2 milyon 926 bin 850 doların en fazla 99 bin 490 doları riske maruz değerdir ve bunun sonucu olarak elindeki dolar miktarı bir günde en fazla 282 bin 735 dolara kadar gerileyebilir.

ALTINYILDIZ firmasının elinde bulunan 24 milyon 19 bin 195 doların bir günde gerileyebileceği en son değer 23 milyon 202 bin 722 dolardır.

BERDAN firmasının elinde bulunan 2 milyon 102 bin 41 doların gerileyebileceği en son değer 2 milyon 305 bin 87 dolardır.

SONUÇ

Döviz kurları bir ülkenin dış ticareti açısından temel belirleyicilerden biridir. Tezimizin ilk bölümünde incelendiği gibi, teorik olarak döviz kurlarının yükselmesi ihracatı artırıcı, düşmesi ise ihracatı azaltıcı etki yaratmaktadır. Dış ticaret dengesini sağlamak ve dolayısıyla ihracatını artırmak isteyen ülkeler yerli para biriminin değerini devalüasyon yoluyla yapay olarak indirerek bu amaçlarına ulaşmaya çalışırlar. Ancak ihracatı artırmak için yerli paranın değerini düşürmek ekonomide başka hastalıklara neden olabilir. Bu yüzden para otoriteleri kur politikaları uygularken tüm ekonomik koşulları göz önünde tutmak durumundadırlar.

Döviz kurlarından ve dolayısıyla döviz kuru riskinden etkilenen sektör bazında, sektörün ihracatçı bir yapı sergileyip sergilemediğiyle oldukça alakalıdır. Tezimizde döviz kuru riskinin tekstil ve konfeksiyon sektörü ile ilişkilendirilmesinde, sektörün Türkiye’de ihracatçı sektör dendiğinde hemen ilk akla gelen sektörlerin başında olması etken faktördür. Türkiye’nin tekstilin hammaddesi olan pamuk üretiminde dünyada altıncı sırada olması ve Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan beri öncelikli sektör olarak ayrı bir önem kazanması 1970 li yıllardan itibaren bu sektörde dışa açılmamızı sağlamış, 1980 lerde uygulanan liberal politikalarla sektör ihracatında Dünyada önemli bir pay kazanmamızı sağlamıştır. Türkiye, çoğunluğunu Avrupa Birliği ülkelerine olmak üzere dünya genelinde tekstil ve konfeksiyon ürünleri tedarik etmektedir. Kurulduğu ilk yıllarda ihracatının neredeyse tamamen hepsi tekstil ürünlerinden olan Türkiye, günümüzde artık konfeksiyon ihracatını da güçlendirmiş, dış pazarda kendini kanıtlamış, marka ve kalitede etkinliğini geliştirmiş durumdadır. Bu yönlerine ilaveten coğrafi konumuyla da en büyük rakipleri olan Asya ülkelerine karşı rekabet üstünlüğü sağlayan Türkiye, işçilik, enerji, nakliye gibi maliyetlerde rakiplerine göre dezavantaja sahiptir. Her ne kadar Avrupa ülkelerine göre düşük olsa da Türkiye’de Çin, Hindistan gibi rakip ülkelere göre işçilik ve enerji maliyetleri yüksektir. Bunun yanında yatırım teşviklerinin yetersizliği ve döviz kurlarında istikrarsızlık gibi nedenlerle sektör rekabet gücünü kaybetmektedir.

Döviz kuru rejimi olarak esnek, sabit ya da ara kur rejimlerini seçmek, bir ülkenin siyasi ve ekonomik tercihidir. Tezimizin birinci bölümünde açıklandığı gibi her üç rejimin de olumlu ve olumsuz yanları vardır. Para otoritesince müdahalenin sabit kur ya da çapalı rejimlere göre daha az olduğu ve dolayısıyla kur riskinin daha yüksek olduğu esnek döviz kurlarında, döviz kurunun öngörülmeyen bir biçimde yükselmesi ya da düşmesi olayı olarak adlandırılabilen “döviz kuru riski” daha yüksektir. Döviz kurlarının beklenmedik bir şekilde artması tekstil ve konfeksiyon sektörü firmalarının satışlarını, ihracatını, dolayısıyla karlılığını artırsa da döviz kuru riski, sadece döviz kurlarının yükselmesi biçiminde algılanmamalıdır. Nitekim 2001 krizinden sonra iyileşme dönemine giren Türkiye ekonomisinde, özellikle 2004 yılında TL’ nin değerlenip, döviz kurlarının düşme eğilimine girmesiyle pek çok firma zarara uğramış, hatta pek çok firma faaliyetine son vermek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla tekstil ve konfeksiyon sektörünün kur riskiyle karşı karşıya kalması, döviz kurlarının düşmesinden kaynaklanmakta ve bu da reel sektörün büyüme stratejisini olumsuz yönde etkilemektedir.

Döviz kuru riskinin tekstil ve konfeksiyon sektörüne olan etkisini ekonometrik olarak test etmek ve somut olarak ortaya koyabilmek için 3. bölümde yer verilen ekonometrik modelde reel döviz kuru ile reel tekstil ve konfeksiyon üretimi endeksleri kullanılarak bir regresyon modeli oluşturulmuştur. Test sonucunda tekstil ve konfeksiyon sektörü üretimlerinin, ele alınan 1994-2004 döneminde aynı yönde hareket ettikleri ve döviz kurlarının çalışmada ele alınan tekstil ve konfeksiyon sektörü üzerinde oldukça etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Döviz kurlarının yükseldiği dönemde tekstil ve konfeksiyon üretimlerinin düştüğü, döviz kurlarının düştüğü dönemlerde ise üretimin arttığı karşılıklı korelasyon testi ile kanıtlanmıştır. Yapılan analizin çarpıcı sonuçlarından birisi de Türkiye’ de döviz kurlarının tekstil sektörü üzerinde, konfeksiyon sektöründen çok daha net bir biçimde görülen bir etkisi olduğunun ortaya çıkmasıdır. Bunun en önemli nedeni, konfeksiyon sektöründe işçilik hariç diğer maliyet unsurlarının döviz endeksli olmasıdır. Yani, bir yıl içinde döviz kurları düştüğünde ihracatı, satışları düşen firmanın karlılığı aynı ölçüde düşmeyecektir, çünkü maliyetleri de döviz kuruna endeksli olarak düşük seviyede gerçekleşmiştir. Döviz kuru riski, pamuk, iplik gibi hammaddelerin yurt içinden sağlandığı ve dolayısıyla TL cinsinden maliyet teşkil

eden tekstil sektörü ihracatında oldukça etkilidir. Bu sonuçtan hareketle elde edilen bulgulara göre tekstil sektörü ayrı olarak ele alınmıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası' na kote olma ve İstanbul Sanayi Odası' nın belirlediği Türkiye' nin ilk 500 sanayi kurulu arasında yer alma kriterlerine uyan on tekstil firmasının 1994-2004 yılları itibariyle mali tabloları incelenmiş, döviz kurlarının arttığı ve azaldığı dönemlerde her bir kalemin nasıl bir seyir izlediği yorumlanmıştır. Buna ek olarak söz konusu firmaların karlılık oranları aynı dönem için grafikler yardımıyla açıklanarak döviz kurlarından ne derece etkilendikleri ortaya konulmuştur. Daha sonra bahsi geçen tekstil firmalarının dördü spesifik olarak ele alınarak "Riske Maruz Değer" testi ile döviz kuru riskinden ne ölçüde etkilendikleri test edilmiştir. Burada yapılan analizin sonucunda firmaların ellerinde tuttıkları döviz pozisyonu tablolarına dayanarak döviz kurunun (dolar) geçmiş dönemlerdeki dalgalanmalarından hareketle hesaplanan Riske Maruz Değer testi sonucunda firmaların döviz kurlarından etkilendikleri ve ellerindeki döviz portföyünde dolara ağırlık verdikçe riske daha çok maruz kaldıkları görülmektedir. Bunun için firmalar genellikle portföylerinde diğer döviz cinslerine de yer vererek riski dağıtmaya çalışmaktadır.

Türkiye' nin mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu tekstil ve konfeksiyon sektörünün gelişmesi için döviz kurlarında stabilite sağlanmalıdır. Tekstil ve konfeksiyon firmaları her ne kadar belirsizlik durumunda kazançlar elde etseler de büyük kayıplara da maruz kalabilmektedirler

Bu kayıpları önlemede değişik kur riski politikaları uygulanmaktadır. Bu alanda dikkati çeken bir uygulama, Çin'in günümüzde uyguladığı sabit kur rejimidir. Bu uygulama içerisinde Çin, bir yandan ihracat sonrası firmalara daha yüksek bir kur uygulayarak ihracata özendirilmekte, diğer yandan da bu firmalara ihracata yönelik yeni üretim kapasitelerini yaratabilmeleri için olanak tanımaktadır.

Ancak, döviz kurlarının sabitlenmesi, bir band dahilinde dalgalanması ya da çapalanması öngörülebilirliğin artmasını sağlarken başka sorunlar da yaratabilmektedir. Çünkü daha önce de görüldüğü gibi istikrar sağlayan sabit kur ya da çapalı kur, parasal krizlere ve şoklara dayanıksızdır. Nitekim Türkiye' de uygulanan ayarlanabilir sabit kur rejimi 2000 ve 2001 krizlerinin patlak vermesinde büyük rol oynamış, 2001 yılı sonrasında geçilen esnek kur politikasından sonra krizin etkileri geçmiştir. Dolayısıyla tekstil ve konfeksiyon sektöründe kur riskinin

azaltılması için kur sabitlenmeli, ya da çapalanmalı gibi bir yorum yapmak rasyonel olmayacaktır.

Ülkemizde tekstil ve konfeksiyon sektöründe ihracata yönelik istikrarlı büyüme sağlanabilmesi için; etkin bir döviz kuru politikasının izlenmesi, Eximbank kredilerinin ihracat potansiyeline sahip alanlara yönelik faaliyet gösteren firmalar tarafından kullanılabilmesi, ileri teknolojiye sahip olan tekstil ve konfeksiyon sektörümüzde teknolojik yapılanmanın ihtiyaç duyduğu başta enerji olmak üzere temel girdi maliyetlerinin devlet desteğinin sağlanarak hafifletilmesi gerekmektedir.

2005 yılında Dünyada uygulanan kotaların kaldırılmasıyla daha büyük bir rekabet ortamına giren Türkiye, rakiplerinin önüne geçebilmek için stratejik kararlar almalıdır. Bunun için örneğin düşük kalitede iplik ya da kumaş üretmekten kaçınması, ya da Pazar olarak ihracatta Avrupa Birliği ülkelerinin yanında diğer ülkelerin de ağırlık kazanması ile riski dağıtması yerinde kararlar olacaktır.

Çalışmada 1994-2004 yılları arası dönem ele alındığında izlenmesinin daha kolay olması ve Türk Lirası' nın değerini ölçmekte temel belirleyici olması bakımından, döviz cinsi olarak Amerikan Doları tercih edilmiştir. Türk Tekstil ve Konfeksiyon sektörü ihracatı daha çok Avrupa Birliği ülkelerine yönelik olduğu için Euro' nun dolar karşısındaki hareketleri de, döviz kuru riski yönetiminde dikkate alınması gereken unsurlardan biridir. Döviz kuru riskini azaltmak için, pazarda büyük pay sahibi olan Avrupa Birliği ülkelerinin yanında, diğer ülkelere de farklı döviz cinsinden ihracat yapılması riskin dağıtılması açısından önemli bir politika aracı olacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Aksel, Ayşe Eyüboğlu: **Risk Yönetim Aracı Olarak Futures Piyasaları**, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Yayını, Temmuz 1995.

Alkin, Erdoğan: **Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1990.

Aras, Güler :**Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği**, İstanbul, İtkib Yayınları, Ocak 2006.

Arı, Selçuk, Mehmet Hüseyin Bilgin, Gökhan Karabulut ve Hakan Danış : **Türk Hazır Giyim Sektöründe Rekabet gücü Analizi ve Rekabet gücünü Artırıcı Politika Önerileri**, İstanbul, İtkib yayınları, Nisan 2004.

Bakır, Pınar: **Finansal Yönetim**, İstanbul, Nihat Sayar Yayınları, Ocak 1985.

Çiller, Tansu: **Dünyada ve Türkiye’de Kur Politikaları ve Kur Sorunları**, İstanbul, İSO Yayınları,1983.

Demir, Musa: **2005 Sonrası Dünya Tekstil Sektörü**, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, Aralık 2002.

Dominique Plihon: **Döviz Kurları**, Çev: Mehmet Bolak, Haluk Levent, Ertuğrul Tokdemir, İstanbul, İletişim Yayınları, Şubat 1995

Dornbusch Rudiger, Fisher, Stanley: **Macroeconomics**, Sixth Edition, Singapore, Mc Graw-Hill International Edition,1990

Ener, Meliha, Nazan Yelkikalkan :**Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne Üyeliğinin Türkiye'nin Tekstil ve Konfeksiyon Sektörüne Olası Etkileri ve Çözüm Önerileri**, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Biga, 2001.

Erdoğan, Engin: **24 Ocak Ekonomik İstikrar Tedbirlerinin Türkiye' nin İhracatında Meydana Getirdiği Yapısal Değişim**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:277, 1988.

Eren, Sadun: **100 Soruda Para ve Para Politikası**, 2.bs, İstanbul, Gerçek Yayınevi, Ekim 1986.

Gülal, Bekir, v.d.: **ABD Tekstil ve Hazır giyim Sanayi ve Pazarı**, İstanbul, İtkib Yayınları, Nisan 1990.

Güran, Nevzat : **Döviz Kuru Sistemleri ve Ekonomik Denge**, İzmir, Kavram Matbaası, Aralık 1987.

Gümüşeli, Saniye : **Döviz Kuru ve Faiz Oranı Riskinden Korunma Teknikleri**, Ankara, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Yayın no:179, Ekim 1994.

Kanoğlu,Neşe, Ç.Emrah Öngüt: **Dünyada ve Türkiye'de Tekstil-Hazır Giyim Sektörleri ve Türkiye' nin Rekabet Gücü** , Devlet Planlama Teşkilatı, Mart 2003.

Kazgan, Gülten: **Tanzimattan XXI.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul,Altın Kitaplar Yayınevi, Şubat 1999.

Keyder, Nur: **Para Teori-Politika**, 3.bs , Ankara,ODTÜ, Eylül 1991.

Kibritçioğlu, Aykut ,Bengü: **Türkiye' de Uzun Dönem Reel Döviz Kuru Dengesizliği 1987-2003**, Ankara, Hazine Müsteşarlığı, Aralık 2004.

Koçak, İlhan : “ABD Ülke Raporu” , **KOSGEB**, Ankara, Mart 2004.

Latif Çakıcı, **Türkiye Ekonomisi Nereye Gidiyor?**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, Mart 1992.

Müslümov, Alövsat, Hasanov Mübariz, Özyıldırım Cenktan: **Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye’ de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri**, Tügiad, Bilimsel Eser Yarışması, 2003.

Oksay, Suna: **Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları, Türkiye (1993-2000)**, İstanbul, Beta yayınları, Ekim 2001.

Serin, Necdet : **Dış Ticaret ve Döviz Kuru Politikaları**, Ankara, Türkiye Ekonomi Kurumu, Mayıs 1992.

Serin, Vildan: **Para Politikası**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayını, No:440, Şubat 1987.

Seyidoğlu, Halil: **Uluslararası İktisat**, 9.bs, İstanbul, Güzem Yayınları, Aralık 1993.

Teker, Suat : **Faiz Oranı ve Döviz Kuru Riski Yönetimi** , Ankara, Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Eylül 1999.

Tekin, R.Barış: **Döviz Kurundaki Gelişmelerin Türkiye İmalat Sanayi İhracat Fiyatlarına Yansıması**, İstanbul, Türkiye İhracatçılar Meclisi Yayınları, Kasım 2004.

Tunca,Zafer : **Makro İktisat**, 4. bs. ; İstanbul, Filiz Kitabevi, Şubat 2005.

Türkiye Dış Ticaret Stratejisi, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Aralık 2002.

Uytun, Efser : **Tekstil Sektörü**, Ed.Meral Varış Tezcanlı, İMKB Yayınları, Mayıs 1996.

Yaşar, Ertuğ: **Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü**, İtkib Yayınları, Yayın no:0041,t.y.

MAKALELER

Bozoğlu, Zülfü Mert: “Türk Hazır Giyim Sektöründe Çin Tehdidine Karşı Markalaşma”, **İgeme**, Yıl:8, 2004/3, sayı:28, s. 25-29.

Coşkun, Ali: “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi” , **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, Kasım 2003, Sayı:4., s.72-77.

Çin Halk Cumhuriyeti Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri Dış Ticareti, **TC Şanghay Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği**, Ekim 2004.

“Çin Halk Cumhuriyeti Raporu,” **Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı**, Ankara, Ocak 2004, s.2-38.

“Dokuzuncu Kalkınma Planı(2007-2013),Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı”, **Devlet Planlama Teşkilatı**, Eylül 2005.

“Dünyada ve Türkiye’de Tekstil Hazır Giyim Sektörleri ve Türkiye’nin Rekabet Gücü”, **Devlet Planlama Teşkilatı**, Ankara, 2003.

Efe, Birol: “2005 sonrasında Türk Tekstil&Hazır Giyim Sektörü Rekabet Gücünü Nasıl Koruyacak? “ **İzmir Ticaret Odası Yayını**, AR-GE Bülten, Nisan 2002, s.29-37.

Egert Balazs – Zumaquero Amalia Morales: “Exchange Rate Regimes, Foreign Exchange Volatility and Export Performance in Central and Eastern Europe”, **Bofit Discussion Papers**, August 2005, s. 1-25.

“Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Genel Çerçevesi ve 2006 yılında Para ve Kur Politikası”, **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası**, Sayı:2005-56, Aralık 2005, s.1-36.

Finansal Risk Yönetimi”, **Asomedy**, Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı, Ocak 2001, s.33-61.

Hakan Ongan, “Türkiye’ de Enflasyon ve Devalüasyon İlişkisi, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C:53, sayı: 2, İstanbul, 2003, s.87-101.

“**Sekizinci Kalkınma Planı, Tekstil ve Giyim Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**”, Devlet Planlama Teşkilatı, 2001.

Strolz, Herwing M.: “**Kota Sonrası Dönemde Tekstilde Rekabet Gücü, Yeni Durum Değerlendirmesi**”, Örsad , sayı:10, Eylül-Ekim 2005, s.42-48.

“**Türk Hazır Giyim Sektörü Ufuk 2010 Yol Haritası Global Hedefler ve Politikalar**”, Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği, **Ocak 2004**.

Yağcı, Fahrettin : **Choise of Exchange Rate Risk for Developing Countries**, Africa Region Paper Series No.16, April 2001, s.1-27.

Yaşar, Ertuğ: “İhracatın Sıkıntısına Devalüasyon Çare Olur Mu?”, İtkib Hedef,sayı:141, 15 Eylül-15 Ekim 2005, s. 36-44.

“2001 Ocak-Haziran Altı Aylık İhracat Performans Değerlendirmesi”, **İtkib: AR-GE** & Mevzuat Şubesi, Temmuz 2001, s.1-27.

DİĞER KAYNAKLAR

Amerika’ nın Ülke Profili”, **Kobi Finans**, Eylül 27, 2005, (Çevrimiçi), <http://www.kobifinans.com.tr/icerik.php?Article>, 11 Mart 2006.

“AB Üyesi Ülkeler”, Avrupa Bilgi Merkezi, Temmuz 5, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.abm-istanbul.org.tr/content>, 10 Temmuz 2006.

Alkin, Erdoğan : “Döviz Kuru sorunu”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.V, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Demir, Musa: “2005 Sonrası Dünya Tekstil Sektörü”, **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, Aralık 2002, (Çevrimiçi) <http://www.turkexport.net/trehber/oku.php?trehber>.

“Döviz Pozisyonu Tablosu”, **Kamuyu Aydınlatma Platformu**, (Çevrimiçi), <http://www.spk.gov.tr/kap/malitablolar>, 20 Haziran 2006.

Ertekin,Murat, M.Kemal Günay : **AB Pazarında Rakip Ülkelerin Kur Gelişmeleri ve Rekabet Gücümüze Etkileri**, Şubat 2002, (Çevrimiçi), <http://www.dtm.gov.tr>, 16 Mart 2006.

“Hedef Pazar Kanada’ nın Hazır Giyim ve Tekstil Sektörü Pazar Analizi”, Eylül 3, 2002 (Çevrimiçi), www.dtm.gov.tr/IHR/hedefpazarlar/canada.doc, 21 Nisan 2006.

Reel Döviz Kurları, **Merkez Bankası**, (Çevrimiçi), <http://tcmb.gov.tr/veriler/istatistiki> veriler, 5 Temmuz 2006.

Risk Yönetimi”, 2 Şubat 2004 (Çevrimiçi)
<http://www.riskyonetimi.com/ulkeriski.asp>, 18 Şubat 2006.

Söyler, Halil : “Döviz Kurları Üzerine İşlemler” (Çevrimiçi),
http://www.alomaliye.com/halil_soyler_doviz_kur_islemler.htm, 8 Mayıs 2006.

Swap İşlemler”, İş Bankası, Şubat 5 2006, (Çevrimiçi),
<http://www.isbank.com.tr/kurumsal/k-risk.html>, 17 Mart 2006.

Tarakçoğlu, Işık :“Türk ve Dünya Tekstili”, **Tekstil İşveren Dergisi**, Aralık 12, 2002, (Çevrimiçi), <http://www.tekstilisveren.org.tr/dergi/>, 28 Aralık 2005.

Temiroğlu, Ahmet: “Ulusal Rekabet Gücü Olarak Tekstil Sektörü”, **Örsad**, Kasım-Aralık 2005, sayı:11, (Çevrimiçi),
<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/tektstilgelen15.htm>.

“Türk Hazır Giyim Sektörü Ufuk 2010 Yol Haritası Global Hedefler ve Politikalar”, **Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği**, Ocak 2004, (Çevrimiçi)
www.dtm.gov.tr/anl/raporlar/ASYA_AVUST/Hindistan.doc.

Türk-Amerikan İş Konseyi(TAİK):**ABD Ekonomisi ve Türk-ekonomik Ekonomik ilişkileri** , Kasım 2004, (Çevrimiçi) <http://www.kobifinans.com.tr/icerik.php?Article>

Türkiye Ekonomik Göstergeler”, **Worldbank**, Ocak 2006, (Çevrimiçi),
<http://www.siteresources.worldbank.org/INTTURKEY/Resources>., 24 Nisan 2006.

Varol,G.Müge: “Cumhuriyetin 80.yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi”, **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, (Çevrimiçi),
<http://www.dtm.gov.tr>, 16 Haziran 2006.

Aytaç, Ayhan :”Döviz Kuru Rejimlerinin Ekonomik Etkileri:Türkiye Örneği” (1980-2001), (Basılmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004).

Bitkin, Emine Nurcihan:”Risk Analysis and Managment in Textile Companies Having Exchange Rate Risk” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003).

Çetin, H.Cahit: “Uluslararası Tekstil ve Hazır Giyim Ticareti ve Türkiye’ nin Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik İhracat Potansiyelinin Değerlendirilmesi”,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991)

Engin, Büşra: “Gümrük Birliği’ nin Türk Dış Ticaretine, Özellikle Tekstil İhracatına Etkileri”, (Basılmamış Mezuniyet Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2003)

Fila, Hürrem: ”Risk”, **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, C.XIX, Ed:Milliyet, 1986, s.9843-9844.

Fidan, Neslihan: “Riske Maruz Değer (RMD) ve bir Uygulama” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005)

Gürkan, Aynur: “1994 ve 2001 yılı Krizlerinin Tekstil ve Tekstil Ürünleri Sektörüne Etkilerinin Oran Analizi Yardımıyla İncelenmesi”,(Uzmanlık Yeterlilik Tezi: T.C.Merkez Bankası İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005)

Katipoğlu, Bilge Nur :“Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı Çerçevesinde Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Uluslararası Rekabet Gücü, (Basılmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995).

Keskin, Mehmet: ”İşletmelerde ve Uluslararası Ticarete Kur Riski”, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999).

Ongun, Ali Tuğrul, “Döviz Kuru Politikaları ve Türkiye Uygulaması” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995).

Öznacar, Ramazan : “Türkiye’ de Uygulanan Dalgalı Döviz Kuru Sistemi ve Ekonomiye Etkileri”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2003.)

Şişman, Övünç : **Türkiye’ de 2000 Yılı Sonrasında Uygulanan Para Politikaları ve Etkileri** (Tarihsel Süreçte Uygulanan Para Politikaları Dersi Dönem Projesi, İstanbul, 2002).

Tiryaki, Alp : “Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Yapısal Durumu ve Dış Ticaret İçindeki Yeri” , (Basılmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003.)

Tuna, Gülcay: ”Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Para Politikaları Değişikliklerinin Döviz Kuru Volatilitesine Etkisi: Arch Yaklaşımı”,(Basılmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002).

“Türkiye’ nin En Büyük 500 Firması”, **İstanbul Sanayi Odası**, Cd.

Yıldırım, Hilal: “Uluslararası Ödemelerde Tarafların Karşılaştıkları Riskler ve Kur Riskinin Önemi”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000).

